

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK TİCARİ İLİŞKİLERİ:
BREXİT ÖNCESİ VE SONRASI

HAZIRLAYAN
GÜLİN UZUNCAN TANCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ONUR SUNAL

ANKARA - 20

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK
RAPORU

Tarih: 19 / 12 /

2022

Öğrencinin Adı, Soyadı:Gülin UZUNCAN TANCAN

Öğrencinin Numarası: 22010268

Anabilim Dalı: Uluslararası Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı

Programı:Bankacılık ve Finans Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı:Prof. Dr. Onur SUNAL

Tez Başlığı: Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri: Brexit Öncesi ve Sonrası

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 95 sayfalık kısmına ilişkin, 19 / 12 / 2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 8'dir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 19 / 12 / 2022

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

TEŞEKKÜR

Öncelikle lisans dönemimden beri derslerini büyük bir heyecanla dinlediğim ve daha sonra tez danışmanım olmasını çok istediğim ve nihayetinde danışmanım olan Prof. Dr. Onur SUNAL'a, desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Adalet HAZAR, Prof. Dr. Sedat YENİCE, Sayın Remzi AKÇİN, Sayın Salih Bülent TAŞOLUK ve Sayın Gökhan AKBULUT'a müteşekkirim.

Yıllarını okuyarak ve bildiklerini başkalarına öğretmeye çalışarak geçiren, beni her koşulda destekleyen dedeme; tezimi büyük bir dikkatle okuyan ve inceleyen babama; diğer tüm işlerimi halletmesinden dolayı bana tez yazmam için büyük bir zaman kazandıran anneme, yaşayan bir melek olduğu için anneanneme, motive olmamda büyük katkı sağlayan Helin YÜCE'ye, yol arkadaşım Numan TANCAN'a, canım kardeşim Aylin'e, dostlarım Asya, Göksun, Gönül, Güneş ve Özgür'e de teşekkür ederim.

ÖZET

Gülin UZUNCAN TANCAN, Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri: Brexit Öncesi ve Sonrası, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Tezli Yüksek Lisans Programı, 2023

Bu çalışma, Türkiye'nin en önem verdiği ticaret ortaklarından olan ve ayrıca dış ticaret fazlası verdiği bir ülke olan Birleşik Krallık ile ticari ilişkilerini Brexit öncesi ve sonrası şeklinde ayırarak anlatmayı amaçlamıştır. Konunun anlaşılabilmesi için öncelikle, genel olarak ekonomik bütünleşme safhalarına, kısaca Avrupa Birliği (AB) tarihine, Birleşik Krallık - AB ilişkilerine ve Brexit sürecine değinilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin ve Birleşik Krallık'ın güncel Serbest Ticaret Anlaşma(STA)larından da bahsedilmiştir. Çalışma iki ülkenin hizmet ticareti ilişkilerini de kapsamaktadır. Çalışmada grafikler eşliğinde Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ihracat, ithalat ve dış ticaret verileri incelenmiştir. Brexit sonrası ve öncesi iki ülkenin ticaret verileri karşılaştırılırken STA'sının imzalandığı yıl olan 2021 yılı ile henüz Covid-19'un başlamadığı ve Brexit'in gerçekleşmediği yıl olan 2019 yılı baz alınmıştır. Veriler incelendiğinde 2019 yılından 2021 yılına gelindiğinde Türkiye'den Birleşik Krallık'a olan ihracatta çoğu sektörde artış olduğu ve Türkiye'den Birleşik Krallık'a toplam ihracatta da %21 civarında artış yaşanmıştır. Aynı zamanda Brexit'ten sonra, 2021 yılında Türkiye'nin Birleşik Krallık'a olan dış ticaret fazlası önceki yıllarla karşılaştırıldığında en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Uluslararası Ticaret, Türkiye - Birleşik Krallık Ticari İlişkileri

ABSTRACT

Gülin UZUNCAN TANCAN, Turkey-United Kingdom Commercial Relations: Before and After Brexit, Başkent University, Institute of Social Science, Master's of Banking and Finance with Thesis, 2023

This study aims to explain the commercial relations with the United Kingdom, which is one of the most important trade partners of Türkiye and also a country that has a foreign trade surplus, by separating it as pre and post Brexit. In order to understand the subject, first of all, the stages of economic integration, briefly the history of the European Union, the United Kingdom - European Union relations and the Brexit process are mentioned. In addition, the current Free Trade Agreements of Türkiye and the United Kingdom are also mentioned. The study also covers the service trade relations of the two countries. In the study, export, import and foreign trade data between Türkiye and the United Kingdom were examined with graphics. When comparing the trade data of the two countries after and before Brexit, 2021, the year when the Free Trade Agreement was signed, and 2019, the year in which Covid-19 did not start yet and Brexit did not occur, were taken as a basis. When the data is examined, from 2019 to 2021, it was observed that there was an increase in exports from Türkiye to the United Kingdom in most sectors and there was an increase of around 21% in total exports from Türkiye to the United Kingdom. At the same time, After Brexit, Türkiye's foreign trade surplus with the United Kingdom in 2021 reached the highest level compared to previous years.

Keywords: Brexit, Customs Union, Free Trade Agreements, International Trade, Turkey - UK Trade Relations

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
GRAFİKLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I. EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER AÇISINDAN GÜMRÜK BİRLİĞİ VE BİRLEŞİK KRALLIK	3
1.1. Ekonomik Bütünleşme Aşamaları	3
1.1.1. Serbest Ticaret Bölgeleri.....	4
1.1.2. Gümrük Birliği	6
1.1.3. Ortak Pazar.....	6
1.1.4. Ekonomik Birlik	7
1.2. Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği Süreci	8
1.2.1. Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci.....	8
1.2.2. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu.....	9
1.2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu	9
1.2.4. Diğer Birleşme Hareketleri.....	10
1.2.5. Gümrük Birliği	10
1.2.6. Maastricht Anlaşması ve Birliğe Geçiş.....	11
1.2.7. Genişleme ve Ayrılış Süreçleri	11
BÖLÜM II. BREXİT, BİRLEŞİK KRALLIK VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ	13
2.1. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci	13
2.2. Birleşik Krallık Brexit Süreci	15
2.2.1. Brexit'e Sebep Olan Faktörler	16
2.2.2. Referandum Süreci.....	17
2.2.3. Müzakereler	18
BÖLÜM III. BREXİT ÖNCESİ VE SONRASI TÜRKİYE-BİRLEŞİK KRALLIK TİCARİ İLİŞKİLERİ	19

3.1. Literatür Taraması.....	19
3.2. Birleşik Krallık'ın Diğer Ülkelerle Ticari İlişkileri.....	21
3.2.1. Birleşik Krallık ve Serbest Ticaret Anlaşmaları	27
3.2.2. Hizmet Ticareti ve Birleşik Krallık	31
3.3. Türkiye'nin Diğer Ülkelerle Ticari İlişkileri.....	36
3.3.1. Türkiye ve Serbest Ticaret Anlaşmaları	41
3.3.2. Hizmet Ticareti ve Türkiye	46
3.4. Brexit Öncesi Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri	49
3.5. Brexit Sonrası Türkiye - Birleşik Krallık Ticari İlişkileri.....	51
3.5.1. Birleşik Krallık – Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması.....	51
3.5.2. Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması ile Gümrük Birliği Dönemi Uygulamaların Karşılaştırılması.....	54
3.5.3. Birleşik Krallık Dış Ticaretinde Türkiye'nin Yeri.....	58
3.5.4. Türkiye Dış Ticaretinde Birleşik Krallık'ın Yeri	60
3.5.5. Brexit Sonrası İki Ülkenin En Çok Ticaretini Yaptığı Ürün Grupları	66
3.5.5.1. GTİP Bazında Türkiye'nin Birleşik Krallık'a İhracatı	70
3.5.5.2. GTİP Bazında Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan İthalatı.....	71
3.5.6. Birleşik Krallık ve Türkiye Arasındaki Hizmet Ticareti.....	72
3.5.7. İki Ülke Arasındaki Ticaretin Geleceği.....	76
3.5.8. Türkiye'nin Sterlin Kullanarak Yaptığı Ticaret	77
SONUÇ	81
KAYNAKLAR.....	84

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1: Ekonomik Entegrasyon Aşamaları	7
Tablo 2: Birleşik Krallık'ın En Çok İthal Ettiği Ürünler	25
Tablo 3: Birleşik Krallık'ın En Çok İhraç Ettiği Ürünler	26
Tablo 4: Türkiye'nin En Çok İthal Ettiği Ürünler	44
Tablo 5: Türkiye'nin en çok ihraç ettiği ürünler	44
Tablo 6: Türkiye'nin Birleşik Krallık'a En Fazla İhraç Ettiği Beş Ürün	50
Tablo 7: Birleşik Krallık'ın Türkiye'ye En Fazla İhraç Ettiği Beş Ürün	51
Tablo 8: Türkiye'nin Birleşik Krallık'la Yaptığı Hizmet Ticaretin Yüzdesi	74

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa
Grafik 1: Birleşik Krallık'ın Yıllara Göre GSYİH	23
Grafik 2: Birleşik Krallık Dış Ticareti	25
Grafik 3: Birleşik Krallık – Çin Dış Ticaret Verileri	26
Grafik 4: Birleşik Krallık – AB Dış Ticareti	30
Grafik 5: Dünya Hizmet İhracatında İlk Dokuz Ülke	32
Grafik 6: Birleşik Krallık'ta Hizmet İthalatının Yeri	33
Grafik 7: Birleşik Krallık'ın İthal ettiği Hizmet Kolları	33
Grafik 8: Birleşik Krallık'ta Hizmet İhracatının Yeri	34
Grafik 9: Birleşik Krallık'ın İhraç Ettiği Hizmet Kolları	35
Grafik 10: Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi	43
Grafik 11: Yıllara ve Ülkelere Göre Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi	45
Grafik 12: Türkiye'nin En çok İhracat Yaptığı 5 Ülke	46
Grafik 13: Türkiye'nin 2021 Yılı Hizmet İhracatı	47
Grafik 14: Türkiye'nin 2021 Yılı Hizmet İthalatı	48
Grafik 15: Yıllara Göre Türkiye'nin Hizmet Ticareti	49
Grafik 16: Yıllara Göre Birleşik Krallık'ın En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler	59
Grafik 17: 2017 Yılına göre Türkiye'nin İhracat Verileri	60
Grafik 18: 2018 Yılına göre Türkiye'nin İhracat Verileri	60
Grafik 19: 2019 Yılına Göre Türkiye'nin İhracat Verileri	61
Grafik 20: 2020 Yılına göre Türkiye'nin İhracat Verileri	61
Grafik 21: 2021 Yılına göre Türkiye'nin İhracat Verileri	62
Grafik 22: Türkiye'nin Birleşik Krallık'a İhracatı ve Birleşik Krallık'tan İthalatı (2012-2021)	63
Grafik 23: Türkiye-Birleşik Krallık Dış Ticaret Dengesi Verileri (2012-2021)	64
Grafik 24: Yıllara Göre Türkiye'nin Birleşik Krallık'a İhracatı (2018-2022 İlk 3 Çeyrek)	64
Grafik 25: Türkiye'nin Birleşik Krallık'a En çok İhraç Ettiği Ürünler (2012-2021)	67
Grafik 26: Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan En Çok İthal Ettiği Ürünler (Fasıllara göre) (2012-2021)	69
Grafik 27: GTİP'e Göre Türkiye'nin Birleşik Krallık'a En Çok İhraç Ettiği Bazı Ürünler (2019-2021)	70

Grafik 28: GTİP'e Göre Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan En Çok İthalini Yaptığı Ürünler	72
Grafik 29: Yıllara Göre Türkiye'nin En Çok Hizmet İhracatı Yaptığı Beş Ülke	73
Grafik 30: Yıllara Göre Türkiye'nin En Çok Hizmet İthalatı Yaptığı Beş Ülke	74
Grafik 31: Türkiye'nin Birleşik Krallık'a Yaptığı Hizmet İhracatı ve Birleşik Krallık'tan Yaptığı Hizmet İthalatının Yıllara (2016-2021) Göre Karşılaştırılması	75
Grafik 32: Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı İhracat 2013-2021	78
Grafik 33: Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı İthalat 2013-2021	79
Grafik 34: Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı Ticaret 2013-2021	79

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB:** Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
CEFTA: Central European Free Trade Agreement
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasılası
GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
MRA: Karşılıklı tanıma anlaşması
NAFTA: North American Free Trade Agreement
STA: Serbest Ticaret Anlaşması
TS: Tek Senet
UKIP: United Kingdom Independence Party

GİRİŞ

Türkiye'nin en önemli dış ticaret ortağı AB'dir. Türkiye için AB içerisinde ise dış ticaret açısından Almanya ve Birleşik Krallık her zaman daha ön planda olmuştur. Birleşik Krallık'ın Türkiye dış ticareti için önemli olmasının önde gelen nedenlerinden biri bu ülkeye Türkiye'nin dış ticaret fazlası vermesidir. Birleşik Krallık oldukça büyük bir ekonomidir ve Türkiye, ihracatının büyük bir kısmını bu ülkeye yapmaktadır.

Birleşik Krallık'la yapılan ticaret, özellikle 1/95 Gümrük Birliği Kanunu sayesinde AB ile olan ticaretteki engellerin kaldırılması ile hız kazanmıştır. 2000'li yılların başında da Türkiye, Birleşik Krallık'a dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Günümüze kadar da bu durum devam etmiştir, daha sonra ise Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticari ilişkilerin gidişatı ile ilgili kuşkulara neden olan Brexit söylemleri başlamıştır. Brexit, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma sürecine verilen isimdir. Türkiye'nin Brexit'e önem vermesi ve kuşkuyla bakmasının nedeni, AB ile Birleşik Krallık arasında anlaşmanın olmaması durumunda Türkiye'nin de Birleşik Krallık ile bir ticaret anlaşması yapamayacak olmasıdır. Neyse ki Birleşik Krallık, AB'den anlaşmalı olarak ayrılmış, üstüne Türkiye de Birleşik Krallık ile malların serbest dolaşımını sağlayacak bir STA imzalamıştır. Bu STA ile Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticaretin eski düzeninde devam etmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Anlaşma özellikle Türkiye açısından, en önemli ticaret ortaklarından ve ticaret fazlası verdiği bir ülkeden gelecek olan ihracat kazancının azalmaması için kayda değer bir öneme sahip olmuştur. Birleşik Krallık ise önemli bir tedarikçisi olan Türkiye'yle olan ticaretini azaltmak istememiştir.

Bu çalışma toplamda yedi bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle için kısaca, Bölüm I'de ekonomik bütünleşme hareketlerinden, AB sürecinden, Bölüm II'de Birleşik Krallık'ın genel olarak ticari ilişkilerinden, Brexit sürecinden, Türkiye'nin genel olarak ticari ilişkilerinden ve sonunda Brexit öncesi ve sonrası Türkiye-Birleşik Krallık Ticari ilişkilerinden bahsedilecektir.

Bölüm III 'Brexit Öncesi Ve Sonrası Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri'nde Birleşik Krallık – Türkiye ticari ilişkilerinin anlaşılabilmesi adına birçok grafiğe yer

verilmiştir. İki ülkenin en büyük ticaret ortaklarının kimler olduğu, bu ülkelerle ne kadar ticaret yapıldığı, Türkiye'nin Birleşik Krallık'a en fazla ihracatını yaptığı ürünlerin ve Birleşik Krallık'tan en fazla ithalatını yaptığı ürünlerin neler olduğu, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası ticari ilişkilerinin ne durumda olduğu, Birleşik Krallık'ın bu ticari ilişkileri sürdürebilmek için yapılan STA'ları istatistiksel veriler göz önünde bulundurularak yorumlanmıştır. Birleşik Krallık'ın yıllara göre Türkiye'ye yaptığı ihracatın değeri, Türkiye'nin Birleşik Krallık'a yaptığı ihracatın değeri ve STA sonrası ticarete gerçekleşen değişimler incelenmiştir. İncelemeler, 2019 yılı sonu itibari ile Dünya'yı etkisi altına alan Covid19 pandemisinin de etkisinin olabileceği düşünülerek yapılmıştır. Çalışmada ayrıca iki ülke arasında mal ticaretinin yanı sıra hizmet ticaretinin yeri ve önemi de incelenmiştir. İki ülkenin hizmet ticareti ortakları, bu ortaklarla yapılan ticaretin miktarı çalışmada yer almaktadır. Ayrıca Sterlin ödenerek yapılan ithalat ve Sterlin kazanarak yapılan ihracatın değerleri de ülkeye döviz girişinin önemli olması nedeniyle incelenmiştir.

BÖLÜM I.

EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER AÇISINDAN GÜMRÜK BİRLİĞİ VE BİRLEŞİK KRALLIK

1.1. Ekonomik Bütünleşme Aşamaları

Ülkeler kendi aralarındaki ticareti arttırmak veya var olan ticari işlemlerini kolaylaştırmak için bazı ekonomik politikalar uygulayabilirler. Bu politikalar; ithalat vergilerinin kaldırılması, maliye politikalarında uyum ve ortak dış ticaret politikası olabilir. Bu entegrasyon hareketlerine ekonomik bütünleşmeler denmektedir (Ruth, 2020).

Uluslararası ekonomik bütünleşmeler en alt aşamadan en üst aşamaya kadar şu şekilde sıralanabilir;

1. Serbest Ticaret Bölgeleri,
2. Gümrük Birlikleri,
3. Ortak Pazar,
4. Ekonomik Birlikler.

Uluslararası ekonomik bütünleşme aşamaları tanımlanmadan önce, birkaç kavramın açıklanması gerekecektir. Gümrük vergileri; ithal eşya ülkeye girerken devlet tarafından alınan vergilerdir (Seyidoğlu , 2009, s. 154). Gümrük tarifesi; mallara göre gümrük vergilerini gösteren listedir (Seyidoğlu , 2009, s. 154). Üretim faktörleri; mal ve hizmet elde etmek için kullanılan kaynaklardır. Bu kaynaklar; emek, toprak, sermaye ve girişim olarak sıralanır. Tercihli menşee; ülkeler, aralarında imzaladıkları ikili veya çok taraflı anlaşmalar ile herhangi bir ülke menşeli eşyanın ithalat vergi oranlarında indirim yapar veya sıfırlar bu duruma tercihli menşee denmektedir (Uzun, 2022). Harmonize Sistem (HS) Uyumlaştırılmış Sistem; ticareti yapılan ürünleri sınıflandırmak için standartlaştırılmış sayısal bir yöntemdir. Tüm dünyadaki gümrük makamları tarafından, vergileri değerlendirirken ve istatistiki verileri toplarken ürünleri tanımlamak amacıyla kullanılır (www.trade.gov, 2022).

1.1.1. Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest Ticaret Bölgesi bütünleşme derecesine ilişkin aşamaların ilk basamağını temsil etmektedir. Üye ülkeler kendi aralarındaki mal ve hizmet hareketindeki kısıtlamaları kaldırır veya azaltırlar. Bu kısıtlamalarla kastedilen; kotalar, ithalat yasaklamaları, gümrük vergileri gibi ticaret politikası önlemleridir. Üçüncü ülkelere karşı ortak bir ticaret politikası izlemezler. Üye ülkelerin ortak gümrük tarifeleri bulunmamaktadır. Ayrıca burada üretim faktörlerinin serbest dolaşımı da söz konusu değildir (Korkut, 1988).

Serbest Ticaret bölgesi kapsamında yapılan anlaşmalara ‘Serbest Ticaret Anlaşması’ denmektedir. Serbest Ticaret Anlaşması (STA) sayesinde STA’nın gerçekleştirildiği ülkelerle ithalatın rekabet gücü hem diğer ülkelere göre hem de iç pazara göre artar. Yerli üretimde var olan malın STA ülkesinden ithal edilmesiyle ticaret yaratma oluşur. Diğer ülkelerden yapılan ithalatın STA ülkesine kaymasıyla ise ticaret saptırma oluşur. Ticaret yaratma ile net ticarete artış sağlanırken, ticaret saptırmada ticaret sadece yer değiştirir. Ticaret yaratma başlangıçta ulusal ekonomiye zarar veriyor gibi görünse de aslında daha düşük maliyetle ithal etmeyi mümkün kılarak iktisadi açıdan bazı önemli kazanımlar da yaratmaktadır (Hekim Yılmaz, 2020).

II. Dünya Savaşının izlerinin azaldığı sıralarda ticarete serbestleşme hareketleri giderek artmaya başlamıştır. 1948 yılında Küba’da ticari engellerin azaltılması açısından Uluslararası Ticaret Örgütü kurulmuştur fakat örgüt etkinliğini çok fazla sürdürememiştir. Bununla birlikte örgütün içinde kurulan Genel Tarife ve Ticaret Anlaşması (GATT) kurumsallığını devam ettirmiştir (Koçtürk & Kocaefe, 2014). Diğer taraftan küreselleşme sürecinde uluslararası ticaretin kolaylaştırılması istenmiş, bu bağlamda Dünya Ticaret Örgütü tarafından müzakereler yürütülmüş, bölgesel ve ikili anlaşmalar yapılmıştır. Bu kapsamda STA’larının önemi artmıştır. Aynı zamanda STA’ları, Dünya Ticaret Örgütü üyesi ülkeler arasında mal ticaretini düzenleyen En Çok Kayrılan Ülke kuralının istisnası konumundadır. En Çok Kayrılan Ülke kuralına göre Dünya Ticaret Örgütü üyesi ülkeler, diğer Dünya Ticaret Örgütü üyesi ülkelere karşı tarife oranları ve diğer ticari önlemlerde herhangi bir ülkeye tanıdığından daha fazla avantaj sağlayamaz. Dünya Ticaret Örgütü kurallar kapsamında STA tanımı kapsamında tercihli ticaret yapılmasına izin verilir. STA’sının temelini GATT oluşturur. Dünya Ticaret Örgütü üyesi ülkeler gönüllü anlaşmalar ile STA’ları düzenleyebilmektedirler. Dünya Ticaret Örgütü hizmet ticareti

açısından da STA yapılmasına olanak sağlar. Hazırlanan STA'larının içerikleri Dünya Ticaret Örgütü tarafından incelenir ve kurallara uyup uymadığına bakılır (Aydın, 2022).

Aralarında STA'ları imzalayan taraflar menşe ile ilgili birbirlerine verdikleri taahhütleri yerine getirmek zorundalardır. STA'yı imzalayan ülkeler bu kapsama sadece belirli sektörleri ekleyeceği gibi tüm sektörleri de anlaşmaya dahil edebilir. Ayrıca STA'ları coğrafi konumun yakınlığıyla veya yakın olmadıkları halde ticari çıkarlar amacıyla da oluşturulabilir (Flynn, 2021).

STA'larına güncel ve en bilindik örnekler olarak NAFTA ve CEFTA örneği verilebilir.

NAFTA (The North American Free Trade Agreement) ABD, Kanada ve Meksika arasında oluşturulmuştur. Anlaşma 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmaya taraf ülkeler arasında birçok gümrük tarifesi kaldırılmıştır. Gümrük tarifesi kaldırılan sektörler arasında tarım, tekstil ve otomotiv sıralanabilir (Kenton, 2022). NAFTA, Hizmet sektörünü de kapsar. Havacılık taşımacılığı, denizcilik ve temel telekomünikasyon dışındaki hizmetleri kapsar. Anlaşma ayrıca patent, ticari marka ve telif hakkıyla korunan materyal dahil olmak üzere çeşitli alanlarda fikri mülkiyet haklarının korunmasını da sağlar (www.trade.gov, 2022). NAFTA en çok incelenen ticaret anlaşmaları arasındadır. Kapsadığı ülkelerin ekonomik büyüklüğü ve çok incelenmesi nedeniyle daha sonraki birçok anlaşmanın da belirlenmesine katkı sağlamıştır (Green & Payan, 2017).

Diğer bir örnek olan CEFTA ise 1992 yılında kurulmuştur. Başlangıç aşamasında üye ülkeler, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Polonya, Romanya Macaristan Slovenya'dır (www.cefta.int, 2022). Bu STA'da amaç, AB'ye entegre olmayı başarabilmektir. Hedefi demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini geliştirmektir. CEFTA'ya üye ülkelerden bazıları AB'ye üye olabilmıştır bu nedenle de STA sonlanmış fakat STA anlaşmasına devam etmek isteyen ülkeler CEFTA'yı 2006 yılında tekrar kurmuşlardır. Şu an CEFTA'ya taraf ülkeler; Arnavutluk, Bosna Hersek, Makedonya, Moldova, Kosova ve Sırbistan'dır (www.globaledge.msu.edu, 2022).

1.1.2. Gümrük Birliği

Gümrük Birliğinde ise üye ülkeler serbest ticaret bölgesinde olduğu gibi kendi aralarında bazen tüm mal ve hizmet hareketlerindeki kısıtlamaları, bazense bazı mal ve hizmet hareketlerindeki kısıtlamaları kaldırırılar. Birliğe dahil olmayan ülkeler içinse ortak gümrük tarifesi uygulanır (Torun, 2001). Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Bölgeleri ve Ortak Pazar arasında kalan ekonomik bütünleşme aşamasıdır. Gümrük Birliği için ortak gümrük tarifesine sahip bir Serbest Ticaret Bölgesi'dir de denebilir (www.britannica.com, 2021).

Gümrük Birliğinin en bilinen örneği AB'nin uyguladığı Gümrük Birliği'dir. Bu Gümrük Birliği sayesinde birliğe üye olan ülkeler kendi aralarında gümrük vergisi uygulamazlar. Aynı zamanda tüm üye ülkeler üye olmayan ülkelere karşı aynı gümrük tarifesiyle ithalat yaparlar (www.bdc.ca, 2022). Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ)'ne göre güncel olarak 16 farklı Gümrük Birliği bulunmaktadır. Bu 16 Gümrük Birliği anlaşmasının içeriği farklıdır. Örneğin AB'de Gümrük Birliği bütün malları kapsarken Güney Afrika Gümrük Birliği olan 'MERCOSUR' motorlu araçları ve şekerı kapsamaz (www.instituteforgovernment.org.uk, 2022) Gümrük Birliğinin bazı dezavantajları da vardır. Örneğin; üye ülke ekonomik açıdan diğer ülkelere bağlı kalır. Üye olmayan ülkelere alınır gümrük vergileri üye ülkeler arasında dağıtılır, bu nedenle de bir ülke çok fazla ticaret yapsa da az ticaret yapan ülkelerle vergileri paylaşmak zorunda kalır (Hobikoğlu, 2007).

1.1.3. Ortak Pazar

Ortak Pazar kavramı, üye ülkeler arasında geniş piyasaların oluşmasını amaçlayan bir ekonomik bütünleşme girişimidir (Turhan, 1974). Ortak Pazarda mal ve hizmetlerin dışında üretim faktörlerinin hareketlerinde de kısıtlamalar kalkar. Aynı zamanda iş kurma ve bireylerin çalışması da serbestleşir (Eriş, 1992). Bir ülke Ortak Pazar'a dahil olup Gümrük Birliği'ne üye olmayabilir veya Gümrük Birliği'ne üye olduğu halde Ortak Pazara dahil olmayabilir. Gümrük Birliği, uluslararası ticaret anlaşmalarını düzenler ve birlik dışından yapılan ithalatları ele alırken Ortak Pazar, bölge içinde emeğin serbest dolaşımına, çalışma koşullarına, sağlık ve güvenlik standartlarına odaklanan politikaların çok daha yüksek düzeyde entegrasyonunu gerektirir. Norveç, AB Gümrük Birliği'nin bir parçası olmayan

ancak ortak pazar üyesi olan duruma bir örnektir. Türkiye, Andorra ve San Marino ise AB'nin veya Ortak Pazar'ın parçası değildir. Ancak AB'nin bu ülkelerle Gümrük Birliği anlaşmaları bulunmaktadır (Kenton, 2022).

1.1.4. Ekonomik Birlik

Ekonomik birlikler, ortak pazardan daha üst düzeyde bir ekonomik birleşme şeklidir. Bu birleşmede katılımcı ülkeler vergi, para ve maliye politikalarını uyumlu hale getirirler. Ekonomik entegrasyonların en üst düzeyi olarak bilinir (Atamer, 2004). Ekonomik Birlikten bir sonraki aşama ise siyasi birlik aşamasıdır. Bu aşamada birliğe üye olan ülkeler güvenlik, savunma gibi konularda ortak politikalar da uygulurlar (www.ankaratb.org.tr, 2021). AB Gümrük Birliği'ne örnek olduğu gibi Ekonomik Birliğe de örnektir. Hatta tüm bu aşamaların en sonu olan siyasi birliğe de yakın bir durumdur.

Tablo 1: Ekonomik Entegrasyon Aşamaları

<i>Ekonomik Bütünleşme Aşamaları</i>	<i>Üye Ülkeler Arası Serbest Ticaret</i>	<i>Ortak Gümrük Tarifesi</i>	<i>Üretim Faktörlerinin Serbest Dolaşımı</i>	<i>Ekonomi Politikalarında Uyum</i>
<i>Serbest Ticaret Anlaşmaları</i>	✓	✗	✗	✗
<i>Gümrük Birliği</i>	✓	✓	✗	✗
<i>Ortak Pazar</i>	✓	✓	✓	✗
<i>Ekonomik Birlik</i>	✓	✓	✓	✓

Kaynak: (Dura & Atik, 2007, s. 8-9)

Yukarıda tanımlanan ekonomik bütünleşme aşamaları Tablo 1'de detaylı olarak gösterilmiştir. Görüldüğü üzere ilk bütünleşme aşaması olan Serbest Ticaret Bölgesi'nde (tabloda Serbest Ticaret Anlaşmaları olarak geçmektedir.) üyeler arasında serbest ticaret

bulunmaktadır. Diğer serbestleşme hareketleri bu aşamada bulunmamaktadır. Gümrük Birliği'nde üyeler arası serbest ticarete ek olarak ortak gümrük tarifesi de yer almaktadır. Ortak Pazar'da ekonomik politika uyumu dışındaki tüm birleşme hareketleri bulunmaktadır. Önceki iki aşamaya ek olarak üretim faktörlerinin serbest dolaşımı da bu aşamada yer alır.

Bütünleşme safhaları ilk aşamadan son aşamaya sırası ile devam etmek zorunda değildir. Ülkeler daha üst bir aşamadan daha alt bir aşamaya da geçebilirler. Bunun en güncel ve büyük örneklerinden biri AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının sonucunda Gümrük Birliği'nden de çıkması durumudur. Ayrılık sonrası Birleşik Krallık, AB ülkeleriyle Serbest Ticaret Bölgeleri oluşturmuştur.

1.2. Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği Süreci

1.2.1. Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci

Dünyadaki en büyük birleşme hareketi AB'nin kurulması ile meydana gelmiştir ve günümüzde de en büyük birleşme hareketi AB olarak kabul edilir. (Seyidoğlu, 2009, s. 245). Aynı zamanda AB ekonomik birleşmelerin de üstünde bir siyasi birleşmedir. Zaten siyasi birleşme ekonomik birleşme hareketlerinin tamamlanmasından sonra meydana gelen bir eylemdir.

Birliğin tarihçesi incelenecek olursa, kuruluş 1993 olarak kabul edilmektedir. Aslında kurulma tarihi yakın geçmiş olsa da AB ülkeleri arasındaki dayanışma ve birleşme hareketleri çok uzun yıllar öncesine dayanır. Avrupa kıtasında bulunan ülkelerin dayanışma nedeni başlangıçta coğrafi sebeplerdir. Dayanışmanın oluşmasına neden olan diğer büyük nedense din faktörüdür. Bazı dönemlerde büyük mezhepsel ayrılıklar yaşansa da Hristiyanlık Avrupa kıtasındaki ülkeleri birleştiren en önemli unsurların başındadır. 19. yüzyılda Avrupa kıtasında bulunan ülkeler güçlenerek dünyaya hakim bir duruma gelmiştir. Bu dönemde Avrupa'da politika, yönetim ve ekonomide kendine özgü bir sistem gelişmiştir. Buna 'Avrupa Sistemi' denmektedir. Laiklik, cumhuriyet ve serbest piyasa ekonomisi gibi konularda kendilerini diğer ülkelerden ayırmışlardır (Çakmak, 2007, s. 5-11). Daha yakın tarihe gelindiğinde II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa kıtasında bulunan ülkelerin birbirleriyle savaşması birçok alanda yıkıma neden olmuştur. Savaş sonrası bu

yıkımların giderilebilmesi, eski gücünü yitirmiş olması, tekrar güçlenmek istemesi, savaşların yinelenmesinin engellenmek istenmesi, refahı arttırmak, işsizliği önlemek gibi hedeflerden dolayı Avrupa ülkeleri birleşme çabalarına yeniden girişmiştir (Seyidoğlu, 2009, s. 245-246). Bu nedenlerle yeni birçok birlik kurulmuştur. Bunlar, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), Tek Senet (TS) gibi büyük amaçları olan topluluklardır.

1.2.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1950'li yıllarda Avrupa'daki en önemli sorunlardan biri Almanya'nın yeni bir taşkınlık çıkarması olasılığı diğeri ise Sovyet tehdididir. Bu dönemde NATO'nun kurulması Sovyet tehdidine karşı bir önlem niteliğindedir. Bu süreçte Almanya'nın savaşma nedenlerinin en başında kömür ve çelik girdilerine ulaşmak olduğu düşünüldüğünden bu girdilerle ilgili düzenlemeler yapmanın Almanya'yı durduracağı öngörülmüştür. Sonuçta AKÇT'nin kurulmasının baş nedeni güvenlidir (Ateş, 2014, s. 291).

Güvenliği de sağlamak adına topluluğun amaçları; Avrupa pazarı kurmak, ekonomik birlik sağlamak, insan haklarının önemini vurgulamak olarak sıralanabilir. Aynı zamanda AKÇT ile üyeler arası gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı konusunda da anlaşmaya gidilmiştir (Tatoğlu, 2006, s. 17-18).

1.2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu

AET, Roma Antlaşması'yla kurulan AKÇT'den sonra sadece demir ve çeliği kapsamayan diğer sektörleri de içine alan bir ekonomik birleşme hareketidir (www.ab.gov.tr, 2021). Topluluk 1957 yılında kurulmuştur. Kuruluş aşamasında Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Almanya ve İtalya bulunmaktadır. İlerleyen yıllarda diğer Avrupa ülkeleri de topluluğun üyesi olmuştur. Topluluğun amacı ortak pazar kurmak, ticaret engellerini ortadan kaldırmak ve ortak ticaret politikası oluşturmaktır. Sonraki yıllarda tarım politikaları da toplulukta önem kazanmıştır. (www.britannica.com, 2021).

1.2.4. Diğer Birleşme Hareketleri

AB'nin oluşumuna giden yolda diğer önemli birleşme hareketleri Tek Avrupa Senedi ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu'dur. Avrupa Atom Enerji Topluluğunun oluşturulmasının nedeni petrolün artan önemine karşı fosil yakıtlar bakımından kıt kaynaklara sahip olan Avrupa'nın alternatif enerji kaynakları arayışıdır. Topluluğu kuranlar AKÇT'de yaşadıkları başarının bu toplulukta da devam edeceğini düşünmüşlerdir. Ancak bu topluluk diğer topluluklar kadar etkili bir topluluk olamamıştır (Ateş, 2014, s. 293). 1967 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi ile ortak pazar hedefi daha hızlı ilerlemeye başlamıştır. Ayrıca Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri arttırılmıştır (www.avrupa.info.tr, 2021). Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Hedefler artık sadece ekonomik olmaktan çıkıp politikayı, sosyal yaşamı, çevreyi, teknolojiyi kapsar nitelikte oluşturulmuştur (Çakmak, 2007). AKÇT, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve AET 1967 yılında Füzyon Anlaşması ile birleşmiştir (Çağlar, 2004). Bu üç topluluk birleştirilerek Avrupa Toplulukları adını almıştır (www.ab.gov.tr, 2021).

1.2.5. Gümrük Birliği

Avrupa Gümrük Birliği'ne ilk adımını 1959 yılında atmıştır. Bu yıl içerisinde gümrük tarifeleri %10 düşürülmüştür (Firidin & Aslantürk, 2011, s. 76). Üretim ve imalat mallarının gümrük vergileri 1968 yılında kaldırılmıştır. Tarım ve ticaret politikalarında ortak karar mekanizması da yine 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır (www.ab.gov.tr, 2021).

Bir birleşmeye tam anlamıyla Gümrük Birliği denilebilmesi için birleşmenin üç önemli koşulu yerine getirmesi gerekir. Birincisi; Gümrük Birliği'ne dahil ülkelerin aralarındaki gümrük vergileri kaldırılmalıdır. İkincisi; üye olmayan ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi kullanılması gerekir. Sonuncusu ise; üye ülkelerin diğer ülkelere elde ettiği gümrük gelirlerini kendi aralarında oransal olarak paylaşılmasıdır (Vinner, 2014, s. 4). Avrupa ülkeleri arasında oluşturulan Gümrük Birliği de bu üç kriteri yerine getirir. Fakat sonuncu kriter olan gümrük gelirlerini aralarında oransal olarak paylaşılma kriterine Türkiye dahil edilmemiştir.

1.2.6. Maastricht Anlaşması ve Birliğe Geçiş

AB'nin kuruluşu Maastricht Anlaşması ile gerçekleşmiştir. Anlaşma 1991 yılında gerçekleşmiştir. Anlaşmada AB'ye üye ülkelerin uyması gereken ekonomik kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler; faiz oranı, enflasyon oranı ve döviz kuru gibi konuları kapsamaktadır. Bu kriterler ile parasal ve mali disiplin oluşturmak amaçlanmıştır (Günel, 2020, s. 76). Maastricht Anlaşması ile 1999 yılına kadar; parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşmasına, ortak dış politika ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının oluşturulmasına karar verilmiştir. AB'nin üç sütunlu yapısı da oluşturulmuştur. Birinci sütunda AKÇT, AET ve EURATOM, ikinci sütunda ortak dış işleri ve güvenlik politikası, sonuncusunda ise adalet ve içişleri yer almaktadır (www.ab.gov.tr, 2021).

1.2.7. Genişleme Süreçleri ve Ayrılışlar

1957 Roma Antlaşması'ndan itibaren AET kurucusu altı ülke olan Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda genişleme hareketlerine yani yeni üyeleri Birliğe sokmaya oldukça önem vermiştir (Aytuğ, 2008, s. 150). İlk genişleme hareketi 1973'te gerçekleşmiştir. Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık, Birliğe üye olmuştur. Birleşik Krallık'ın Birliğe üyeliği sancılı bir dönem olmuştur. Öyle ki Fransa üyeliği iki kere veto etmiştir. Sonunda büyük bir pazarlık dönemi bittiğinde Birleşik Krallık Birliğe üye olabilmıştır (Çakmak, 2003, s. 25). İkinci genişleme hareketi 1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında İspanya'nın ve Portekiz'in katılımıyla ülke sayısı on ikiye yükselmiştir(www.ab.gov.tr, 2021).1995'te diğer bir genişleme hareketinde AB; Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılması ile Avrupa'nın en kalkınmış ülkelerini bünyesine sokmuştur. Norveç ise AB'ye giriş için Birlikten onay alsa da ülkede yapılan halk oylamasında Birliğe girişe hayır oyunun çıkması ile Norveç Birliğe üye olmamıştır (Çakmak, 2003, s. 25). 2004 yılında Birliğe Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya dahil olmuştur. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya, 2013'te ise son olarak Hırvatistan Birliğe üye olmuştur.

AB'yi oluşturan süreçlerde genişleme süreçlerinde bir ayrılış durumu da gerçekleşmiştir. Kuzey Amerika'da bulunan Grönland, Danimarka'ya bağlı özerk bir bölgedir ve Danimarka'nın topluluğa katılacağı sırada bölgede referandum yapılmış ve Avrupa Topluluklarına katılım reddedilmiştir ancak bölge Danimarka'nın topluluğa katılmasıyla kendiliğinde ye olmuştur, daha sonra Birlikte kalmak istemeyen Grönland AB yesi ülkelerin onayıyla statüsünü değiştirmiş ve AB'nin dışında kalmıştır (Topaloğlu, 2017). O dönemde Cezayir de Fransa'nın bir parçası olduğu için AB'nin yesi konumundadır. Daha sonra Fransa'dan ayrılan Cezayir AB'den de doğal olarak ayrılmış olmuştur (Large, 2020).

2012-2015 yıllarında ise Yunanistan Euro bölgesinden çekilmeyi dşnmştir. Bunun nedeniyse bazı söz sahiplerinin Yunan Drahmisine dönüş yaparak borç krizine çözüm bulunabileceğinin düşünmesidir. Bu dönemde bu öneriyi gündeme getirenler Yunan para birimine geçiş yaparak pahalı ithalatın caydırılmasının, ihracatın ve turizmin artacağının inancındadırlar (www.capital.com, 2022).

BÖLÜM II.

BREXIT, BİRLEŞİK KRALLIK VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci

Birleşik Krallık'ın AB ile ilişkisi her zaman mesafeli olmuştur. Başlangıçta AKÇT kurulduktan sonra Birleşik Krallık topluluğa katılmaya çalışsa da kabul edilmemiştir. Birleşik Krallık AET'ye katılabilmek için iki başvuruda bulunmuş, bu başvurular başarısız olmuş ve sonunda üçüncü başvurusunda kabul edilmiştir (Sefer, 2014, s. 48).

AKÇT'nin faaliyette olduğu yıllarda Birleşik Krallık'ın da dahil olduğu başka bir topluluk daha kurulmuştur. Bu Topluluk 1960 yılında kurulan Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)dir. EFTA, AET kadar aktif bir birlik olamasa da varlığını sürdürmektedir. EFTA'nın yeterince başarılı olamaması sonucu Birleşik Krallık 1973 yılında Birlik'ten ayrılarak AET'ye katılmıştır (www.efta.int, 2021). Aslında Birleşik Krallık AET'ye katılmaya uzak dursa da bazı EFTA üyelerinin de EFTA'dan umudunu kesip AET'ye dahil olması Birleşik Krallığı da bu yola itmiştir (Sefer, 2014, s. 48).

AET'nin Birleşik Krallık'ın başvurularını kabul etmemesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir: ilki Birleşik Krallık'ın ekonomik sorunları, ikincisi Birleşik Krallık'ın Avrupa kıtasının dışında bulunması, bir diğeri ise Birleşik Krallık'ın ABD ile olan yakın ilişkilerinin AET üyelerini rahatsız etmesidir. 1994 yılında Birleşik Krallık'ı kıtaya daha yakın tutmak amacıyla Fransa'yla arasına Manş Tüneli inşa edilmiştir. AET'ye üye olan Birleşik Krallık, üye olduktan sonra da mesafeli davranışlarına devam etmiştir. Örneğin hukuken AET'den çıkamayacak olsa da Birleşik Krallık 1975 yılında referanduma giderek halka AET üyeliğinin devamlılığını oylatmıştır. Halk %67 oranla evet diyerek üyeliğin devamını istediğini göstermiştir (Sefer, 2014, s. 48). Birleşik Krallık'ın Avrupa'ya yaklaşımından bahsederken Avrupa şüpheciliğini de atlamamak gerekir. Avrupa şüpheciliği; Avrupa'nın bütünleşme hareketine karşı olmak ve şüpheyle yaklaşmak anlamına gelmektedir (Taggart, 1998, s. 366). Bazı Birleşik Krallık Başbakanları Avrupa Şüpheciliği düşüncesi ile hareket etmişlerdir. Özellikle Margaret Thatcher bu düşünceye önem vermiş ve Sterlini koruyarak Euro'ya geçmeyi reddetmiştir. Sterlini Birleşik Krallık'ın egemenlik simgesi olarak

görmüştür. Bu nedenle de AB'nin parasal birliğine katılmayı reddetmiştir (Sefer, 2014, s. 48). Ayrıca Birleşik Krallık Schengen'e de katılmamıştır (Cram & Dinan, 1988). Schengen Anlaşması Avrupa ülkeleri arasında iç sınırların kontrollerinin kaldırılmasını amaçlayan bir anlaşmadır (www.avrupa.info.tr, 2021).

ABD'nin en yakın gördüğü, en güvendiği müttefikleri arasında en tepede her zaman Birleşik Krallık gelmiştir. Bu yakınlığın sebebi olarak ortak dil, tarih, değer ve kültürler gelebilir. Karşılıklı çıkar sağlamayı amaçlayan ekonomik ilişkiler, dış ticaret ve güvenlik politikaları da yakınlığın sebeplerindendir (Mix, 2021, s. 14-18) Bu yakınlıkla da ilişkili olarak ABD'li firmalar Birleşik Krallık'a bol miktarda yatırım yapmıştır. Bu firmaların bir amacı da Birleşik Krallık'ı AB ülkeleriyle serbest ticarete açılan kapı olarak kullanmaktır (Kimberly, 2022, s. 1,2). ABD - AB ilişkileri her zaman çalkantılı olmuştur. Avrupa'nın NATO'ya katısının az oluşu, Avrupa'nın İran ve Afganistan meselelerine karışmak istememesi, finansal kriz sürecinde meydana gelen gerilimler ABD - AB ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Özellikle ABD'nin küresel askeri müdahalelere katılmasını AB desteklemeyen Birleşik Krallık bu konuda ABD'nin yanında olmuştur (Esentürk, 2018, s. 43-49). Bu yüzden ki çalkantılı ilişkiler nedeniyle ABD'den uzak duran diğer AB ülkelerinin aksine Birleşik Krallık'ın ABD ile arasını iyi tutması AB ülkelerini rahatsız eden bir durum olmuştur.

Birleşik Krallık ile AB ülkeleri arasındaki ilişkiler anlaşılacağı üzere her zaman tedirgin şekilde ilerlemiştir. Birleşik Krallık Schengen'e dahil olmayarak, AET'ye girdikten iki yıl sonra halka AET üyeliğini oylatarak, Sterlin kullanmaya devam ederek mesafesini belli etmiştir. AET ülkeleri ise Birleşik Krallık'ın kıtada olmaması, ABD ile yakın ilişkilerini dikkate alarak Birleşik Krallık'a karşı çekimser kalmıştır. Yakın tarihe gelindiğinde de ilişkilerin kopma noktasına geldiği görülmektedir ve en sonunda Birleşik Krallık AB'den anlaşmalı olarak ayrılmıştır.

2.2. Birleşik Krallık Brexit Süreci

Birleşik Krallık'ın AB ile olan mesafeli ilişkisi sonunda Birleşik Krallık'ı AB'den ayrılma noktasına getirmiştir. Bu noktada Avrupa şüpheciliğinden de bahsetmek gerekir; AB'nin ilk yıllarında fikir birliği ve ayrışmalar daha çokken zamanla AB'ye karşı eleştiriler ve zıtlıklar artmaya başlamıştır. Bu eleştiriler kendi içinde farklılık göstermektedir. AB'ye eleştiride bulunan kesimler hem sağ kesimden hem de sol kesimden gelmektedir. Bazı kesimler entegrasyonu eleştirip projeden çekilmeyi savunmaktadır. Bu düşünce biçimine 'sert AB şüpheciliği' denmektedir. Bazı eleştiriler ise sadece spesifik politika ve kurumsal özelliklere karşıdır. Buna ise hafif 'AB şüpheciliği' denmektedir. AB şüpheciliğine Birleşik Krallık açısından bakıldığında büyük bir kesimin AB'nin ülkeye bir katkısı olmadığı düşünüldüğü görülmektedir. Birleşik Krallık'ın önemli partilerinden olan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) her zaman AB'den ayrılarak özgürleşeceğini düşünmüştür. Parti; AB'nin daha çok Fransa ve Almanya'nın çıkarlarını koruduğunu ve bu nedenle ayrılarak kendi çıkarlarını daha iyi koruyabileceğini düşünmektedir. Birleşik Krallık'taki bazı kesimlere göre İsviçre tarzı komşu ülkelerle STA imzalanabilir ve diğer AB ülkeleriyle de karşılıklı çıkar ilişkisini kültürel bir bağ ile gerçekleştirilebilir (Yongmin, 2013, s. 15-22).

Avrupa şüpheciliği kavramının ortaya çıktığı ilk ülke de Birleşik Krallık'tır. Öyle ki Birleşik Krallık'ta AB'nin tamamen kaldırılmasını düşünen bir görüş bile hakimdir (Türko, 2020). Avrupa şüpheciliği ve daha birçok nedenden dolayı Birleşik Krallık 2016 yılında AB'den ayrılmak için referanduma gitmiştir (Aras, 2018). Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla ilgili bu sürece de 'Brexit' adı konmuştur. Brexit kelimesi Britanya (Britain) ve exit (çıkış) kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir.

2.2.1. Brexit'e Sebep Olan Faktörler

Birleşik Krallık'ın AB'den çıkması aslında tarihsel sürecin birikimiyle de ilgili bir durumdur. Başlangıçtan beri zaten AB'ye şüpheyile bakan Birleşik Krallık, Euro kullanmamakla, Schengen'e dahil olmamakla, halkına Birlik üyeliğini oylatmakla her zaman AB'ye karşı mesafeli bir şekilde konumlanmıştır. Birleşik Krallık'ta Avrupa şüpheciliği de yoğun olarak görülmüştür. AB'den ayrılma fikri topluluğun bir kesiminin her zaman aklında olmuştur. Daha spesifik sebepler ise şu şekilde sıralanabilir.

- Birleşik Krallık'a göre AB göçmenlerin ülkeye girişine fazla olanak veren bir oluşumdur. Özellikle son yıllarda Suriyeli göçmenlerin ülkeye girişinden oldukça fazla rahatsızlık duymuşlardır. Göçmenlerin daha fazla olduğu yerleşim yerlerinde bulunan İngiliz halkı Brexit'e daha ılımlı yaklaşan bir kesim olmuştur (Türko, 2020).
- 2008 krizi ve sonrasında AB'nin ekonomik olarak zayıflaması ve Birlik üyelerinin ekonomik olarak Almanya'ya bağımlı olduğunun da düşünülmesi Birleşik Krallık'ı Brexit'e zorlayan faktörlerdendir (Türko, 2020).
- Birleşik Krallık'ın AB'ye bütçe katkısı da Birleşik Krallık'ı rahatsız eden etkenlerden olmuştur (Türko, 2020).

AB'nin, Birleşik Krallık'ın egemenliğini tehdit ettiğinin ve bağımsızlığını kısıtladığının düşünülmesi de Brexit'e neden olan faktörlerdendir. Zira Birleşik Krallık'ın ekonomi politikaları, siyasi politikalar, güvenlik politikaları ve daha birçok konuda karar alırken tek başına bir devlet olarak değil Birlikle birlikte karar vermesi gerekmektedir. Özellikle eski Başbakan Boris Johnson ve politik anlamda ona yakın olan kesim ulusal yasaların öneminin azaldığını, AB bürokrasisinin ağır geldiğini düşünmekteydi. Hatta bir konuşmasında Boris Johnson 'Bazen AB kuralları gülünç derecede gereksiz hatta sinir bozucu' şeklinde açıklamada bulunmuştur. Ayrıca yüksek maaş ve istihdamın rekabetçi piyasa sayesinde olduğu düşünüldüğü için ortak pazarda bulunmanın da maliyetli olduğu düşünülmektedir (O'Grady, 2022).

2.2.2. Referandum Süreci

Birleşik Krallık'ın Birlikten ayrılma hakkını kazanabilmesi 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşmasıyla mümkün olmuştur. Anlaşmanın 50. Maddesi ile üyelere Birlikten ayrılma hakkı vermiştir. Bu madde ile AB üyesi bir ülkenin AB'den ayrılmaya karar vermesi üzerine kararını Birliğe bildirmesi gerekmektedir. Daha sonra AB ile ayrılmak isteyen ülke arasında ayrılık sonrasındaki ilişkinin nasıl olacağı müzakerelerle belirlenmelidir. Bu müzakereler sonunda anlaşmaya varılması durumunda AB'den ayrılma gerçekleşmiş olur. Anlaşmaya varılamazsa bildirim tarihinden 2 yıl sonra Birlikten ayrılma gerçekleşecektir (Ercan, 2021, s. 132). Birleşik Krallık AB ile soğuk ilişkilerine bir de bu maddenin eklenmesiyle ayrılma kararını gündemde tutmuştur. Sonraki süreçte de Birlikten Lizbon Anlaşması şartlarıyla ayrılan ilk ülke olmuştur.

Birleşik Krallık, Birlikten bir dizi müzakere sonucunda anlaşma yaparak ayrılmıştır. Bu anlaşma her iki tarafın da çıkarlarını göz etmesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle ticari boyutuna bakılacak olursa Birleşik Krallık Gümrük Birliği'nden de ayrılacağı için ekonomik anlamda zorlanmayacağı bir uzlaşmaya gitmek istemiştir.

Daha önce 1975'te AET'den ayrılmak için referanduma gidip %67 oranında oy ile AET'de kalmayı seçen Birleşik Krallık Lizbon Anlaşmasından sonra 2016'da tekrar referanduma giderek %51,89 oy ile AB'den ayrılma kararı almıştır (Damar, 2021). Referandumdan çıkan sonuç Birleşik Krallık yasalarına göre bağlayıcı nitelikte değildir. Bundan sonraki aşamada parlamentonun vereceği karar bağlayıcı niteliktedir. Fakat referandumdan önce dönemin Başbakanı David Cameron referandumdan çıkacak karara uyma taahhüdünde bulunmuştur. Hem referandumdan ayrılma kararının çıkışı hem de verilen taahhüt neticesinde, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci başlamıştır. Cameron ayrılma sürecini yürütmek istemediği için istifa etmiştir (Topaloğlu, 2018, s. 351-352).

2.2.3. Müzakereler

Müzakereler boyunca AB de Birleşik Krallık da kendi çıkarlarını koruyacak şekilde anlaşmalar yapmaya çalışmışlardır. Dönemin Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk yasal bir boşluk kalmayacağını ve kendilerini en kötü senaryo da dahil olmak üzere her türlü olumsuz koşula karşı hazırladıklarını dile getirmiştir. Başkan müzakereleri hemen başlatıp

en kısa sürede sonuçlandırmak istemiştir. Ayrıca Başkan Birleşik Krallık'a karşı cezalandırıcı bir politika izlemeyeceğinin de taahhüdünü vermiştir. Müzakereler birkaç tur sürmüş, her turda farklı konular ele alınmıştır. Müzakereler boyunca Birleşik Krallık, AB'ye üye olarak kalmıştır. (Aras, 2018, s. 101-104). Müzakereler 31 Ocak 2020'de tamamlanmış olup 21 Aralık 2020'e kadar geçiş süreci devam etmiştir. Bu süreçte, serbest ticaret, vatandaşlık hakları gibi konular görüşülmüştür (www.government.nl, 2022)

BÖLÜM III.

Brexit Öncesi ve Sonrası Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri

3.1.Literatür Taraması

Literatüre bakıldığında iki ülke arasındaki ticari ilişkilerle ilgili sınırlı sayıda kaynak bulunmaktadır. Brexit çerçevesinde ise Türkiye-Birleşik Krallık ilişkileri genel olarak değerlendirilmiş olup spesifik olarak ticari ilişkilerle ilgili az sayıda kaynak bulunabilmektedir. Ticari ilişkileri kapsayan içerikler ise daha çok Birleşik Krallık – Türkiye STA’sından önce tahmin niteliğindedir.

C. Blanco (2018), henüz Brexit gerçekleşmeden yaptığı çalışmasında Brexit’in sadece Avrupa Birliği’ni değil diğer ülkelerin de Birleşik Krallık’la olan ticari ilişkilerini etkileyecek demiştir. Türkiye’nin Brexit’ten nasıl etkileneceğinin ise henüz belirli olmayacağı belirtilmiştir.

Nas (2021), Brexit ve Türkiye, Birleşik Krallık ilişkileri ile ilgili çalışmasında Birleşik Krallık’ın anlaşma yapmadan Avrupa Birliği’nden ayrılması durumunda, Türkiye’nin Birleşik Krallık ile ticaret anlaşması yapamayacağı için yaşanan belirsizlikten bahsetmiştir.

Uzunoglu, Atakişi ve Aktaş (2021), Brexit sonrası ve Covid19 pandemisi sonrası Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticari ilişkileri araştırmış olup çalışmada, Türkiye ile Birleşik Krallık arasında ticari ilişkilerin iki ülkenin de yararına olacağından devam edeceğini dile getirmiştir.

S. Hayali ve Sönmez (2021), Brexit’in STA eşliğinde iki ülke arasındaki ticareti hızlandırma potansiyeli olduğunu düşünmektedir. Ayrıca İki ülke arasındaki ilişkilerin daha fazla ilerleyeceğini düşünmektedir.

Ercan (2021), çalışmasında Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticari ilişkileri Brexit sonrası süreçte verilere dayalı olarak incelemiş ve daha sonraki süreçte iki ülke arasındaki ticaretin daha iyi anlaşılacağını belirtmiştir.

Dhingra ve arkadaşları (2016), Brexit'in Birleşik Krallık açısından sonuçlarını incelediği çalışmasında Brexit sonrası süreçte Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği ülkeleri dışındaki ülkelerle ticaretini arttıracaklarını, Türkiye ve Rusya gibi ülkelerin kazançlı çıkabileceğini dile getirmiştir.

Özdemir (2020), Brexit'in Birleşik Krallık, NATO, AB Güvenlik ve Savunma Politikalarına Etkileri'ni incelediği çalışmasında Birleşik Krallık'ın desteğinin Türkiye'nin AB'ye üyeliği açısından önemli olduğunu ve Brexit'ten sonra Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin zorlaşacağını belirtmiştir. Ayrıca Brexit taraftarlarının süreç içinde Türk halkını kampanyada pek de iyi nitelendirmediğini bu nedenle de turizmin azalabileceğini dile getirmiştir.

Aktaş ve Kaplan (2020), Brexit Sonrası Alternatif Ticaret Senaryoları ve Olası İktisadi Etkileri incelediği çalışmasında Birleşik Krallık'ın ticari ilişkilerde hangi modelleri kullanabileceğini incelemiştir. Çalışmada, Norveç modeli, İsviçre modeli, Türkiye modeli, Kanada modeli ve üçüncü ülke modeli incelenmiş olup Birleşik Krallık'ı en az zarara uğratacak modelin Kanada modeli olduğu dile getirilmiştir.

Felbermayr ve arkadaşları (2017), çalışmasında Birleşik Krallık'ın AB'yle ticaretinin azaldığını fakat daha sonraki süreçte Birleşik Krallık'ın ve Avrupa Birliği'nin maliyetleri azaltacak şekilde politikalar izlemesi gerektiğini belirtmiştir.

Koçtürk ve Kocaefe (2014), Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türk dış ticareti üzerine etkilerini incelemiş, 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin bir çok STA imzalandığını ve bu ülkelerle olan dış ticaret hacminin arttığını bulmuştur.

Doğan ve Uzun (2014), Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları ile ilgili sorun yaşadığını bunun çözümü için de AB'ye tam üyeliğin gerektiğini veya AB ile yürütülen Gümrük Birliği'nden çekilmeli ve üye olana dek STA ile ticareti ilerletmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Ateş ve Seymen (2019), çalışmalarında STA'ların yeni ihracat pazarları kazandırdığını aynı zamanda ithalatını da arttığını belirtmiştir. Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği nedeniyle STA'larda kendi çıkarlarını koruyamadığını ifade de etmiştir.

3.2. Birleşik Krallık'ın Diğer Ülkelerle Ticari İlişkileri

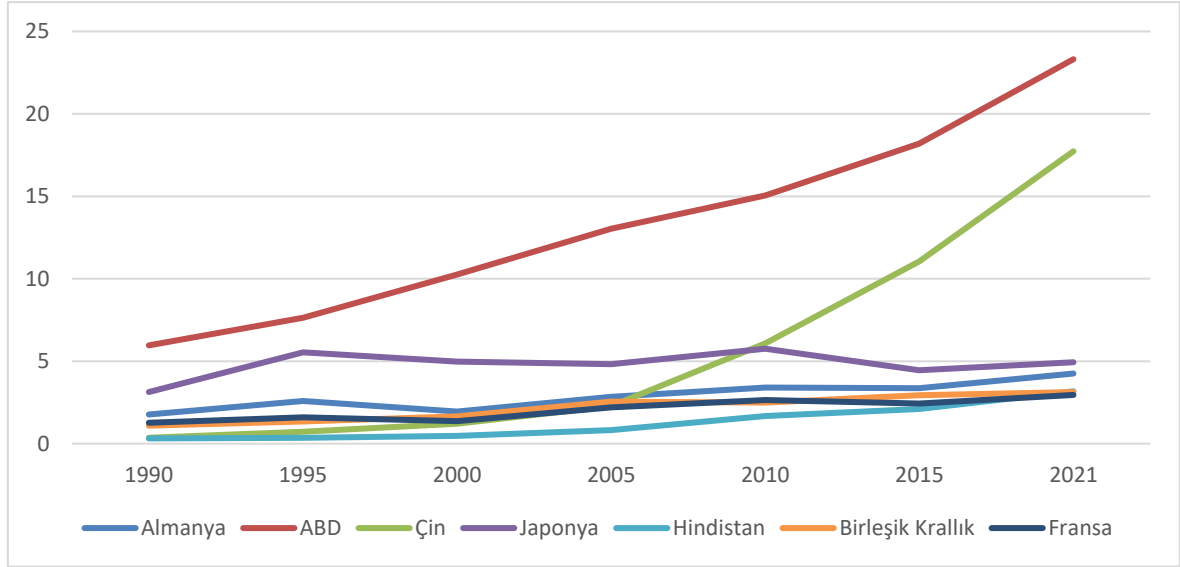
Bu bölümde öncelikle Birleşik Krallık'ın genel olarak ekonomik göstergeleri verildikten sonra Birleşik Krallık'ın ticari tarihinden, politikalarından ve ilişkilerinden bahsedilecektir.

- 2021 yılı verilerine göre Nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) en yüksek ülkeler arasında Birleşik Krallık; ABD, Çin, Japonya ve Almanya'dan sonra gelerek 5. sırada yer almaktadır. Birleşik Krallık'ın Nominal Gayri Safi Yurtiçi Hasılası 2020 yılında 2.75 trilyon dolar iken 2021 yılında 3.18 Trilyon dolar civarına çıkmıştır (www.imf.org, 2022).
- Birleşik Krallık'ın Kişi Başına Düşen Milli Geliri 2021 yılında diğer ülkelerle karşılaştırıldığında 23. sırada yer almakta olup 47,334.4 dolardır (www.imf.org, 2022).
- Birleşik Krallık'ın 2021 yılında yıllık GSYİH büyüme oranı ise %7.4'tür (data.worldbank.org, 2022).
- Gelir eşitsizliğini gösteren Gini endeksine de göre Birleşik Krallık Gini kat sayısı 2018 verilerine göre 35.1'dir. Gini katsayı değeri büyüdükçe gelir eşitsizliğinin arttığı anlaşılmaktadır. Endekse göre Avrupa ülkeleri ile yakın kat sayıya sahip olan Birleşik Krallık; İsveç, Norveç, Danimarka, Ukrayna ve Almanya gibi ülkelere gelir eşitsizliği açısından aşağı durumda iken diğer birçok ülkeden yukarıdadır (data.worldbank.org, 2022).
- Enflasyon oranı Birleşik Krallık'ta 2022 yılında yıllık %9.1 olarak açıklanmıştır ve bu oran Birleşik Krallık'ın tarihine bakıldığında uzun süredir gerçekleşen en yüksek enflasyon oranı olarak değerlendirilebilir (www.imf.org, 2022)

- Birleşik Krallık para birimi İngiliz Sterlini'dir.

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) açısından değerlendirildiğinde Grafik 1'de de görüldüğü gibi dünya genelinde ABD uzun bir süredir birinci sıradadır. Japonya ise bir süredir ikinci sıra olan konumunu Çin'e kaybetmiştir. Birleşik Krallık ise Avrupa ekonomisinde önemli bir noktada yer alır ve GSYİH bakımından Almanya'dan sonra ikinci sıradadır. Finans Birleşik Krallık için çok önemlidir ve bu nedenle de 2008 finansal krizi Birleşik Krallık'ı zor duruma sokmuştur. Öyle ki Grafik 1'den de görüleceği üzere 2008 yılına kadar büyük bir yükseliş gösteren Birleşik Krallık GSYİH'sı 2007-2009 yılları arasında büyük bir düşüş göstermiştir. Daha sonra 2014 yılına kadar toparlanmış ve Brexit söylemleriyle tekrar dalgalanmalar başlamıştır. 2021 yılı itibari ile GSYİH açısından Fransa ve Hindistan'la oldukça yakın seviyelerdedir. Sterlin ise GSYİH da olduğu gibi hem 2008 krizinden hem de Brexit'ten etkilenmiştir (Karakoç, 2019, s. 35). Fransa ile Birleşik Krallık'ın GSYİH'ı genel olarak benzerlik göstermiştir. Hatta dalgalanmaların seyri de benzer durumdadır. Öte yandan Hindistan uzun süreler Birleşik Krallık'ın sömürgesi olmuştur. Birleşik Krallık bu ülkenin de katkılarıyla git gide zenginleşmiştir. Diğer taraftan Hindistan ise giderek fakirleşmiştir. Hatta Hindistan çok büyük kıtlıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır (Günaslan, 2020). 1940'larda Hindistan İngiltere'nin sömürgecilik faaliyetlerinin bitişinin ardından yıllar içerisinde ekonomisini büyüterek günümüzde sömürgesi olduğu Birleşik Krallık'ın GSYİH'ına ulaşmıştır. Çin ise Hindistan gibi ekonomisini giderek büyütülmüştür. Hatta bu ülke zaman içerisinde içinde birçok gelişmiş ülke ekonomisinin çok üstünde bir ekonomiye sahip olmuştur. 2006 yılına kadar Birleşik Krallık GSYİH'sından düşük bir hasılaya sahip olan Çin bu yıldan sonra birçok ülkeyi hızla geride bıraktığı gibi Birleşik Krallık'ı da geride bırakmıştır.

Grafik 1: Birleşik Krallık'ın GSYİH (1990-2021, Trilyon ABD \$)

Kaynak: data.worldbank.org, 2022

Genel olarak Birleşik Krallık'ın ticari ilişkilerine bakıldığında dünya dış ticaretinin başlamasında büyük katkısı olduğu görülmektedir. Öyle ki Birleşik Krallık 1600'lü yıllardan başlayarak Batıda ve Doğuda başka ulusları siyasi ve ekonomik olarak egemenliği altına almak amacıyla sövmeye başlamıştır. Sömürgecilik faaliyetleri, ABD, Kanada ve Hindistan'a kadar uzanmıştır (Kılınç, 2021, s. 1). O dönemde ekonomisinin ve ticaretinin en önemli kaynaklarından biri sömürgeciliktir.

Birleşik Krallık dünya ekonomisi ve sanayisi açısından büyük bir öneme sahip olan 18. yüzyıl boyunca gerçekleşen Sanayi Devriminin öncüsüdür. Dış ticaret ile sanayi devriminin de bağlantısının yüksek olduğu söylenir. Bu bağlamda bir kesim yazarı göre sanayileşme dış ticaretin bir sonucudur, bazı yazarlara göre ise dış ticaret sanayileşmenin bir sonucudur (Bilgili, 1998, s. 48). Bu nedenle de Birleşik Krallık için dış ticareti de çok etkilediği söylenebilir.

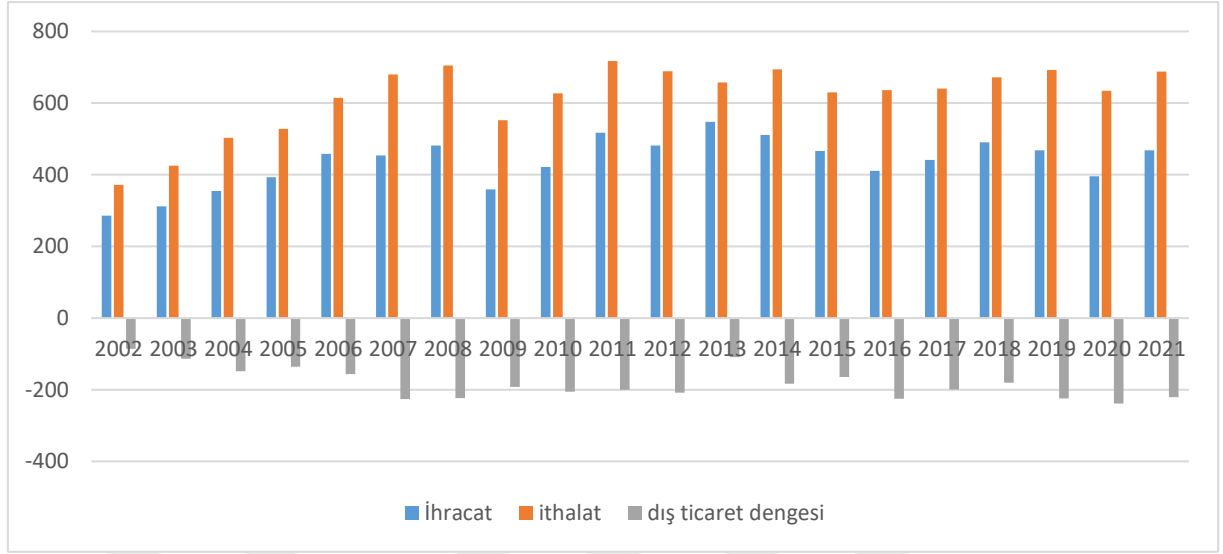
Sanayi devrimi sürecinde Birleşik Krallık'ta ülke içindeki iç gümrük sistemi kaldırılarak Birleşik Krallık büyük bir pazara dönüştürülmüştür. Ayrıca bu süreçte pazarlama, sigortacılık, ürün standartları gibi kavramlara da önem verilmiştir. 18. yüzyılın sonunda Birleşik Krallık, dünya sanayi üretiminin dörtte birini üretir haldedir. Uluslararası

ticaretin de üçte biri Birleşik Krallık'ın kontrolü altındadır. Bu tarihten 20. yüzyıl başlarına kadar Birleşik Krallık'ta makineleşme dönemi ve teknoloji dönemi yaşanmıştır (İşlek, 2017, s. 6-8). 1900'lere gelindiğinde Birleşik Krallık'ın Ortadoğu sömürgesi de devam etmiştir (Kılınç, 2021, s. 1).

I. Dünya Savaşı başlayınca Birleşik Krallık'ın ekonomik durumu kötüye gitmiş ve ABD'den yüklü miktarda borçlar almıştır. 1960'lı yıllara kadar Birleşik Krallık bu ekonomik bunalımdan kurtulamamış ve borcunu bile zor ödeyebilecek bir hale gelmiştir. Birleşik Krallık 1960 yılı sonrası Avrupa'da kurulan ekonomik ve sosyal topluluklara katılmıştır. Birleşik Krallık ekonomisi 1960 yılı sonrası düzelmeye başlamış, 1960 yılından 1993 yılına gelindiğinde dış ticareti 16 kat artmıştır. Ülkede 1993'ten sonra da dış ticaretteki büyüme devam etmiştir (İşlek, 2017, s. 15).

2000li yıllara gelindiğinde dalgalanmalar olsa da Birleşik Krallık dış ticaret hacmi giderek artmıştır. Öyle ki 2002 yılında 658 milyar dolar olan Birleşik Krallık dış ticaret hacmi 2021 yılında 1 trilyon doları geçmiş durumdadır (www.trademap.org, 2022) Grafik 2'de Birleşik Krallık'ın 2002 yılından 2021 yılına kadar olan ithalat, ihracat ve dış ticaret verileri görülmektedir. Bu verilerde yine 2008 krizinin izleri de belirgin olup öyle ki önceki yıllara bakıldığında 2007 ve 2008 yıllarında dış ticaret açığı yükselmiş durumdadır. 2009 yılında ise genel olarak dış ticaret hacminde yani hem ithalatta hem de ihracatta düşüş görülmektedir. Bu yıldan sonra ithalat ve ihracatta dalgalanmalar olsa da artış gözlenmekle birlikte 2016, 2019 ve 2020 yılında dış ticaret açığında gözle görülür bir artış vardır. 2016 yılında Birleşik Krallık'ta gerçekleşen Brexit referandumu dış ticaret açığının önemli bir nedeni olabilir. 2019-2020 yılında ise AB ile yapılan Brexit müzakereleri dış ticaret açığının bir nedeni olmakla beraber Covid 19'un özellikle 2020 yılı için ticaret açığında ve grafikte görüldüğü üzere hem ithalattaki hem ihracattaki azalışta etkisi olduğu söylenebilir.

Grafik 2: Birleşik Krallık Dış Ticareti (2002-2021, Milyar ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Birleşik Krallık'ın en çok ithal ettiği ürün gruplarına fasıl başlığı altında bakıldığında; kıymetli madenler, makineler, mineraller, otomotiv ve elektrikli makinalar ön plandadır.

Tablo 2: Birleşik Krallık'ın En Çok İthal Ettiği Ürünler (2016-2021)

Fasılı	Ürün Grubu
71	Doğal veya kültür incileri, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, kaplama metaller...
84	Makineler, mekanik aletler, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler; mineral ...
87	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları
85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...

Kaynak: www.trademap.org, 2022

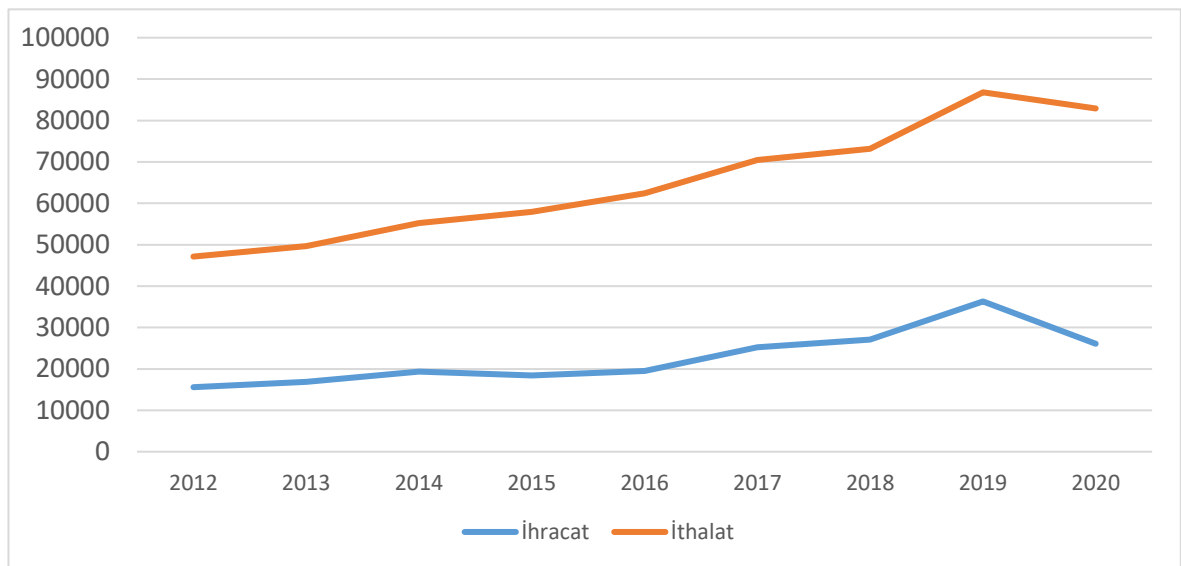
Birleşik Krallık'ın en çok ihraç ettiği ürünler de en çok ithal ettiği ürünlerle benzerlik göstermektedir. Bunun nedeni bu ürünlerin ithal edilip Birleşik Krallık'ta işlenip ihraç edilmesi veya ihraç edilip yurt dışında işlenip ithal edilmesi olabilir.

Tablo 3: Birleşik Krallık'ın En Çok İhraç Ettiği Ürünler (2016-2021)

Fasılı	Ürün Grubu
84	Makineler, mekanik aletler, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları
71	Doğal veya kültür incileri, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, kaplama metaller...
87	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler; mineral ...
85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Brexit sürecine yaklaşıldığında, Birleşik Krallık'ın aslında Brexit'ten önce de yavaş yavaş ekonomik ilişkilerini AB'den farklı ülkelere kaydırduğu görülmektedir. Öyle ki Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşması dikkat çeken bir detaydır. 2011 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Wen Jiabao'nun Londra'ya giderek iki ülke arasındaki milyonlarca sterlinlik ticaret planları ile ilgili görüşmeler yapması (Zheng, 2012, s. 29-42) ve 2013 yılında ise Birleşik Krallık Başbakanının Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret ederek yeni ticaret bağlantıları ile görüşmesi (Ross, 2013, s. 1) iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin arttığını gösteren kanıtlardandır.

Grafik 3: Birleşik Krallık – Çin Dış Ticaret Verileri (2012-2020, Milyon €)

Kaynak: www.ons.gov.uk, 2022

Grafik 3'te Birleşik Krallık ile Çin arasındaki ticaretin artışı ithalat ve ihracat rakamları üzerinden de anlaşılabacaktır. İki ülkenin yaptığı görüşmelerle birlikte hem ithalat hem de ihracat rakamlarında büyük artışlar meydana gelmiştir. 2020 yılındaki azalışın sebebi Çin'de başlayıp Dünyayı saran Covid19 pandemisidir.

Birleşik Krallık'ın AB dışında bir diğer önemli ticari adımı ise Mısır'la olan iş birliğidir. 2014 yılının sonlarında, Mısır-İngiliz Ticaret Odası (EBCC), iki ülke arasında o yıl önemli ölçüde artan ticaret hacmini detaylandıran bir rapor yayınlanmıştır. Rapora göre, Birleşik Krallık'ın Mısır'a ihracatı %15 artarken, Mısır'ın Birleşik Krallık'a ihracatı %30'un üzerinde artmıştır. Birleşik Krallık'ın, toplam doğrudan yabancı yatırımın %41,3'ünü oluşturan Mısır ekonomisinin en büyük yatırımcısı olduğu da raporda ortaya koyulmuştur (Farid, 2022).

3.2.1. Birleşik Krallık ve Serbest Ticaret Anlaşmaları

Brexit sonrası Birleşik Krallık birçok ülkeyle STA yapmıştır. Bu anlaşmaların bir kısmı tamamlanmışken bir kısmı ise görüşme sürecindedir. Aynı zamanda AB ile de özel bir anlaşma yaparak ticari işlemlerini sürdürmektedir. Birleşik Krallık'ın AB ile yaptığı anlaşma sayesinde Gümrük Birliği süresi boyunca devam eden sanayi ürünlerinde sıfır gümrük vergisi oranı, bundan sonraki süreçte de vergisiz olarak devam edecektir (DEİK, 2021, s. 3).

STA'ları yaparak Birleşik Krallık ticareti kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken ithalat ve ihracat işlemlerinde kısıtlamalar azaltılır. Birleşik Krallık bu STA'larını yaparken daha önce kendisine uygulanan ve uyguladığı anlaşmaları yeniden üretmeye çalışarak anlaşmalar üretmeye çalışmıştır. Halihazırda Birleşik Krallık birçok ülke ile STA yapmıştır. Henüz anlaşmanın onaylanmadığı ülkelerle ise ticaretin sürekliliğini sağlamak amacıyla geçici mevzuat uygulamalarını devreye sokmuştur (www.gov.uk, 2022).

Birleşik Krallık'ın yürürlükte STA'sı olan ülkeler ve ülke grupları şu şekildedir: Arnavutluk, Kolombiya, Ekvador, Peru, Kanada, Kamerun, Antigua ve Barbuda, Bahamalar, Barbados, Belize, Dominika, Dominik Cumhuriyeti, Grenada, Guyana,

Jamaika, Kitts ve Nevis, Aziz Lucia, St. Vincent ve Grenadinler, Surinam, Trinidad ve Tobago, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Panama, Şili, Fildişi Sahili, Mauritius, Seyşeller, Zimbabve, Mısır, Faroe Adaları, Gürcistan, Gana, İzlanda, Norveç, İsrail, Japonya, Ürdün, Kenya, Kosova, Lübnan, Lihtenştayn, Meksika, Moldova, Fas, Kuzey Makedonya, Fiji, Papua Yeni Gine, Samoa, Solomon Adaları, Filistin otoritesi, Sırbistan, Singapur, Güney Kore, Botswana, Esvatini, Lesoto, Mozambik, Namibya, Güney Afrika, İsviçre, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Vietnam (www.gov.uk, 2022).

Birleşik Krallık'ın STA imzaladığı fakat anlaşmanın yürürlükte olmadığı ülkeler ve ülke grupları şu şekildedir: Avustralya, Yeni Zelanda, Doğu ve Güney Afrika ülkeleri, Madagaskar, Komorlar (www.gov.uk 2022).

Birleşik Krallık'ın STA müzakerelerine devam ettiği ülkeler ve ülke grupları şunlardır: Hindistan, Kanada, Meksika, İsrail ve Körfez İşbirliği Konseyi (www.gov.uk, 2022).

Birleşik Krallık, Brexit sonrası birçok ülke ile STA'ları imzalamak için çalışmalarını sürdürmektedir ve hatta çok sayıda ülke ile anlaşma imzalamış durumdadır. Bu ülkelerle yapılan STA'larından bazıları geçici uygulama sürecinde olup bazıları ise onaylanmış statüdedir. Geçici anlaşma; anlaşmanın etkilerinin veya belirtilen hükümlerinin, anlaşma resmi olarak yürürlüğe girmeden önce uygulandığı anlamına gelir. Geçici uygulama yasal etkiye sahiptir ve uluslararası antlaşma uygulamalarında köklü bir şekilde yerleşmiş bir yöntemdir (www.gov.uk, 2022).

Tartışma aşaması devam eden ülkelerle ticaret, belirli kriterler altında devam etmektedir.

- Bu ülkeler için hükümet Birleşik Krallık küresel tarifelerini uygulamaya koymuştur.
- Diğer Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeleriyle ticaret Dünya Ticaret Örgütü şartlarına göre yapılır.
- Gelişmekte olan ülkelerle ticaret, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi kapsamında gerçekleştirilir (www.gov.uk, 2022).

Birleşik Krallık, AB'ye üye olmayan ancak Gümrük Birliği'ne üye olan ülkelerle de ticaretine devam etmektedir. Andorra, San Marino ve Türkiye, AB'ye üye olmasa bile

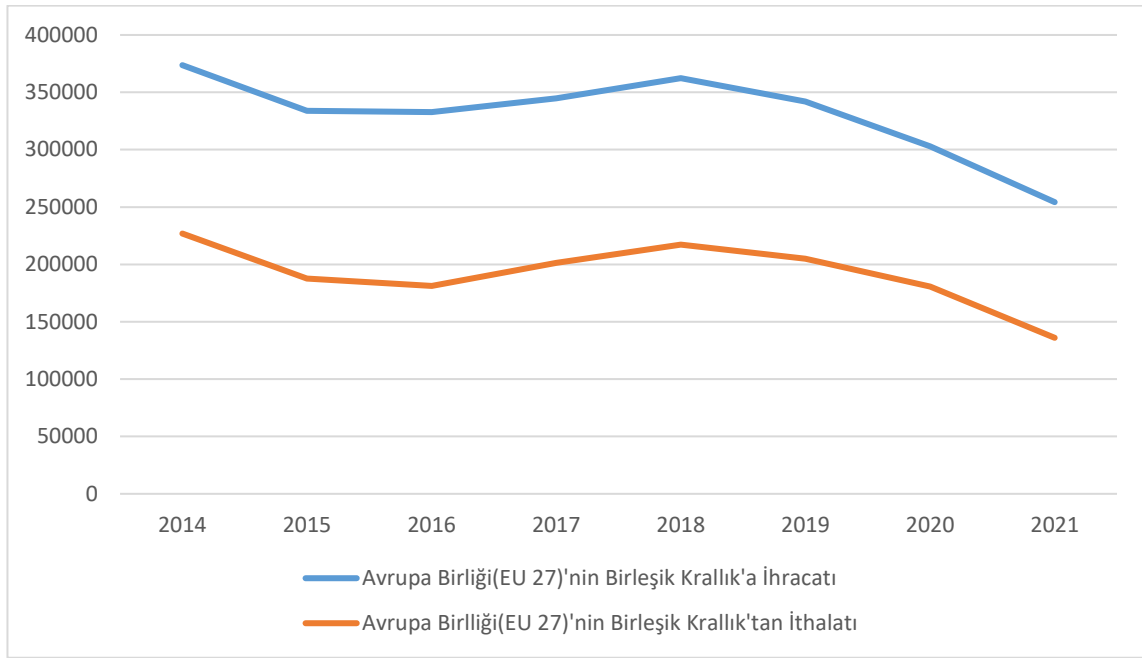
Gümrük Birliği'ne üyedir. Birleşik Krallık, San Marino menşeli tüm ürünlerin ve Andorra menşeli tüm tarım dışı ürünlerin (25-97. fasıllar), anlaşma kapsamında AB menşeli olarak muamele görmesi konusunda AB ile anlaşmıştır (www.gov.uk, 2022). Andorra ve San Marino, Birleşik Krallık ürünlerine AB'nin kendileri için uyguladığı tarifelerin aynısını uygular. Bu ürünler, ilgili menşe kurallarına uygun oldukları takdirde sıfır tarifieden yararlanırlar. Andorra ile tarım ürünleri ticareti Birleşik Krallık – AB Ticaret ve İşbirliği Anlaşması kapsamında değildir bu yüzden Birleşik Krallık'la ticaret bu ürünler için DTÖ şartlarına göre gerçekleşir (www.gov.uk, 2022)

Karşılıklı tanıma anlaşması (MRA), ülkelerin birbirlerinin uygunluk değerlendirmelerinin sonuçlarını tanıdığı anlaşmadır. Uygunluk değerlendirmesi, bir ürünün belirtilen yasal gereklilikleri karşılayıp karşılamadığını teyit eden bir dizi süreçtir. Bu süreç; test, muayene ve sertifikalandırmayı içerebilir. Birleşik Krallık'ın MRA imzaladığı ülkeler; Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri'dir (www.gov.uk, 2022).

Birleşik Krallık ile başka bir ülke arasında ticaret anlaşması yoksa, o ülke ile ticaret Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları çerçevesinde gerçekleşir (www.gov.uk, 2022). DTÖ kuralları, 2 veya daha fazla ülke arasında bir ticaret anlaşması olmadığı sürece, tüm DTÖ üyelerine aynı ticaret şartlarının uygulanması gerektiğini belirtir. Buna MFN denmektedir. MFN, Birleşik Krallık'ın bir ticaret anlaşması yapmadıkça, bir ülkeye daha iyi ticaret koşulları sunamayacağı anlamına gelir. Birleşik Krallık şu anda birçok ülke ile DTÖ şartlarına göre ticaret yapmaktadır: Bunlar; Çin, Hindistan, Brezilya, Suudi Arabistan'dır (www.gov.uk, 2022).

Birleşik Krallık'ın Tek Pazar ve Gümrük Birliği'nden ayrılmasının bir sonucu olarak, Büyük Britanya'daki işletmelerin AB ile mal ticareti yapma şekli değişmiştir. Birleşik Krallık'ın AB'ye mal ihraç etmesi için artık Birleşik Krallık ihracat beyannameleri ve AB Üye Devletlerine girişte ithalat gereklilikleri de dahil olmak üzere yeni gümrük prosedürlerine uyması gerekmektedir (www.gov.uk, 2022).

Grafik 4: Birleşik Krallık – AB Dış Ticareti (2014-2021, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 4'te 2014'ten 2021'e kadar Birleşik Krallık AB'nin arasındaki ticarete ilişkin veriler yer almaktadır. Grafik oluşturulurken AB'ye ait verilere Birleşik Krallık dahil edilmemiştir. AB'nin Birleşik Krallık'a olan ihracatı ve Birleşik Krallık'tan ithalatı son yıllarda azalış göstermektedir. Brexit sürecinin yoğun olarak görüldüğü sıralardan başlayarak ticaret git gide azalmıştır. AB'nin (EU 27) Birleşik Krallık'a ihracatı 2018 yılında 362 milyar iken 2021 yılında 254 milyar dolara inmiştir. 108 milyar dolarlık bir düşüş bulunmaktadır. AB'nin (EU 27) Birleşik Krallık'tan yaptığı ithalat 2018 yılında 217 milyar dolar iken 2021 yılında 135 milyar dolara inmiştir ve 82 milyar dolarlık bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu düşüşlerin nedenleri olarak 2019 yılında gerçekleşen Covid 19 pandemisi ve Birleşik Krallık ve AB arasında geçen Brexit müzakereleri ve sonunda Birleşik Krallık'ın Birlik'ten çıkması görülebilir. Grafik 2'te Birleşik Krallık'ın toplam ihracat ve ithalat verileri bulunmaktadır. Bu grafikte 2020 yılından itibaren Birleşik Krallık'ın ihracatında ve ithalatında artış görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç 2020 yılında pandeminin etkileri azalarak Birleşik Krallık'ın ticareti arttığı halde AB ile ticareti azalmaya devam etmiştir. Sonuç olarak Grafik 2 Birleşik Krallık'ın ticaretini diğer ülkelere de kaydırıldığını kanıtlar nitelikte olabilir.

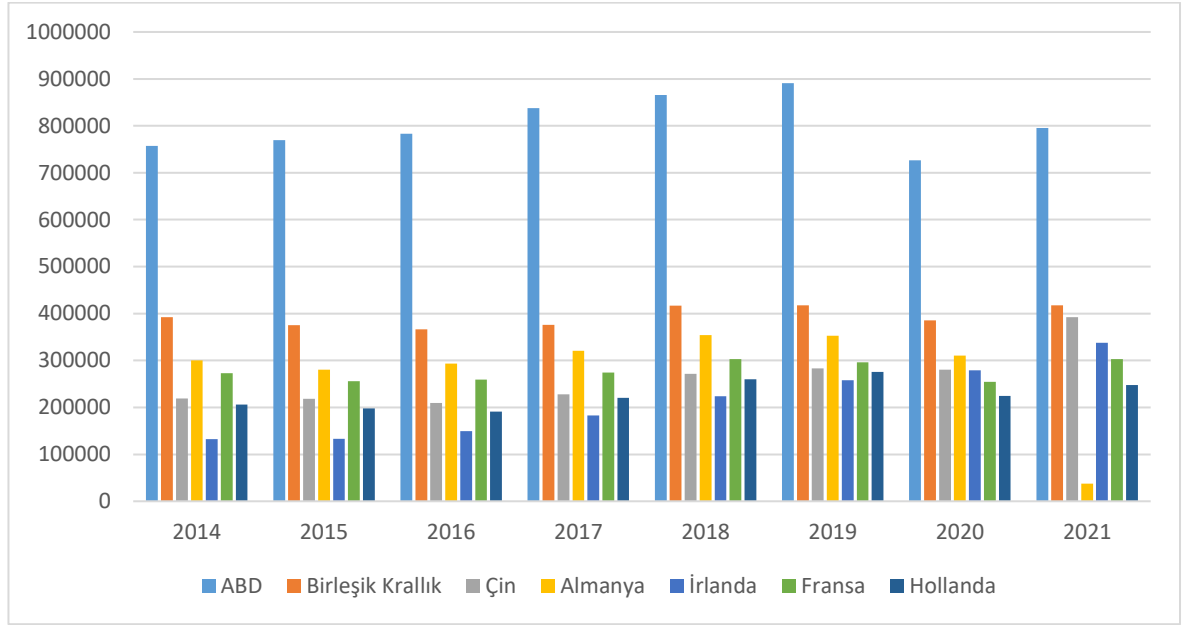
AB'den Birleşik Krallık'a mal ithal etmek için, Ocak 2022'den itibaren tam gümrük kontrolleri uygulanmaya başlanmıştır. Öncesinde ise işletmelere uyum sağlamaları için zaman tanımak amacıyla aşamalı olarak sınır kontrolleri uygulanmıştır (www.gov.uk, 2022).

3.2.2. Hizmet Ticareti ve Birleşik Krallık

Hizmetler, Birleşik Krallık ekonomik üretiminin yaklaşık %80'ini ve Birleşik Krallık ihracatının %46'sını oluşturmaktadır ve bu pay zaman içinde büyümektedir. Birleşik Krallık, değer bazında dünyanın en büyük ikinci hizmet ihracatçısıdır ve finansal hizmetler gibi birçok hizmet faaliyetinde dünya lideri olarak görülmektedir. Hem Birleşik Krallık hem de AB için hizmet ticareti çok önemlidir ve birbirleri ile büyük miktarlarda hizmet ticareti yapmaktadırlar. Buna rağmen, Birleşik Krallık, AB ile gelecekteki ilişkisini tartışırken, hizmet ticaretinin geleceği, kamu tartışmalarında mal ticaretinden daha az ilgi görmüştür fakat yine de ülke ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır (Jozepa, Ward, & Daniel, 2019, s. 70).

Mevcut kanıtlara bakıldığında Birleşik Krallık'ın AB'den çıkışının aralarındaki anlaşmadaki belirsizlikten dolayı Birleşik Krallık hizmet sektörüne zarar verdiğini göstermektedir. Tahminlere göre Birleşik Krallık'ta %7 ila %9 arasında hizmet ihracatında azalış görülebilir. İrlanda, Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın hizmet sektörünün gördüğü zarardan karlı çıkan bir taraf olmuştur. Brexit sonrası süreçte bazı hizmet alanlarında İrlanda'nın yanı sıra başka kazananlar da vardır. Hollanda, 'Ticari' ve 'Fikri Mülkiyet' ihracatında önemli ölçüde atılımında bulunmuştur. İspanya, 'Seyahat ve ulaşım' açısından hizmet ihracatında büyüme kaydetmiştir. Almanya, 'Ulaştırma', 'Sigorta', 'Telekom' ve 'Fikri Mülkiyet' hizmet ihracatında kazanç elde etmiştir. İrlanda, 'Telekom' hizmetlerinin ihracatıyla ilgili olarak son derece iyi bir performans sergilemiş gibi görünse de, yalnızca Birleşik Krallık'tan değil, aynı zamanda Hollanda, İsviçre ve Fransa'dan da büyük bir pay almıştır. Brexit'in Birleşik Krallık hizmetleri üzerindeki tam etkisinin ortaya çıkması biraz zaman alacağı düşünülmektedir (ukandeu.ac.uk, 2022).

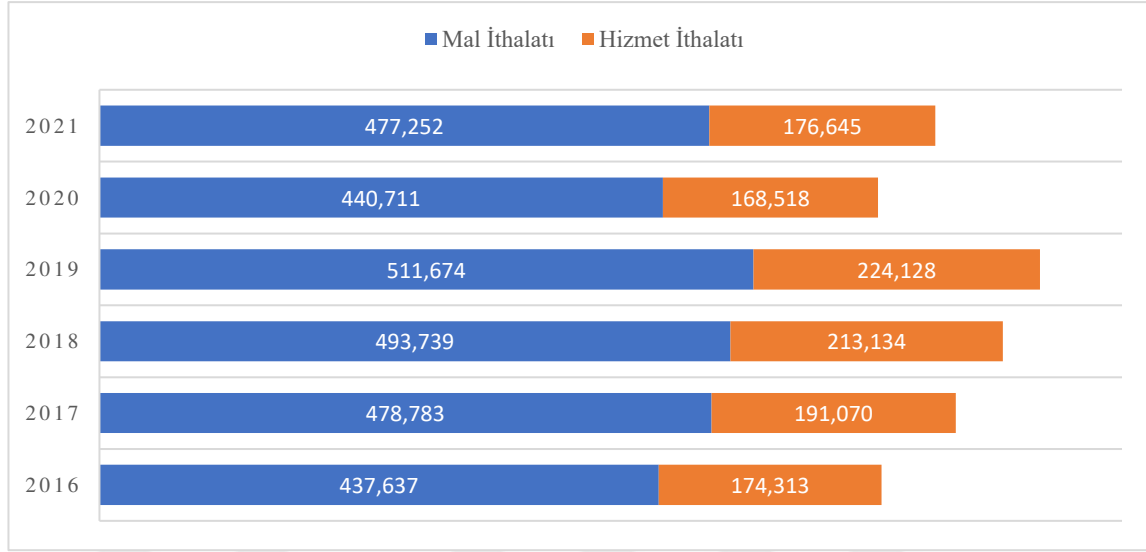
Grafik 5: Dünya Hizmet İhracatında İlk Dokuz Ülke (2014-2021, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 5’te dünya hizmet ihracatına en çok katılan dokuz ülke verilmiştir. Hizmet ticaretinde birinci sırada ABD gelirken ikinci sırada Birleşik Krallık, üçüncü sırada Almanya şeklinde devam etmektedir. Birleşik Krallık 2018 yılında 414 milyar dolar hizmet ihracatı yapmış, 2019 yılında 405 milyar dolar ve 2020 yılında ise 342 milyar dolarlık hizmet ihracatı yapmıştır. 2015, 2016, 2017 yıllarında Birleşik Krallık’ın hizmet ihracatı ortalama 370 milyar dolar civarındadır. Verilere bakıldığında Birleşik Krallık 2018 yılında en fazla hizmet ihracatını yapmış 2019 yılında düşüş başlamış olup 2020 yılında, 2019’a göre 63 milyar dolar düşmüştür. Burada Brexit’in etkisinin olduğu söylenebilir. Fakat grafik incelendiğinde diğer tüm ülkelerde 2020 yılında önceki yıla göre hizmet ihracatının daha az olduğu görülecektir tüm ülkelerdeki bu düşüşün nedeni 2019 yılının sonunda meydana gelen ve 2020 yılında etkisini sürdürmeye devam eden Covid 19 pandemisi olduğu söylenebilir.

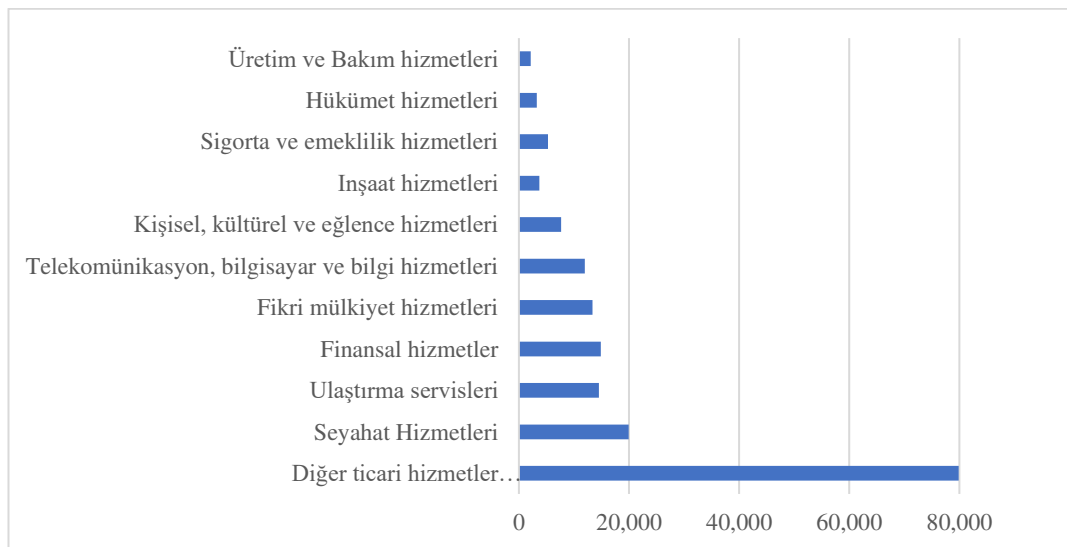
Grafik 6: Birleşik Krallık'ta Hizmet İthalatının Yeri (2016-2021, Milyon €)

Kaynak: www.gov.uk, 2022

Grafik 6 Birleşik Krallık'ın hem hizmet hem de mal ithalatını kapsamaktadır. Görülen odur ki Birleşik Krallık hizmetten çok mal ithal etmektedir. En az hizmet ithal edilen yıl Covid19 ve Brexit etkisi ile olacak ki 2020 yılıdır. 2021 yılı için toplam ithalatının %27'si hizmet ithalatından oluşmaktadır. Diğer yıllar için de benzer oranların olduğu söylenebilir.

Grafik 7: Birleşik Krallık'ın İthal Ettiği Hizmet Kolları (2021, Milyon €)

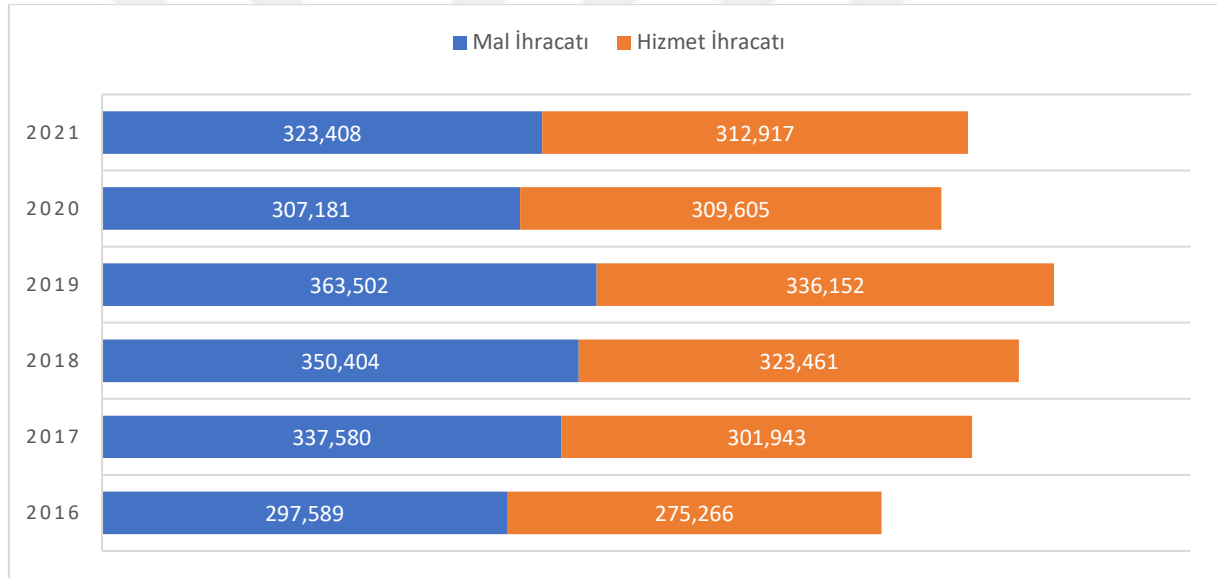

Kaynak: www.gov.uk, 2022

Diğer ticari hizmetler: hukuk, muhasebe, yönetim danışmanlığı, halkla ilişkiler, reklamcılık ve pazar araştırması dahil olmak üzere profesyonel ve yönetim danışmanlığı hizmetler; mimari, mühendislik ve bilimsel hizmetler dahil olmak üzere teknik ve ticaretle ilgili ticari hizmetler ve araştırma ve geliştirme hizmetleridir.

Birleşik Krallık'ın en çok ithalini yaptığı sektörler 2021 yılında sırası ile; seyahat, finansal hizmetler, ulaşım ve fikri mülkiyet hizmetleri olarak sıralanabilir. Seyahat hizmetlerine ödenen miktar yaklaşık 20 milyar euro iken, onu takip eden finansal hizmetler 15 milyar euro civarındadır. Ulaştırma hizmetleri ve fikri mülkiyet hizmetlerine ödenen ise neredeyse finansal hizmetlere yakın olup 13-14 milyar euro civarındadır.

Grafik 8: Birleşik Krallık'ta Hizmet İhracatının Yeri (2016-2021, Milyon €)

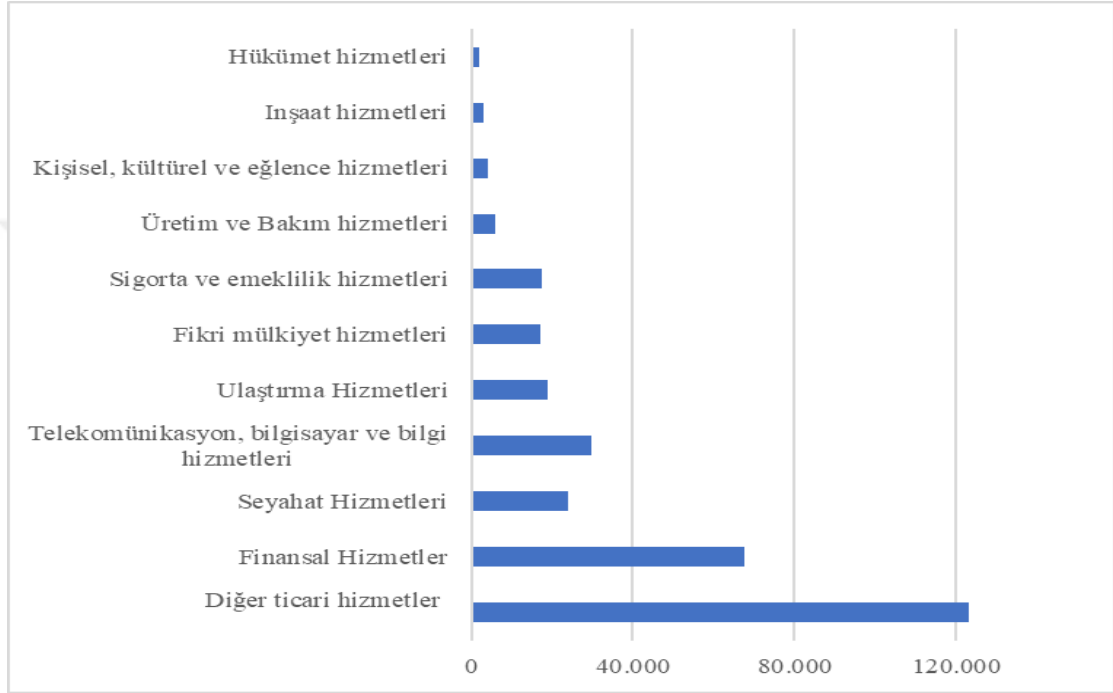

Kaynak: www.gov.uk, 2022

Birleşik Krallık'ın hizmet ihracatının ne kadar yüksek olduğu daha önce de belirtilmiştir. Dünya'da hizmet ihracatında ikinci sırada olan Birleşik Krallık'ın tüm yıllarda tüm ihracatının neredeyse yarısını hizmet ihracatı oluşturmaktadır. Hatta 2020 yılında grafikte de görüleceği üzere hizmet ihracatı, mal ihracatını geçmiştir. O yıl mal ihracatında da hizmet ihracatında da düşüş olsa da hizmet ihracatında mal ihracatındaki kadar düşüş olmadığından %50'den fazla kazanç hizmet ihracatından elde edilmiştir.

Birleşik Krallık aynı zaman da hizmet ithalatında büyük bir dış ticaret fazlası da vermektedir. 2021 yılında 136 milyar euro civarında, 2020 yılında 141 milyar dolar civarında ve 2019’da 112 milyar dolar civarda hizmet ihraç etmiştir. Bu verilere bakıldığında Covid19 ve Brexit’in Birleşik Krallık’ın hizmet ihracatı fazlasını etkilemediği söylenebilir.

Grafik 9: Birleşik Krallık'ın İhraç Ettiği Hizmet Kolları (2021, Milyon €)

Kaynak: www.gov.uk, 2022

Birleşik Krallık hizmet ihracatının en büyük kalemi finanstır. Birleşik Krallık dünya finans sektörü için de çok önemli bir konumadır ve Londra’da birçok ülkedeki finans merkezlerinden çok daha büyük finans merkezi bulunmaktadır. Aynı zamanda Avrupa’nın da en büyük finans merkezidir (Yümlü & Adnan, 2022). Ülkede 2021 yılında 67 milyardan fazla finans hizmetleri ihraç edilmiştir. 2020 yılında ise 71 milyardan fazla ihraç edilmiştir. Telekomünikasyon hizmetleri ve seyahat hizmetleri de büyük ihracat payına sahip olup 2021 yılında senelik iki sektör toplamda 55 milyar euro civarı Birleşik Krallık’a kazanç sağlamıştır.

3.3. Türkiye'nin Diğer Ülkelerle Ticari İlişkileri

Bu bölümde öncelikle Türkiye'nin genel olarak ekonomik göstergeleri verildikten sonra Türkiye'nin ticari tarihinden, politikalarından ve ilişkilerinden bahsedilecektir.

- 2021 yılına verilerine göre Türkiye'nin GSYİH'sı 815,3 milyar dolardır. Önceki yıl 720 milyar dolar olan GSYİH önceki yıla göre %13 artmıştır (data.worldbank.org, 2022).
- Yıllık enflasyon Ekim 2022 için yüzde 85,51 olarak hesaplanmış olup uzun sürenin en yüksek enflasyon artış oranıdır (www.tcmb.gov.tr, 2022).
- Türkiye'nin Kişi Başına Düşen Milli Gelir'i 2021 yılında 9,586.6 dolardır (data.worldbank.org, 2022).
- Gelir eşitsizliğini gösteren Gini endeksine de göre Türkiye'nin Gini katsayısı 2019 verilerine göre 41.9'dur (data.worldbank.org, 2022). Gini katsayı değeri büyüdükçe gelir eşitsizliğinin arttığı anlaşılmaktadır.
- Türkiye'nin 2021 yılında yıllık GSYİH büyüme oranı ise %11'dir. 2021 yılı için Türkiye OECD ülkeleri arasında en çok büyüme kaydeden üçüncü ülke konumunda yer almaktadır. İlk iki ülke %13.5 ile İrlanda ve %11.7 ile Şili'dir (data.worldbank.org, 2022).
- Türkiye yüksek enflasyon, büyük cari hesap açıkları, dış güvenlik açığı istikrarsız büyüme gibi sorunları nedeniyle kırılgan beşli olarak nitelendirilen ve beş ülkeden oluşan grubun içinde yer almaktadır (Kamacı, 2019). Ekonomik göstergeler de Türkiye'nin mevcut durumu hakkında bilgi verir niteliktedir.

2022 yılının ilk çeyreğinde global ekonominin değiştiği görülmektedir. Bunun nedeni Ukrayna-Rusya savaşı olup sürecin uzama potansiyeli de bulunmaktadır. Bu durumun ekonomik açıdan en büyük etkisinin ülkelerin enflasyon oranlarındaki değişikliği olacağı düşünülmektedir. Özellikle enerji fiyatlarında ve gıda fiyatlarında büyük artışlar beklenmektedir. Avrupa'ya bakıldığında Covid19 ekonomik krizinin ardından savaşın da

ıkması enflasyon sorununu tetiklemiş durumdadır. Bu durum Türkiye gibi ihracatının çok büyük kısmını Avrupa'ya yapan bir ülkeye zarar verebilir. Türkiye'nin Avrupa'ya ihracatının da düşme olasılığı bulunmaktadır. TL'nin değer kaybı ihracat arttırıcı bir etkiye sahip olsa da bu etki oldukça sınırlıdır. Ayrıca Rusya ve Ukrayna'nın dünyanın en önemli tahıl tedarikçilerinden olması Türkiye'de gıda enflasyonunu da etkileyecek gibi gözükmektedir. Savaş Türkiye'yi hem enflasyon açısından hem dış ticaret açısından hem de turizm açısından etkileyecek gibi durmaktadır (TÜSİAD, 2022).

Türkiye'nin genel olarak ticari ilişkilerine bakıldığında öncelikle Osmanlı döneminden başlamak gerekecektir. Osmanlı döneminde ticaret devlet kontrolü altında yürütülmektedir. Kıyısal ve kentsel alanda mal değişimi olarak gerçekleşmektedir (zel, Kılıç, & Kılınç Savrul, 2013, s. 57). 19. yüzyıldan önce Osmanlı sadece iç ticaret yapan bir imparatorluktur. O dönemde çok büyük topraklara sahip olan Osmanlı, kendi toprağından ihtiyaı olan ürünü elde edebilmektedir. 19. yüzyıl itibari ile dış ticaret de yapan bir ülke konumuna gelmiştir. Dış ticarete ithalat yaparak başlayan Osmanlı'nın ithalat yapmasının sebebi sınırlarının yapılan savaşlarla küçülmesi ve bu nedenle de artık toprağından ihtiyaı olan ürünü alamamasıdır. Bu dönemde ihracat sınırlandırılmış ithalat arttırılmıştır çünkü i pazardaki mallarda azalma olması istenmemiştir. Ulaşımın kolaylığı bakımından daha çok Orta Doğu ve Doğu Avrupa ile ticaret yapılmıştır (Avcı, 2000, s. 29-33).

Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ile birlikte Birleşik Krallık dünya ticaretinde önemli bir yer almış ve hatta rakip tanımayan bir hale gelmiştir. Osmanlı Devleti son yıllarında en çok ticareti Birleşik Krallık ile yapmıştır. Öyle ki Birleşik Krallık'ın Osmanlı dış ticaretindeki payı o yıllar için %40'lara ulaşmıştır. Diğer en çok ticaret yapılan lkeler Avusturya, Almanya ve ABD olmuştur (Avcı, 2000, s. 29-33).

Osmanlı daha önce de söylenildiği üzere o dönemde ihracatı sınırlandıran ithalatı arttıran bir politika uygulamaktadır. Kapitülasyonların desteklediği bu politika ile Balta Limanı Anlaşması, Osmanlı ile Birleşik Krallık arasında imzalanmıştır. Aynı yıllarda başka AB lkeleriyle de birçok benzer anlaşma imzalanmıştır. Bu Anlaşmalar Osmanlı'nın Avrupa'nın açık pazarı haline gelmesine neden olmuştur (zel, Kılıç, & Kılınç Savrul, 2013, s. 57).

Zamanla ihracatta da artış gerçekleşmiş olup daha çok gıda ve hammadde ihracatı yapılmıştır. Tarımsal ürünler ile dokuma halı ve kilim ihracatta büyük bir yer tutmuştur. Diğer ülkelerde yaşanan savaş ve teknolojik gelişmeler zamanla ihraç edilen ürünlerin değişimine yol açmıştır. İthalatta da en önemli payı, pamuklu ve yünlü tekstil ürünleri almıştır. Hatta 20. yüzyılda Anadolu'da köy halkı ithal dokuma ürünler giymeye başlamışlardır. Diğer en fazla ithalatı yapılan kalemler ise gıda, demir yolu, silah cephanesi gibi ürün gruplarıdır (Avcı, 2000, s. 29-33).

İthal malın daha ucuz olması nedeniyle ve tüketimin daha çok kıyı kesimde olup üretimin daha çok Osmanlı'nın iç kesiminde olması ve buralara ulaşım imkanının güç olması nedeniyle ithalatta artışlar yaşanmıştır. Bu durumlar da Osmanlı'daki üreticinin olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur (Avcı, 2000, s. 29-33). Daha sonraki dönemlerde yapılan ihracat ise iç pazarın gelişimine ve ekonomisine katkı sağlamıştır (Özel, Kılıç, & Kılınç Savrul, 2013, s. 57).

Cumhuriyetin ilk yıllarında I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı nedeniyle ekonomi olumsuz etkilenmiştir bu nedenle de yabancı yatırımcılar Türkiye ekonomisine güvenememiş ve yatırım yapmamıştır. Bu dönemde Türkiye aşırı derecede dışa bağlı durumdadır. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiş esnafın sorunları görüşülmüş ve yabancı yatırımcı için Türkiye'nin ekonomik görünümü üzerine bilgilendirme yapılmıştır. 1927 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu ile sanayi malları için gümrük vergisi muafiyetinin uygulanmaya başlanacağı görüşülerek Kanun 1929 yılında yürürlüğe girmiştir (Özel, Kılıç, & Kılınç Savrul, 2013, s. 62). 1929'a kadar gümrük vergilerinde muafiyetlerin veya dış ticaret politikasında kısıtlamaların ve desteklerin olmamasının sebebi Lozan Anlaşmasındaki hükümler nedeniyle 1929 yılına kadar serbest dış ticaret politikalarının uygulanması ve devletin müdahale edememesidir. 1929 yılında bu hükümlerin ortadan kalkması ile o zamana kadar korunamayan yerli sanayici korunmaya başlanmıştır. Sanayici korunsaydı da 1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Buhranı ile dış piyasadaki çöküşler Türkiye ekonomisini de kötü etkilemiştir. Fakat bu yıldan sonra Atatürk önderliğinde uygulanan ekonomi politikaları sayesinde 1929 ile 1938 yılı arasında Türkiye hiç dış ticaret açığı vermemiştir (Özkardeş, 2015).

II. Dünya Savaşının başlarında, 1940 yılında savaşın genişlememiş olması Avrupa ile ticaretin çok etkilenmemesini sağlamıştır. II. Dünya savaşı genelinde en çok etkilenen sektör tarım olsa da savaşın bitimiyle tarımın dış ticareti eski haline dönmüştür (Avcı, 2000, s. 29-33). II. Dünya Savaşı dönemi ekonomisi devletçilik ve savaş ekonomisi yılları olarak adlandırılır. Bu dönemde üretim ve tüketim azalmıştır. Aynı zamanda dış ticaret gelişimi engellenmiş ve daralmıştır. Savaş yıllarında Türkiye ihracatını arttırmak istemiştir. Fakat o dönemde Türk parasının aşırı değerli olması ve devletin ihracattan vergi alması ile ihracat arttırılamamıştır. 1946 yılına gelindiğinde Türkiye’de devalüasyon yaşanmış ve TL değeri %53 azalmıştır. TL’nin düşüşü ile ihracatı arttırma politikaları oluşturulmuştur. Ancak istenen olmamış ve ithalattaki artış ihracattan fazla hale gelmiştir. Aynı yıl ithalattaki miktar-fiyat kısıtları da ortadan kaldırılmış ve ithalatta artışlar yaşanmıştır. Türkiye’nin 1947 yılında IMF’ye üye olması Türkiye’nin dış ilişkilerinin iyileşmesini sağlamıştır. 1953 yılında ithalat kısıtlamaları tekrar gelmiş, dış ticaret açığı sorunu devam etmiştir. İthalat kısıtlamaları ile ithalat azalmaya başlamış ve bu azalma ithalata bağlı üretim yapan sanayinin daralmasına neden olmuştur. 1958 yılında birçok ekonomik istikrar programı yayımlanmıştır. Bunlardan biri ithalat engellerinin kaldırılmasını amaçlamaktadır. 1964 ile 1980 yılları arasında dış ticaret açığı devam etmektedir (Özel, Kılıç, & Kılınç Savrul, 2013, s. 57). Bu ithalata kota ve sınırlamalar konarak iç pazarda üretim yapmayı teşvik etmeyi hedefleyen sürece ithal ikamesi süreci denmektedir (Ertüzün, 2012, s. 153-154). İthal ikamesi süreci ödemeler dengesinde kötüleşmelere sebep olmuştur.

1980 yılı Türkiye ekonomisi için dönüm noktasıdır denebilir. 24 Ocak 1980’de alınan kararla ithal ikamesi modeli terk edilerek yerini ihracata yönelik sanayileşme almıştır (Özel, Kılıç, & Kılınç Savrul, 2013, s. 74). Bu dönemde sabit kurdan esnek kura geçiş yapılmış, ihracatı arttırıcı politikalar izlenmiş, serbest piyasa ekonomisine giriş desteklenmiş, yüksek gümrük duvarları ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihten önce uzun vadeli dış ticaret hedefleri yokken artık hedefler uzun vadelidir. Yerli sanayinin dışa açılmasına önem verilmiştir. İthalatta miktar kısıtı yerine tarife uygulamaları ön plana çıkmıştır. İthalatın bürokrasisi azaltılmıştır. İhracat serbestisi prensibi benimsenmiş olup ihracatın arttırılması için ihracatçıya vergi iadesi, muafiyetli hammadde ithali, ihracat kredileri gibi politikalar uygulanmıştır. Bu uygulamalar sayesinde 1980 yılı itibari ile ihracatta ve ithalatta önemli artışlar kaydedilmiştir (Mızırak, 2004, s. 90-91).

Günümüz ticaretine bakıldığında Türkiye’de sürekli bir dış ticaret açığı bulunmaktadır. Bunun nedenleri olarak ithalata dayalı ihracat, döviz kuru hareketliliği, katma değeri düşük ürün ihracı sayılabilir. Aynı zamanda Türkiye’de dış ticaret hacmi giderek artmaktadır (Orkunoğlu Şahin, 2022, s. 97-98). Covid19 sürecinde dış ticarete kısa süreli dalgalanmalar olup ihracatta azalışlar meydana gelmiştir. İthalatta da azalmalar olmuştur. En belirgin azalış Çin’den yapılan ithalin azalışıdır (Gokmen & Oran, 2021, s. 388-389). Yakın zamanda meydana gelen Rusya - Ukrayna savaşının Türkiye’yi etkilememesi için ekonomik tedbirler alınmalıdır (Orkunoğlu Şahin, 2022, s. 97-98).

Türkiye’nin dış ticaret hareketlerini belirleyen en büyük oluşum Gümrük Birliğidir. Gümrük Birliği Türkiye’nin AB’yle ticaretini arttıran, kolaylaştıran ve aynı zaman da Türkiye’nin diğer ülkelerle yapacağı ticareti belirlerken AB’ye bağlı kalmasını sağlayan bir durumdur. Türkiye Gümrük Birliğine 1995 yılında katılmıştır. Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne katılması nedeniyle AB ile olan ticaretinde işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünlerinin ticaretinde gümrük vergileri ortadan kalkmıştır.

Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girişinden sonra dış ticaret yaparken bazı belgelerin kullanılması da gerekmiştir. Gümrük Birliğine dahil olan ürünlerin ticaretinde gümrük vergilerinin alınmaması için ATR dolaşım belgesi kullanılır. Açıklamak gerekirse ATR, AB ile Türkiye arasındaki mal hareketi için kullanılan bir sertifikadır. ATR, malların AB’de veya Türkiye’de serbest dolaşıma girdiğini ve dolayısıyla tüm ithalat prosedürlerinden geçmiş olduğunu onaylar. ATR bir menşe belgesi değildir.

Türkiye’den AB’ye bir mal ithal edildiğinde ATR kullanıldığı zaman herhangi bir vergi ödenmesi gerekmez. ATR kullanılmazsa, AB dışı gümrük vergileri geçerlidir. Aynı şey AB’den Türkiye’ye ihracat yaparken de geçerlidir. Ayrıca ATR sadece endüstriyel malları kapsar. Gümrük Birliği Kapsamında olmayan tarım ürünleri, çelik ve kömür gibi emtiaların vergi indirimleri için EUR.1 belgesine veya EUR-MED sertifikasına ihtiyaç vardır (www.customssupport.com, 2022). EUR1 Sertifikası bir çeşit Menşe Şahadetnamesidir. AB’den AB’nin STA’ları bulunan ülkelere mal ihraç ederken için kullanılır. Aynı zamanda STA’ları bulunan ülkelere AB’ye yapılan ihracat işlemleri için de kullanılır. Bazı mallar için yapılan anlaşmaya bağlı olarak, daha düşük ithalat vergileri

ödenmesini veya hiç ithalat vergilerinin ödenmemesini sağlar. Buna tercihli oran denir (www.customssupport.com, 2022).

EUR-MED, Pan Avrupa Akdeniz Kümülyasyonunun ülkeleri arasında mal taşımak için kullanılabilecek bir sertifikadır. Bir Pan-Euro-Med ülkesinden mal ithal ederken, gümrük vergisi ödemeniz gerekmez veya mallar ithal edildiğinde indirimli oran kadar vergi ödenir. EUR-MED sertifikasına hak kazanabilmek için, taşınan malların AB’de üretilmiş olması veya malların "AB’de üretilmiştir" olarak sınıflandırılacak kadar AB’de işlenmiş olması gerekir. Ayrıca, malların belirli gereksinimleri karşılması gerekir. Bu gereksinimler HS koduna göre değişir (www.customssupport.com, 2022).

3.3.1. Türkiye ve Serbest Ticaret Anlaşmaları

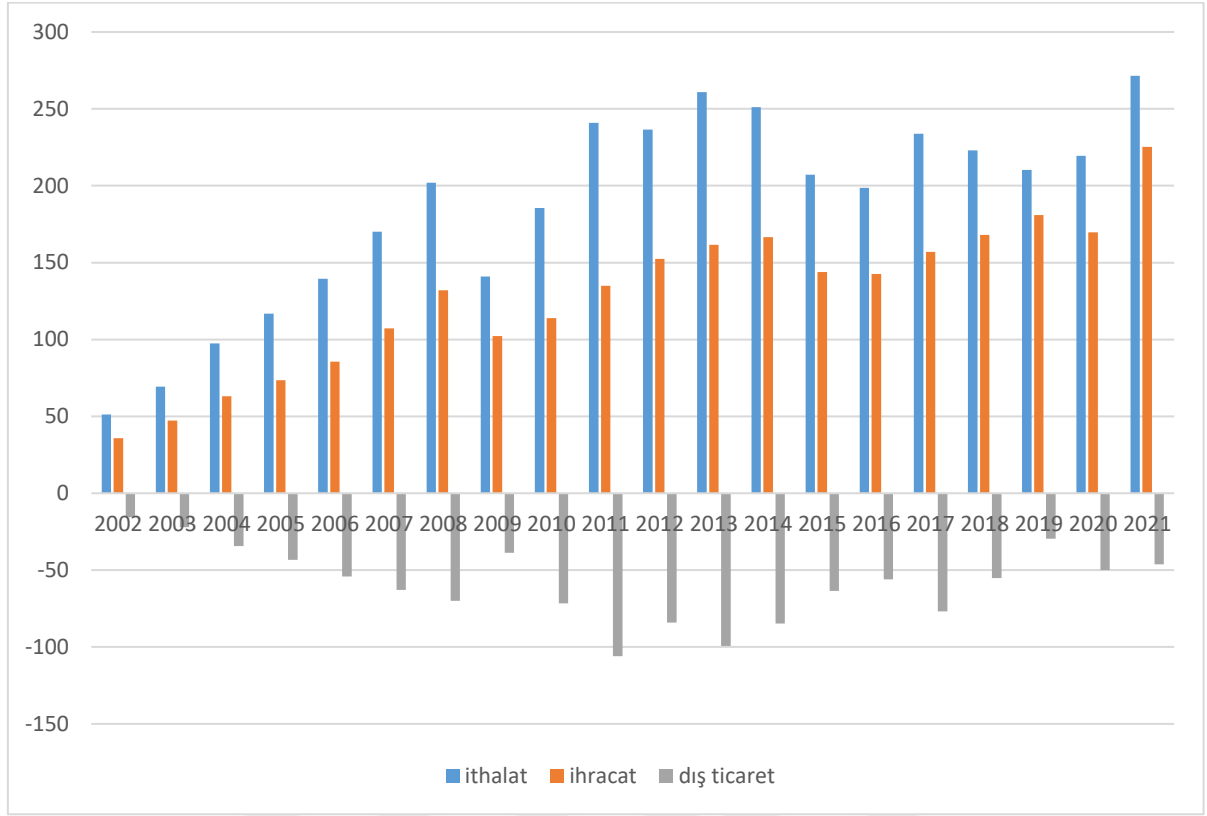
Türkiye’de şu ana kadar toplamda 38 STA imzalanmıştır. Fakat bunlardan 11 tanesi bu ülkelerin AB’ye üye oluşu ile feshedilmiştir. Yürürlükte olan STA’lar; EFTA ülkeleri (İzlanda , Lihtenştayn , Norveç ve İsviçre), İsrail, Makedonya, Bosna ve Hersek, Filistin, Tunus, Fas, Mısır, Arnavutluk, Gürcistan, Karadağ, Sırbistan, Şili, Morityus, Güney Kore, Malezya, Moldova, Faroe Adaları, Singapur, Kosova, Venezuela ve Birleşik Krallık’tır (www.ticaret.gov.tr, 2022).

Türkiye’nin Katar, Lübnan ve Sudan ile ise onay süreci devam eden STA’sı bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin 17 ülke ile resmi STA müzakeresi bulunmakta olup 5 ülke ile de aktif müzakeresi devam etmektedir. Aktif müzakeresi devam eden ülkeler/ülke grupları; Ukrayna, Japonya, Tayland, Endonezya ve Somali’dir. Müzakere sürecinde olup hızlandırılması düşünülenler; Meksika, Peru, Kolombiya, MERCOSUR, Ekvator, Kamerun, Çad, Körfez İş Birliği Konseyi, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Seyşeller, Cibuti ve Pakistan’dır. Bu müzakereler kapsamında Ukrayna ile hizmet ticareti, Peru ve Meksika ile hizmet ticareti ve yatırımlar, Japonya ile hizmet ticareti, yatırım ve kamu alımlar ile ilgili fasıllar görüşülmektedir. Bazı ülkelerle ise STA müzakereleri başlama girişimindedir. Bu ülkeler/ülke grupları; ABD, Kanada, Hindistan, Vietnam, Orta Amerika Ülkeleri, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti, Libya’dır (www.ticaret.gov.tr, 2022)

Türkiye genel itibari ile STA yapmayı 2000 yılından sonra arttırmıştır. Bu anlaşmaların da katkısıyla Türkiye'nin dış ticaret hacmi bu süreçte artış göstermiştir. Anlaşmalar, ihracatı arttırmak, hedef pazara giriş sağlamak ve AB pazarına olan bağımlılığı azaltmak açısından oldukça önemlidir. AB ile STA'sı olup Türkiye'yle olmayan başlıca ülkeler Meksika, Güney Afrika Cumhuriyeti, Cezayir olarak sayılabilir (Koçtürk & Kocaefe, Tarım Ekonomisi Dergisi, 2014). Ülkelerin AB ile STA imzalayıp Türkiye ile imzalamamasının Türkiye açısından dezavantajları bulunmaktadır. AB ile STA imzalayıp Türkiye ile STA imzalamayan ülkelerle yapılan ticarete bu ülkeler 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı nedeniyle AB üzerinden Türkiye'ye gümrüksüz şekilde mal ihraç edebileceği için Türkiye'yle ayrıca bir STA anlaşması imzalamak için çaba harcamamaktadır, bu durum Türkiye ekonomisi aleyhine bir durumdur. Çünkü bu ülkelere Türkiye tarafından yapılan ihracatta Türkiye yüksek gümrük vergisi ödemek zorunda kalmaktadır (Cengiz & Kurtbağ, 2015). Bu nedenle bu ülkeler Türkiye'ye AB üzerinden daha kolay ihracat yaparken Türkiye'nin bu ülkelere ihracatı daha zordur. Bu durum bir rekabet dengesizliği yaratmaktadır.

Türkiye STAları ile ilgili diğer bir konu ise Türkiye STA'larının kısıtlanmış olmasıdır. Öyle ki Türkiye, AB ile yaptığı Ortaklık Konseyi Kararı gereği AB'nin STA imzalamadığı bir ülkeyle STA yapamamaktadır (Türkiye İhracatçıları Meclisi, 2019, s. 6). Örneğin Türkiye'nin ABD ile imzaladığı STA bulunmamakla beraber bu konu gündeme gelmektedir fakat AB ile ABD arasında bu tarz bir düzenleme yapılmadan Türkiye ABD ile STA imzalayamamaktadır (Aydın, 2005). Konuya daha derinden bakmak gerekirse Türkiye, AB'nin STA'sı bulunmayan ülkelerle sadece AB'nin olumlu yaklaşımı ile STA imzalayabilmektedir. Direkt olarak yasaklanmıştır denemez. Duruma bir örnek olarak, Türkiye, Makedonya ile STA imzalamak istemiş, fakat Makedonya ile AB arasında STA bulunmadığından dolayı AB'den özel izin alması gerekmiştir. Bu ülke, görece küçük bir ekonomiye sahip olması ile birlikte AB'nin ticaretine olumsuz bir etki bırakmayacak olsa da konuyla ilgili AB ile Türkiye arasında çok ciddi müzakereler düzenlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında AB Türkiye'nin kendisine rakip olabilecek ekonomilerle STA imzalamasını olumlu karşılamayacaktır (Karakaş, 2022).

Grafik 10: Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (2002-2021, Milyar ABD \$)

Kaynak: www.data.tuik.gov.tr, 2022

Grafik 10'da Türkiye'nin dış ticaret dengesi, ithalat ve ihracat verileri görülmektedir. 2000'li yılların başında 0'a yakın olan denge, 2012, 2013 yıllarında en fazla dış ticaret açığını vermiştir. Son yıllarda dalgalı şekilde dış ticaret açığında azalmalar mevcuttur. Dış ticaret açığındaki dalgalanmaların yanı sıra 2002 yılından 2021 yılına kadar ithalat ve ihracatta artışlar görülmüştür. Öyle ki 2002 yılında 35 milyar dolar civarında olan ihracat, 2021 yılına gelindiğinde 225 milyar doları bulmuştur. Aynı zamanda ithalat ise 51 milyar dolardan 271 milyar dolara ulaşmıştır.

Türkiye'nin en çok ithal ve ihraç ettiği ürün grupları da tablolarda belirtilmiştir. Fasıllar açısından bakıldığında ithalatta, mineraller, makinalar, elektronik aletler ve plastik ürünler büyük yer kaplamaktadır.

Tablo 4: Türkiye'nin En Çok İthal Ettiği Ürünler (2016-2021)

Fasıl	Ürün Grubu
27	Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler; bitümlü maddeler; mineral ...
84	Makineler, mekanik aletler, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları
72	Demir ve çelik
85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...
39	Plastikler ve bunlardan eşya

Kaynak: www.trademap.org, 2022

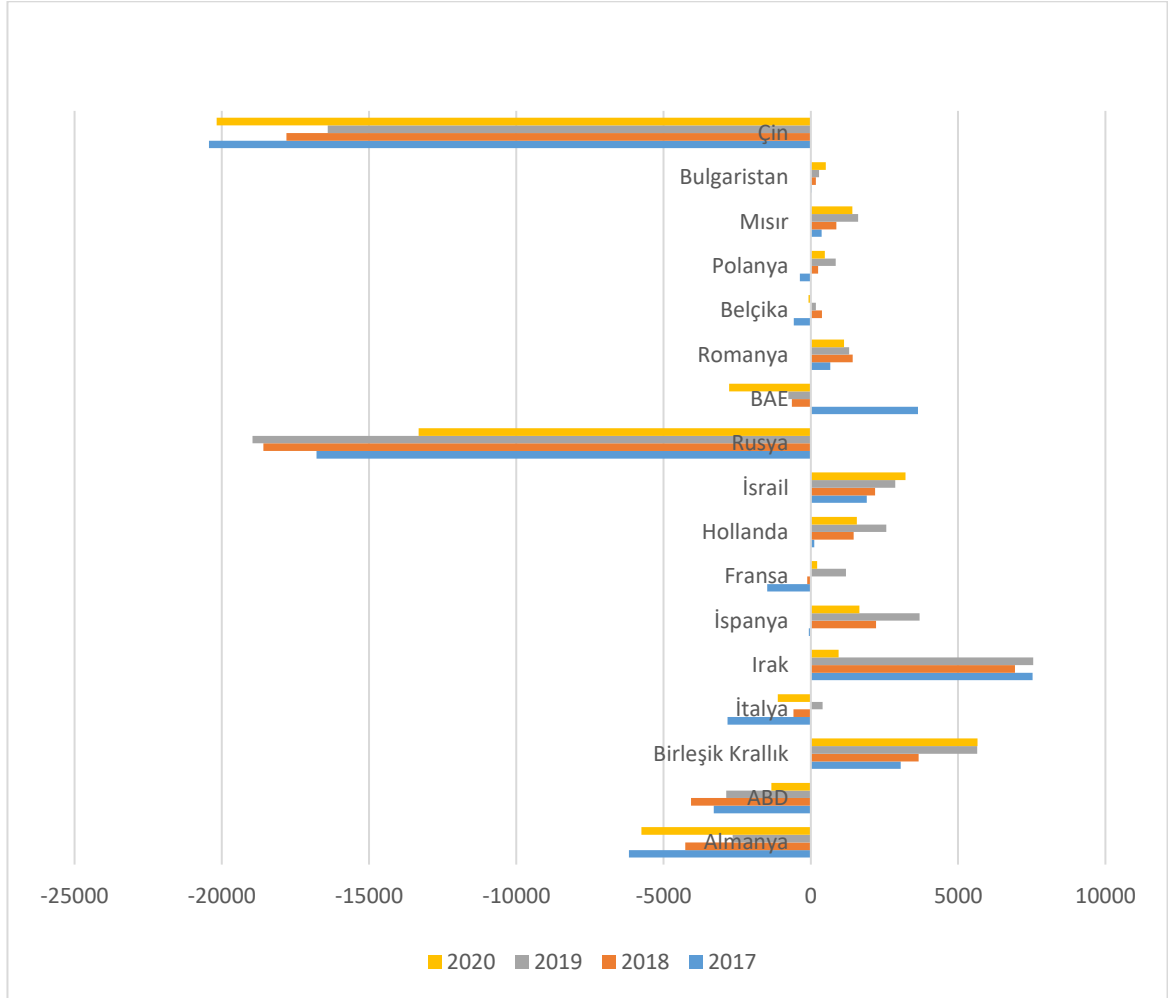
Türkiye'nin ihracatında ise otomotiv sektörü ürünleri, makineler, demir çelik, elektronik cihazlar, değerli taşlar büyük yer kaplamaktadır.

Tablo 5: Türkiye'nin En Çok İhraç Ettiği Ürünler (2016-2021)

Fasıl	Ürün Grubu
87	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları
84	Makineler, mekanik aletler, nükleer reaktörler, kazanlar; bunların parçaları
72	Demir ve çelik
85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...
71	Doğal veya kültür incileri, değerli veya yarı değerli taşlar, değerli metaller, kaplama metaller...

Kaynak: www.trademap.org, 2022

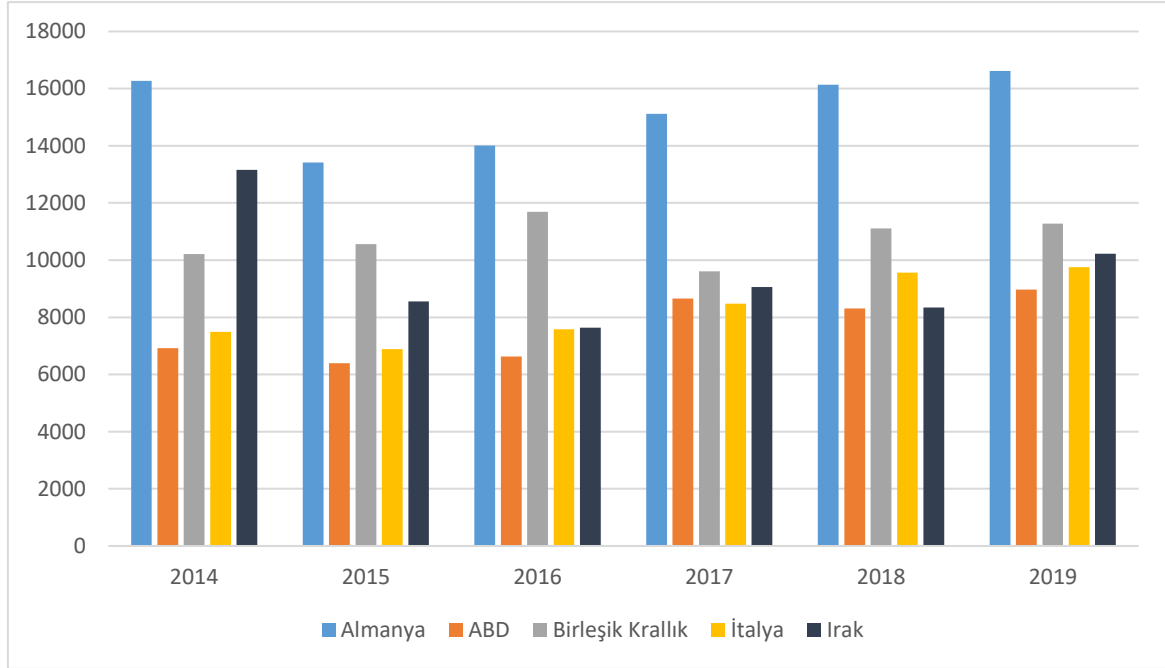
Grafik 11: Yıllara ve Ükelere Göre Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi (2017-2020, Bin ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 11’de Türkiye’nin en çok ticaret yaptığı ülkelerle gerçekleştirdiği dış ticaret dengesi ile ilgili veriler bulunmaktadır. Burada dikkat çekici olan en çok dış ticaret açığı verilen ülkelerin aynı zaman da çok büyük ekonomilere sahip olan ülkeler olmasıdır. En çok dış ticaret açığı verilen ülke Rusya ve Çin olarak görülmektedir. Daha sonra Almanya ve ABD gelmektedir. Türkiye’nin dikkat çekici düzeyde dış ticaret fazlası verdiği ülkeler ise İsrail, Hollanda, Irak ve Birleşik Krallık’tır.

Grafik 12: Türkiye'nin En Çok İhracat Yaptığı 5 Ülke (2014-2019, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.data.tuik.gov.tr, 2022

Grafik 12’de de görüleceği gibi TÜİK verilerine göre Birleşik Krallık 2014 ve 2017 yıllarında en çok ihracat yapılan üçüncü ülke, 2015, 2016, 2018 ve 2019 yıllarında en çok ihracat yapılan ikinci ülke olmuştur. Bu verilerin de gösterdiği üzere Türkiye’nin ihracat kazancının büyük bir kısmı Birleşik Krallık’tan gelmektedir. Brexit sonrası durum ilerleyen bölümlerde değerlendirilecektir.

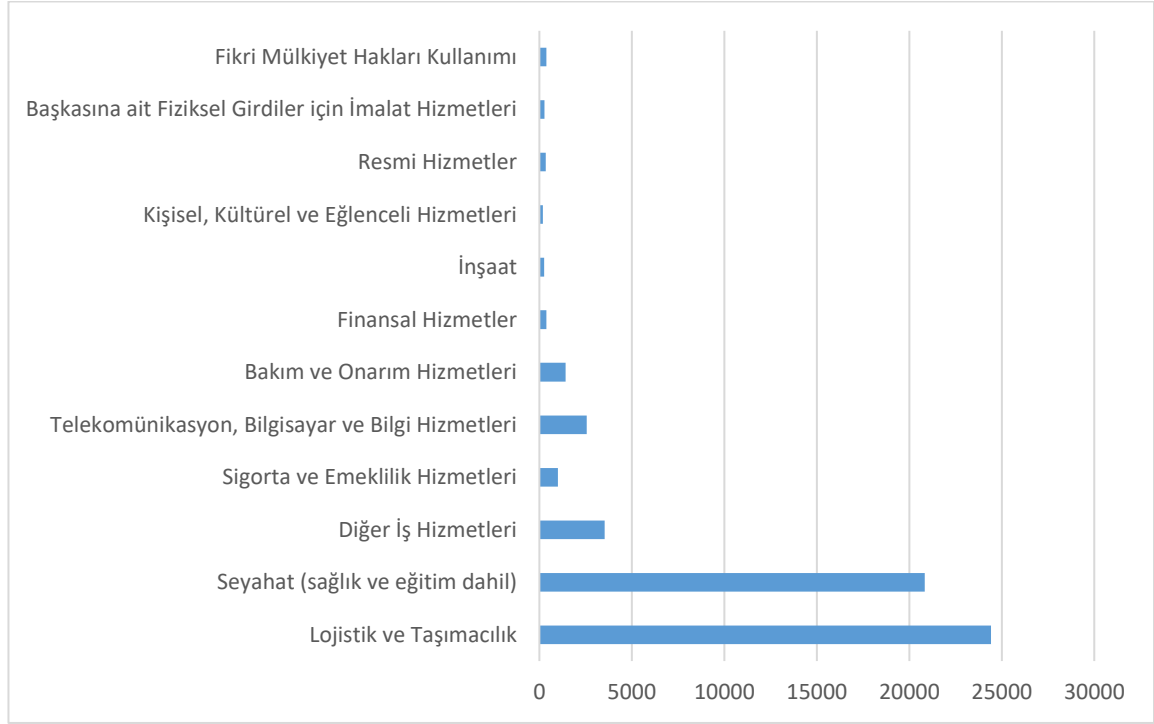
3.3.2. Hizmet Ticareti ve Türkiye

Hizmet ticareti her zaman Türkiye için önemli bir konumda olmuştur ve en çok hizmet ticareti yapılan sektörler; turizm, ulaşım, lojistik ve danışmanlık hizmetleri olmuştur. Bu sektörler sayesinde çok fazla döviz getirisi de mümkün olmuştur. Türkiye’nin Dünya hizmet ihracatındaki payı yaklaşık olarak %1 civarındadır (Kıratlı, 2019, s. 156).

Türkiye’nin hizmet ticaretindeki geliri, giderinden fazladır ve hizmet ticareti, istihdamı olumlu yönde etkilemektedir. Bu istihdam; ulaştırma, depolama, haberleşme, seyahat faaliyetlerinden sağlanmaktadır. Diğer sektörlerde anlamlı bir etkilene olmamakla birlikte bazı yıllarda ihracat çok artsa da istihdam çok artmamaktadır (Sümer, 2019, s. 242)

Hizmet ihracatı bu nedenden dolayı da önemlidir. Taşımacılık hizmeti ihracatı Türkiye için en oldukça önemlidir. Öyle ki en fazla hizmet ihracatı taşımacılık alanındadır. Bu alanda 24 milyar doların üstünde ihracat yapılmıştır. Taşımacılık, tüm ihracat hizmetlerinin içerisinde %41,90'ı kadardır. Bu hizmet sektörünü %37,45 ile seyahat, diğer iş kolları, telekomünikasyon, bakım ve onarım takip eder (www.data.tuik.gov.tr, 2022).

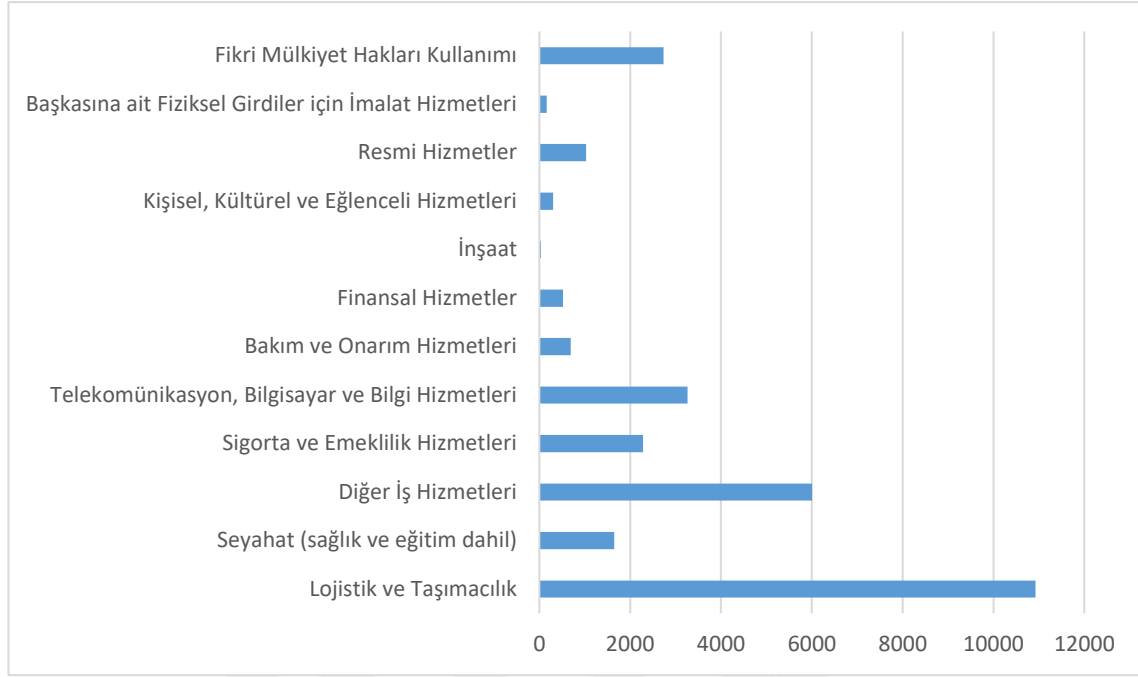
Grafik 13: Türkiye'nin 2021 Yılı Hizmet İhracatı Verileri (Milyon ABD \$)

Kaynak: www.data.tuik.gov.tr, 2022 ve www.tcmb.gov.tr

Türkiye hizmet ihracatında da olduğu gibi ithalatta da taşımacılık birinci sıradadır. 10 milyar 900 milyon civarında taşımacılık ihracatı yapılmıştır. Bu sektörü diğer iş sektörleri takip etmiş, ardından telekomünikasyon ve bakım-onarım hizmetleri gelmiştir.

Grafik 14: Türkiye'nin 2021 Yılı Hizmet İthalatı (Milyon ABD \$)

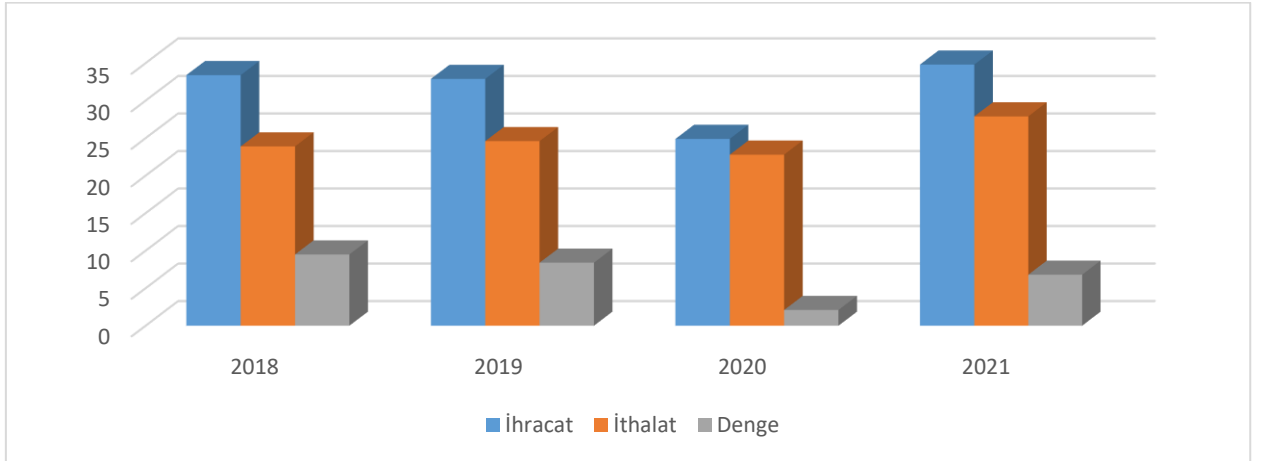

Kaynak: www.data.tuik.gov.tr, 2022 ve tcmb.gov.tr, 2022

Grafik 15'te ise Türkiye'nin hizmet ihracatı, ithalatı ve dış ticaret dengesi verilmiştir. 2021 yılında en fazla hizmet ihracatı gerçekleşmiş olsa 2018 ve 2019 yılından çok fazla değildir. 2021 yılında hizmet ithalatı da diğer yıllara göre fazladır. Hizmet ihracatında ve ithalatında grafikte görülen dört yıl içerisinde 2020 yılında düşüş yaşanmıştır. Bunun en büyük nedeni 2020 yılında Covid19 nedeniyle gerçekleşen kapanmalardır.

Türkiye aynı zamanda mal dış ticaretinin tersine hizmet dış ticaretinde fazla vermektedir. Türkiye'nin 2021 yılında 5 milyar dolardan fazla dış ticaret fazlası bulunmaktadır. Türkiye'nin en çok hizmet ticareti yaptığı ülke grubu AB'dir. Türkiye'nin AB'ye hizmet ihracatı 12 milyar 160 milyon dolar civarındayken AB'den hizmet ithalatı da 12 milyar 600 milyon dolar civarındadır. Diğer Avrupa Ülkeleri de en çok hizmet ihracatı ve ithalatını yapılan ülkelerdir. Bu ülkelere 5 milyar dolar civarı hizmet ihracatı yapılırken bu ülkelere 3 milyar dolar civarında hizmet ithalatı yapılır. Bu ülkeleri Orta ve Yakın Doğu, Kuzey Amerika takip etmektedir (www.data.tuik.gov.tr, 2022).

Grafik 15: Yıllara Göre Türkiye'nin Hizmet Ticareti (2018-2021, Milyar ABD \$)

Kaynak: www.data.tuik.gov.tr, 2022

3.4. Brexit Öncesi Türkiye-Birleşik Krallık Ticari İlişkileri

Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticari ilişkilerin geçmişine gidilecek olursa Osmanlı döneminde gerçekleşen Balta Limanı Anlaşması'ndan bahsetmek gerekir. Bu anlaşma 1838 yılında gerçekleşmiş olup Birleşik Krallık lehine maddelerden oluşmaktadır. Haliyle Osmanlı anlaşmadaki dezavantajlı taraftır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bu dezavantaj azaltılıp daha dengeli bir ticari ilişki oluşturulmuştur. 1996'dan itibaren ise Gümrük Birliği ile işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünlerinde vergisiz olarak ticaret yapılmaya başlanmıştır (DEİK, 2021, s. 3). Zamanla iki ülke arasındaki ticari ilişkiler büyüyerek yüksek ticaret hacmine ulaşmıştır.

Özellikle Türkiye açısından bakıldığında 2000 yılı Birleşik Krallık'la ticari ilişkilerde önemli bir değişimin başlangıcıdır. Çünkü Türkiye Birleşik Krallık'a dış ticaret açığı verirken bu yıl itibari ile dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır (Ercan, 2021, s. 135). İki ülke de birbiriyle yaptıkları ticareti her zaman değerli bulmuştur. Öyle ki her iki taraf da yapılan ticareti arttırmak istedikleri ile ilgili beyanlarda bulunmuştur. 2010 yılında Türkiye'de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından düzenlenen etkinlikte konuşan Eski Birleşik Krallık Başbakanı Cameron iki ülke arasındaki ticaret hacmini daha da arttırmak istediklerini dile getirmiştir, o yıllarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti Ekonomi Bakanı olarak görev yapan Zafer Çağlayan da iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmak istediklerini dile getirmiştir (Balcı, 2011, s. 367). İlerleyen tarihlerde de iki ülke arasında ekonomi ile ilgili olumlu söylemler devam etmiştir. Hatta en önemli beyanlardan biri olarak

2015 yılında düzenlenen Türkiye – Birleşik Krallık İş Forumunda konuşan Birleşik Krallık Ticaret ve Yatırım Bakanı Lord Livingston Türkiye – Birleşik Krallık arasındaki ticaretin önündeki engellerin tümünün kaldırılmasını gerektiğini düşündüğünü belirtmiştir (DEİK, 2016). Dönemin Birleşik Krallık Başbakanı Theresa May ise 2017 yılında Türkiye gezisinde milyonlarca sterlinlik iş ve ticarete kapı açacağını söylemiştir (www.independent.co.uk/, 2022).

Tablo 6: Türkiye’nin Birleşik Krallık’a En Fazla İhraç Ettiği Beş Ürün (2016-2021)

Fasıl	Ürün Grubu
87	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları
61	Örme veya tığ işi giyim eşyası ve giyim aksesuarları
85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...
71	Tabii veya kültür inciler, kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, kaplama metaller...
84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Yukarıdaki tabloda yer alan beş ürün de ATR dolaşım belgesi ile vergisiz olarak ‘Türkiye’den Birleşik Krallık’a Brexit’e kadar ihraç edilebiliyordu. Burada önemli olan ürünün menşei değil Türkiye’den ihraç ediliyor olmasıydı.

Türkiye’nin en çok mal ithal ettiği ülkelerde ise 2014-2019 yılları için Birleşik Krallık ilk beş ülkeden biri konumunda değildir. Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ülkeler ise Çin, Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İtalya’dır (www.data.tuik.gov.tr, 2022). Türkiye için Birleşik Krallık mal ithal edilebilecek ülke olmaktan çok mal ihraç edebileceği bir ülke olması açısından önemli bir konumdadır

Tablo 7: Birleşik Krallık'ın Türkiye'ye En Fazla İhraç Ettiği Beş Ürün (2016-2021)

Fasıl	Ürün Grubu
84	Makineler, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları
72	Demir ve çelik
87	Demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları
85	Elektrikli makine ve teçhizat ve bunların aksam ve parçaları; ses kaydediciler ve çoğaltıcılar, televizyon ...
39	Plastikler ve bunlardan mamul eşya

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Birleşik Krallık'ın Türkiye'ye en çok ihraç ettiği mallardan dördü için ATR dolaşım belgesi düzenlemesi biri için ise Eur1 dolaşım belgesi düzenlemesi uygundur. Demir - çelik dışındaki mallar için ATR dolaşım belgesinin bulunması ile Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye gelecek mallar için gümrük vergisi alınmaz. Buradan önemli olan malın menşei değil, Birleşik Krallık'tan geliyor olmasıdır. Fakat 72. Fasılda yer alan bazı demir – çelik ürünleri AKÇT kapsamında yer aldığından bu ürünler için Eur1 belgesi düzenlenir. Eur1 dolaşım belgesi düzenlendiğinde malın menşeinin Birleşik Krallık olması gerekir. Eur1 belgesinin düzenlenmesi ile malın niteliklerine göre gümrük vergilerinden tamamen muaf olabilir veya kısmen muaf olabilir. Yukarıda belirtilen ATR ve Eur1 belgelerinin düzenlemesi ve vergiden kısmen veya tamamen muafiyet sağlaması Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasından öncedir. İlerleyen bölümlerde Brexit sonra vergi muafiyet sağlayacak beyanlar ve belgelerden bahsedilecektir.

3.5. Brexit Sonrası Türkiye- Birleşik Krallık Ticari İlişkileri

3.5.1. Birleşik Krallık – Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması

Brexit'ten en çok etkilenecek olan ülkelerin AB olduğu ve AB ülkelerinden sonra en çok etkilenecek ülkelerden birinin de Türkiye olacağı söylenebilir (Blanco, 2018, s. 181).

Birleşik Krallık, AB'den ayrılışının ardından Türkiye'yle düzenlenen Gümrük Birliği uygulamasının da bir parçası olmaktan çıkmıştır. Bu sürecin sonucunda Birleşik Krallık ile Türkiye arasında müzakereler düzenlenmiş bu müzakerelerin sonucu olarak iki ülke arasında 29.12.2020 tarihinde STA imzalanmıştır. Ticarete tercihli muamele bakımından 01.01.2021 tarihinden itibaren uygulamaya başlanan anlaşma, 20.04.2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir (www.ticaret.gov.tr, 2022). Birleşmiş Milletler raporuna göre, Birleşik Krallık, AB'den herhangi bir ticaret anlaşması yapmadan ayrılışaydı, Türkiye'nin Birleşik Krallık ile olan ticaret fazlasının çoğu silinecekti (Stumm, 2022).

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması Türkiye ile yapılan ticari işlemlerde Gümrük Birliği kanunun avantajlarını da kullanamamak demektir çünkü Gümrük Birliği AB üyesi ülkeleri ve Türkiye'yi kapsayan bir kanundur. Birleşik Krallık AB'den ayrıldığında Türkiye – Birleşik Krallık arasında Gümrük Birliği kanunu ve bu kanunun gereklilikleri uygulanamayacaktır. İki ülke arasındaki ticaretin aynı kalitede ve yoğunlukta sağlanabilmesi için yeni düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Birleşik Krallık AB ile STA imzalamıştır.

Türkiye Gümrük Birliği'ne üye olsa da AB'nin diğer ülkelerle yaptığı STA'larına taraf olamaz. Bu nedenle Türkiye'nin ayrı bir ticaret anlaşması imzalaması gerekir. Bu yüzden Türkiye Birleşik Krallık'la olan ticari ilişkilerinin zarar görmemesi adına STA imzalaması gerekmiştir ve 29 Aralık 2020 tarihinde Türkiye – Birleşik Krallık STA imzalanmıştır. 1 Ocak 2021 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Anlaşma niteliği Gümrük Birliği şartlarını, tarım tavizlerini kapsayan Ortaklık Konseyini ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu STA'nı kapsar. Kapsam sadece mal ticareti ile sınırlıdır (DEİK, 2021, s. 2).

STA'nın Birleşik Krallık ve Türkiye arasında imzalanması için öncelikle AB'nin Birleşik Krallık ile bir STA imzalaması gerekmekteydi. 2020 yılının son aylarına doğru Birleşik Krallık ve AB bir anlaşma imzaladığından Türkiye de STA imzalama imkanı bulmuştur (Özdoğan, 2022). Bunun nedeni daha önce de belirtildiği gibi AB ile aramızda yürürlükte bulunan Gümrük Birliği'dir. Türkiye Gümrük Birliği'nden doğan yükümlülükten dolayı, AB'nin ticaret anlaşması akdetmediği ülkelerle STA veya benzeri tercihli ticareti amaçlayan faaliyetlerde bulunamaz (Aydın, 2022). Brexit sürecinde Birleşik Krallık ile AB arasında anlaşma olup olmaması bu nedenlerle Türkiye için çok önemlidir

ve bu nedenle iki ülke ticaretinin geleceğine belirsiz bakılmıştır (Nas, 2021, s. 346). Eğer AB ve Birleşik Krallık arasında anlaşma imzalanmasaydı, Türkiye çok büyük bir ticaret partneriyle olan işlemlerde büyük gümrük duvarlarıyla, prosedürlerle karşılaşacaktı ve bunun sonucunda da Türkiye'nin Birleşik Krallık'a ihracatı oldukça azalacaktı.

STA sayesinde Türkiye, Birleşik Krallık; otomotiv, imalat ve çelik sanayisinde büyük kazanç sağlayan ticaretini korumuştur. Aynı zamanda 2019 yılında Türkiye'ye mal ihracı yapan 7600 Birleşik Krallık işletmesi için mevcut tercihli tarifeler güvence altına alınmıştır. Mal akışının da devam etmesi sağlanmıştır. Bu sayede de otomotiv ve imalat sektöründeki Türkiye-Birleşik Krallık tedarik zinciri korunmuştur. Bu durum Ford gibi 7500 kişinin istihdamını sağlayan birçok otomotiv şirketinin faydasına olmuştur. Ford Transit araç yelpazesinin montajı için otomobil parçaları Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye ithal edilmekte ve bunların üçte biri daha sonra Birleşik Krallık'a ihraç edilmektedir. Aynı zamanda anlaşma sayesinde Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye 2019 yılında ihraç edilen 1 milyar 500 milyon sterlin civarındaki makine ve demir çelik ürünlerinin tercihli ticaret koşullarının devamlılığı sağlanmıştır (www.gov.uk, 2022).

Türkiye ve Birleşik Krallık arasında gerçekleştirilen ticaret anlaşması Birleşik Krallık'ın diğer ülkelerle Brexit öncesi süreci korumak ve sürdürmek için yaptığı anlaşmalardan biridir. Birleşik Krallık-Türkiye STA'sı Birleşik Krallık ile Türkiye arasındaki yeni ticari ilişkilerin nasıl işleyeceğini ortaya koymaktadır. Bu STA'nın amacı, Birleşik Krallık ve Türkiye arasındaki ticaretin sürekliliğini sağlamaktır. Ancak Türkiye'nin AB ile ilişkisinin doğası gereği, yeni anlaşmada tekrarlanamayacak bazı unsurlar da vardır. Buna malların serbest dolaşımı da dahildir. Bu durumdan dolayı STA bazı alternatifler sunmaktadır (Brader, 2022). Birleşik Krallık ile Türkiye arasında daha önce Gümrük Birliği kurallarına göre ilerleyen ticaret STA ile bazı mevzuatsal değişikliklere uğramıştır. Lordlar Kamarası Uluslararası Anlaşmalar Komitesi'nin Mart 2021'de yaptığı görüşmelerde Türkiye ile Birleşik Krallık arasında şu an yürürlükte olan STA'nın mal ticareti için menşecik kurallarını ortaya koyduğunu belirtmiştir (Brader, 2022).

3.5.2. Birleşik Krallık Serbest Ticaret Anlaşması ile Gümrük Birliği Dönemi Uygulamalarının Karşılaştırılması

Birleşik Krallık ile yapılan ticaret Brexit öncesinde 1/95 Gümrük Birliği Kanunu ile gerçekleşmekte iken Brexit sonrasında iki ülke arasında imzalanan STA hükümlerine göre gerçekleşmektedir. Bu değişiklik nedeniyle iki ülke arasındaki ticaretin işleyişinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler aşağıdaki şekilde açıklanabilir.

- a) **Sanayi malları açısından karşılaştırma:** Birleşik Krallık ile Türkiye arasında Gümrük Birliği uygulanırken sanayi mallarında sıfır gümrük vergisi uygulanmaktaydı. STA imzalandıktan sonra da iki ülke arasında sanayi mallarında sıfır gümrük vergisi uygulanmaya devam etmektedir. Anlaşma aynı zamanda AKÇT STA'sını da kapsar niteliktedir (www.ticaret.gov.tr,2022).
 - b) **İşlenmiş Tarım Ürünleri açısından karşılaştırma:** Gümrük Birliği kapsamında Birleşik Krallık ile Türkiye arasında yapılan ticarete işlenmiş tarım ürünleri gümrük vergisinden muaf durumdaydı. Birleşik Krallık ile imzalanan anlaşma sonuncunda ise Gümrük Birliği döneminde olduğu gibi işlenmiş tarım ürünleri muaf vaziyette düzenlenmiştir (www.ticaret.gov.tr, 2022).
- AB ile mevcut tarife kontenjanları %17 oranında ölçeklendirilerek Birleşik Krallık ile karşılıklı olarak tavize tabi tutulmuş, vergi indirimleri ve muafiyetleri bakımından AB ile mevcut koşulların devamı Birleşik Krallık ile ikili düzeyde temin edilmiştir. Tarım ve işlenmiş tarım ürünlerinde AB'ye uygulanan vergiler geçerli olacaktır (www.ticaret.gov.tr, 2022).
- c) **ATR Dolaşım Belgesi Kullanımı:** Birleşik Krallık ile Gümrük Birliği kuralları çerçevesinde ticaret yapılırken işlenmiş tarım ürünü ve sanayi ürünü ticaretinde tercihli rejimden yararlanılabilmesi için ATR dolaşım belgesi kullanımı gerçekleşmekteydi. Birleşik Krallık ile imzalanan STA sonrası ATR dolaşım belgesi kullanımı kaldırılmıştır. Gümrük Birliği koşullarında eşyanın menşeinin önemi yokken malın AB üyesi ülkeden gelmesi önemliydi.

d) Menşe beyanı: Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki STA ile beraber menşe beyanı kullanılmaya başlanmıştır. Bu beyan menşe belgesi olarak kullanılmak üzere ihracatçı tarafından herhangi bir makamın onayı gerekmeden fatura veya ticari bir belge üzerine yapılır (www.tim.org.tr, 2022). Türkiye’de düzenlenen menşe beyanlarında ihracatçının kendi imzasının olması gerekmektedir. Taraf ülkeler için menşe beyanı on iki ay veya ithalatçı ülkenin tanıdığı daha uzun süre geçerli olacaktır. İthalatçı ülke gümrük idaresinden geçerlilik süresinde tercihli tarife talebinde bulunabilecektir. Anlaşma kapsamında Birleşik Krallık’tan Türkiye’ye ithal edilen eşyanın toplam kıymeti küçük paketlerde 500 Euro’yu ya da şahsa mahsus eşyada 1200 Euro’yu aşmadığında menşe ibrazına gerek yoktur (www.tim.org.tr, 2022).

Menşe beyanında ürünlerin menşei, yer, tarih ve imza ile gümrük onay numarası gereklidir. ATR belgesinden en büyük farkı menşei belirten bir belge olmasıdır. Dolaşım belgesi olmayıp menşei ispat belgesi niteliğindedir. Belge mevzuat gerekliliğini yerine getirdiğinde vergi muafiyeti sağlayacaktır.

e) Üçüncü Ülke Menşeli Ürünler: Birleşik Krallık ile ticarete menşe kontrolü yapılarak, üçüncü ülke menşeli mallar için en çok kayırlan ülke kapsamında vergi tahsil edilecektir (www.gov.uk, 2022).

f) İlave Gümrük Vergisi (İGV): İthal edilen eşya üzerinden alınan gümrük vergisine ilaveten tahsil edilecek olan İGV Birleşik Krallık’tan alınmayacaktır. AB’den ithal edilen ve ATR dolaşım belgesi düzenlenen Birleşik Krallık menşeli eşya için İGV tahsilatı yapılacaktır (www.ticaret.gov.tr, 2022).

g) Menşe Kümülyasyon: STA’ya üye olan ülkelerin birbirleri menşeli girdileri sınırsız olarak kullanabilmesini sağlayan bir sistemdir. Bu sayede üyeler arasında ticaretin arttırılması sağlanır(www.ticaret.gov.tr, 2022).

İkili Menşe Kümülyasyonu; Anlaşmaya tabii iki ülkenin birbirleri menşeli girdileri, üretimde serbest bir şekilde kullanabilmesi ve bu şekilde üretilen eşyanın anlaşmaya tabii diğer ülkeye ihracatta tercihli ticarete konu olmasına imkan sağlayan durumdur

(TEBD KOBİ Çalıştayı, 2019). STA neticesinde Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticaret ilişkisinde ikili kümülasyon uygulanabilmektedir.

Çapraz Menşe Kümülasyonu; İki den fazla ülke tek bir anlaşmaya taraf olduğunda veya ülkeler anlaşmalarla birbirine bağlı olduğunda, bu ülkelerden herhangi biri menşeli girdinin nihai eşyanın imalatında kullanımına izin verilmesi anlamına gelmektedir. Buna bir örnek Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülasyonu'dur. Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülasyonu; Türkiye, AB ülkeleri, EFTA ülkeleri (İsviçre, Lihtenştayn, İzlanda ve Norveç), Cezayir, Fas, Filistin, İsrail, Lübnan, Mısır, Tunus, Ürdün ve Faroe Adaları'nın dâhil olduğu çapraz menşe kümülasyonu esasına dayalı serbest ticaret alanı sistemidir (Yılmaz, 2016). Bu kapsamda Pan Avrupa Akdeniz Menşe Kümülasyonuna AB dahildir bu durumda Birleşik Krallık da kümülasyona dahildi fakat AB'den ayrıldığında kümülasyondan da ayrılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 31 Aralık 2020, s. Sayı; 31351).

- h) Telafi Edici Vergi:** Türkiye ile Birleşik Krallık arasında yapılan ticarette menşe kuralları çerçevesinde yapılan ihracatta TEV ödenmesi söz konusu olmayacaktır (www.ticaret.gov.tr, 2022).
- i) CE kullanımı ve UKCA kullanımı:** AB içinde, makine, elektrikli ekipman, tıbbi cihaz, oyuncak vb. için CE kullanımı zorunludur. Bu yüzden bu ürünleri AB içinde satmak isteyenlerin CE işaretini ilıştirmesi gerekir. Brexit öncesi Birleşik Krallık da bu standardı uygulamaktaydı. Brexit ile CE kullanımı değışmiştir ve yerini UKCA işaret almıştır. Bu nedenle ürünlerin Birleşik Krallık pazarında satılabilmesi için bu işarete sahip olması gerekmektedir. Kısaca UKCA sağlık, güvenlik ve çevre koruma mevzuatına uygunluğunu kanıtladığı ve bir ürünün ilgili gerekliliklere uygunluğunu onayladığı bir beyandır. UKCA, Birleşik Krallık Uygunluk Değerlendirmesi anlamına gelmektedir (www.bytesnap.com, 2022).
- j) EUR1 ve EUR-MED belgelerinin kullanımı:** Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile Birleşik Krallık'la yapılacak ticarette Eur1 ve EUR-MED belgeleri kullanımı sona ermiştir (www.gaip.org.tr, 2022). Birleşik Krallık'ın AB'den çıkışıyla Birlik ile yapılan ticarette AKÇT ve işlenmemiş tarım ürünleri ticaretinde kullanılan Eur1

belgesi kullanımı ikili ticarete artık kullanılamamaktadır. Ayrıca Birleşik Krallık artık Pan Avrupa Akdeniz Menşe kümülasyonu içerisinde de değildir (community.hmrc.gov.uk, 2022). Eur-Med Belgesi PAAMK'a dahil olan ülkelerle yapılan ticarete kullanılan bir belgedir. Birleşik Krallık PAAMK'tan çıktığı için bu belge artık ikili ticarete kullanılamamaktadır.

STA imzalanmadan önceki süreçte Türkiye'nin, Brexit'ten AB ülkelerinden sonra en çok etkilenecek ülke olduğu düşünülüyordu. Çünkü Birleşik Krallık, AB'den ayrıldığında Türkiye, Birleşik Krallık'la yaptığı ticarete Gümrük Birliğinin avantajlarından yararlanamayacaktı. Bu da Birleşik Krallık'ın Türkiye'den ithal edeceği kalemlerde gümrük vergisini beraberinde getirecekti. DW'de yer alan habere göre konuyu çok yakından takip etmiş olan İktisadi Kalkınma Vakfı Başkanı Ayhan Zeytinoglu o dönemde çok kısa sürede Gümrük Birliği ile aynı avantajları kapsayacak bir STA'nın yapılması gerektiğini dile getirmiştir (www.dw.com.tr, 2022).

STA'nın hızlı yapılmasının istemesindeki temel sebep Birleşik Krallık'ın Gümrük Birliğinden ayrılmasından sonraki süreçte ancak gümrük vergisi ödeyerek Türkiye'den ithalat yapacak olmasıdır. Bu durumda Birleşik Krallık gümrük vergisi ödemesine gerek olmayan ülkelerle daha çok ticaret yapabilir. Bu da Türkiye'nin ihracat kazancında bir düşüşe sebep olacaktır ve ticaret sapmasına neden olacaktır. Ayrıca Gümrük Birliği olmadan Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan yapacağı ithalatta da gümrük vergisi uygulaması olacaktır. Bu nedenle hem ithalatçının hem de ihracatçının zarar görmemesi adına hızlı ve doğru stratejilerle bir STA imzalanması istenmiştir. Sadece gümrük vergisi ile alakalı olarak değil, Birleşik Krallık'ın içinde yaşanan belirsizlikler de ülkede bazı sektörlerde durgunluk yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum iki ülke arasındaki ticareti etkilemiştir. Öyle ki otomotiv sektöründe durgunluk meydana gelmiş bunun sonucunda da 2019 yılında Türkiye'nin Birleşik Krallık'a otomotiv sektöründeki ihracatında düşüş gözlenmiştir (www.dw.com.tr, 2022).

Birleşik Krallık ve Türkiye arasında STA imzalanırken dönemin ticaret bakanı Ruhsar Pekcan anlaşmayı canlı olarak bağlandığı bir törenle imzalamıştır. Yaptığı konuşmada bu anlaşma sayesinde iki ülke arasındaki ticarete belirsizlik kalmayacağını, ticari ilişkilerin daha da gelişeceğini vurgulamıştır. Ayrıca bu anlaşma yapılmasaydı

Birleşik Krallık'a yapılacak ihracatın %75inin vergi yüküyle karşılaşacağını 2.4 milyar dolar zarar oluşabileceğini dile getirmiştir (www.dw.com.tr, 2022).

İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri (İMMİB) genel sekteri DR. S. Armağan Vurdu'nun konuyla ilgili videosunda Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılıp kendi politikalarını belirleyebilecek olması Türkiye ile ticaretini daha ileri safhalara götürebilmesi açısından önemli bulunmuştur. Videoda ayrıca tedarik zincirinin ve değer zincirinin devamlılığının sağlanabileceği, Birleşik Krallık'ın Türkiye pazarını özellikle otomotiv, imalat ve demir çelik sanayi açısından önemli bulduğunu dile getirilmiştir (www.youtube.com, 2022).

Merkezi Londra'da bulunan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası Baş Ekonomisti Çağatay Bircan Brexit sonrası Türkiye Birleşik Krallık ticari ilişkileriyle ilgili pandemi ve diğer sorunların da olmasına rağmen iki ülke arasında ticaretin büyüdüğünü dile getirmiştir. Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın otomotiv üretiminin devamlılığı konusunda endişelendiğini ve Türkiye'nin bu sektör açısından önemli kaynaklar yaratabileceğini belirtmiştir (Bircan, 2022).

Belirtilen görüşlerden de anlaşılacağı üzere Türkiye bu anlaşmaya çok önem vermiş, imzalama merasimini törenle organize etmiştir. Anlaşma imzalanmamış olsaydı Birleşik Krallık'ın Gümrük Birliğinden ayrılması nedeniyle vergi oranları Birleşik Krallık'a ihraç edilecek ürünler açısından oldukça yüksek olacaktı ve bu durumda ihracatçıyı zor duruma düşerek Türkiye'nin dış ticaret fazlası verdiği gelişmiş bir ülke olan Birleşik Krallık ile ticari ilişkileri sekteye uğrayabilirdi.

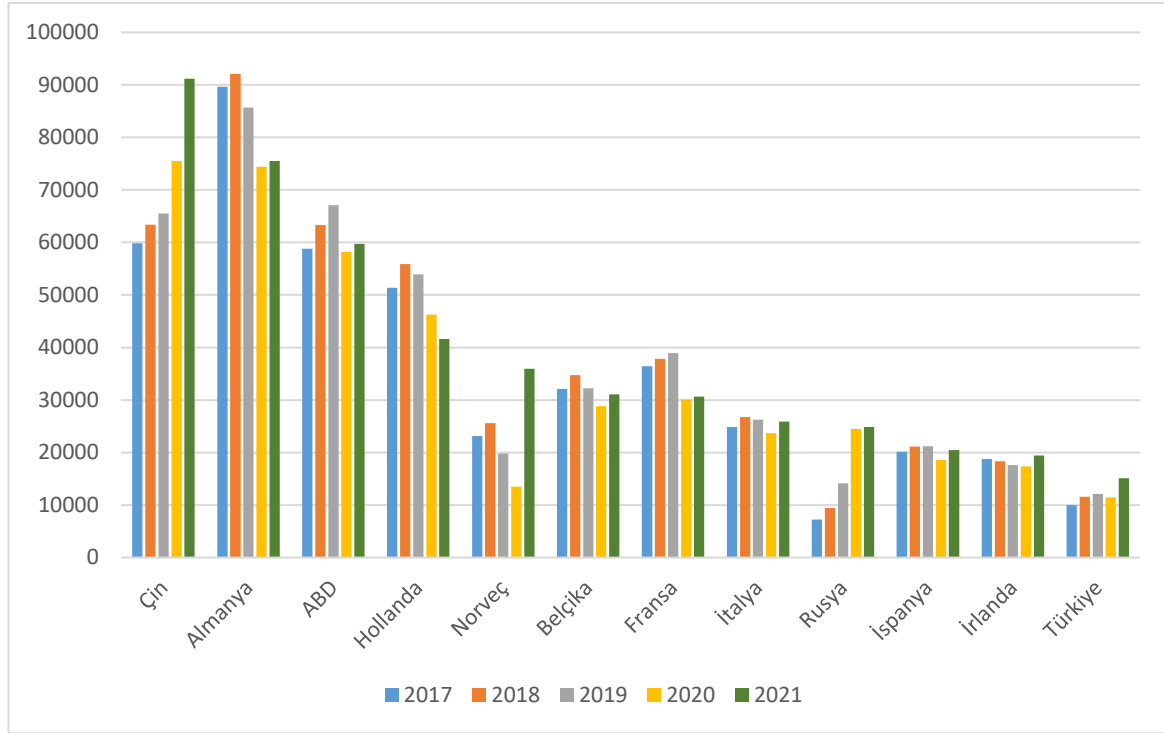
İleriki süreçte STA'ya dijital ticaret, iklim değişikliği, hizmet ticareti ile ilgili eklemeler de yapılabileceği düşünülmektedir. Birleşik Krallık hizmet ticareti ile özellikle sağlık ve eğitim sektöründe anlaşma yapmaya isteklidir (Vurdu, 2021).

3.5.3. Birleşik Krallık Dış Ticaretinde Türkiye'nin Yeri

Türkiye ihracatı için Birleşik Krallık'ın öneminin oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Birleşik Krallık ithalatı açısından Türkiye'nin yeri de merak konusudur

çünkü Birleşik Krallık'ın Türkiye'den girdi temin etmek istemesi Türkiye ihracatını arttırıcı etkiye sahip olacaktır.

Grafik 16: Yıllara Göre Birleşik Krallık'ın En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler (2017-2021, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 16'da Birleşik Krallık'ın en çok ithalat yaptığı ülkeler verilmiştir. 2017 yılından 2021 yılına kadar Birleşik Krallık'ın en çok ithalat yaptığı ülkeler aynı kalmakla beraber, bazı ülkelerle yapılan ithalat hacmi küçülürken bazılarıyla yapılan ithalat hacmi büyümüştür. Almanya'dan yapılan ithalat azılırken ABD'den yapılan ithalat dalgalanmaktadır. Rusya, Çin ve Türkiye'den yapılan ithalat artmaktadır.

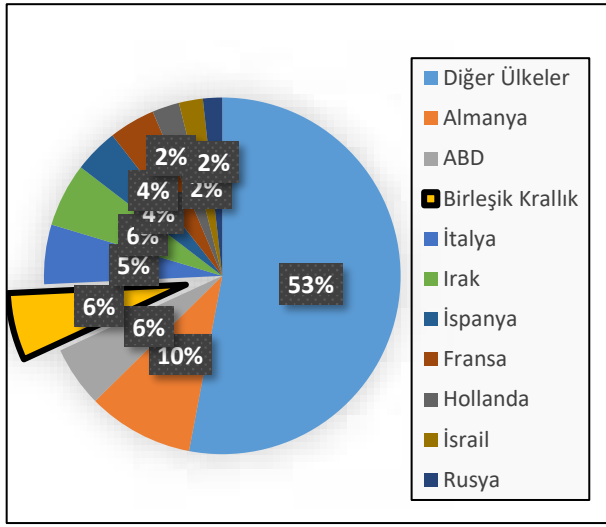
Birleşik Krallık, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler arasındadır ve aynı zamanda da dış ticaret açığı verdiği bir ülkedir. Fakat Türkiye, Birleşik Krallık'ın ithalat yaptığı ülkeler arasında daha geri sıralarda olduğundan Birleşik Krallık ile ticaret yapmak Türkiye açısından daha önemlidir. Türkiye'nin en büyük ihracat pazarlarından birinin Birleşik Krallık olmasına karşın Birleşik Krallık'ın en çok mal ithal ettiği ülkeler arasında en başlarda Türkiye yoktur. Türkiye ihracat kazancının çok büyük bir yüzdesini Birleşik Krallık'tan kazansa da Birleşik Krallık'ın ithalat yapabileceği pek çok ülke seçeneği de

bulunmaktadır. Öyle ki Mart 2021’de Lordlar Kamarasının yaptığı açıklamada Türkiye’nin Birleşik Krallık’ın 19. En büyük ticaret ortağı olduğu belirtilmiştir. Bu ticaret ortaklığı Birleşik Krallık ticaretinin %1.3’ünü oluşturmaktadır. 2019 yılında Birleşik Krallık mal ve hizmet ticareti toplamı 18 milyar 600 milyon sterlin değerindedir (Brader, 2022)

3.5.4. Türkiye Dış Ticaretinde Birleşik Krallık’ın Yeri

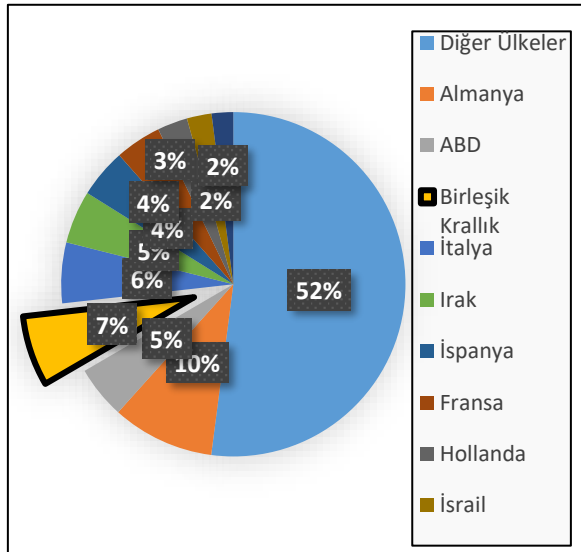
Grafik 17: 2017 Yılına göre Türkiye’nin İhracat Verileri

Türkiye’nin 2017 yılı ihracat verilerine bakıldığında birinci sırada olan Almanya’ya 15 milyar dolar, ikinci sırada olan Birleşik Krallık’a 9 milyar dolar, üçüncü sıradaki ABD’ye 8 milyar dolar ihracat yapılmıştır. 2017 yılında Almanya, Türkiye’nin toplam ihracatının %10’unu ifade etmektedir. Birleşik Krallık %6 ile ikinci sırada yer almaktadır. 1 yıl içerisinde %6’lık bir ihracat kazancı Birleşik Krallık’ın Türkiye ihracatı için önemini göstermektedir.

Kaynak: www.trademap.org, 2022

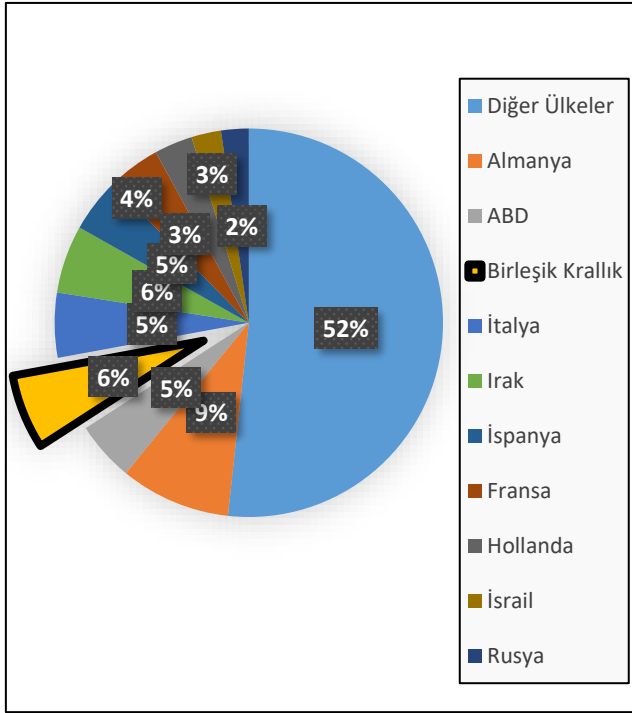
Grafik18: 2018 Yılına göre Türkiye’nin İhracat Verileri

Kaynak: www.trademap.org, 2022

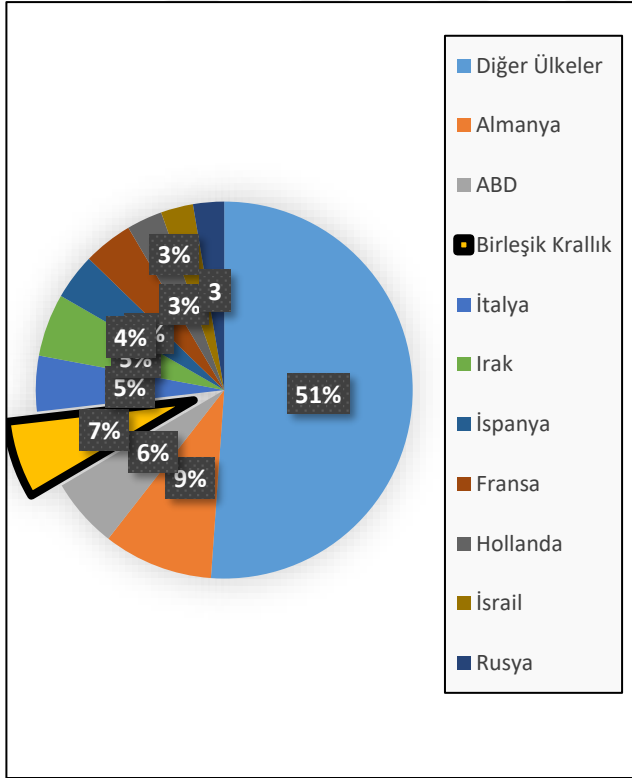
Türkiye 2018 yılında birinci sırada Almanya’ya 16 milyar dolar, Birleşik Krallık’a 11 milyar dolar, ABD’ye 8 milyar dolarlık ihracat yapmıştır. Almanya 2018 yılında da tüm ihracatın %10’unu ifade etmekte iken Birleşik Krallık’a yapılan ihracat, 2018 yılında Brexit müzakereleri devam etse de %7’ye çıkmıştır. ABD ise tüm ihracatın %5’i kapsayarak gerilemiştir.

Grafik 19: 2019 Yılına Göre Türkiye'nin İhracat Verileri

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 20: 2020 Yılına göre Türkiye'nin İhracat Verileri

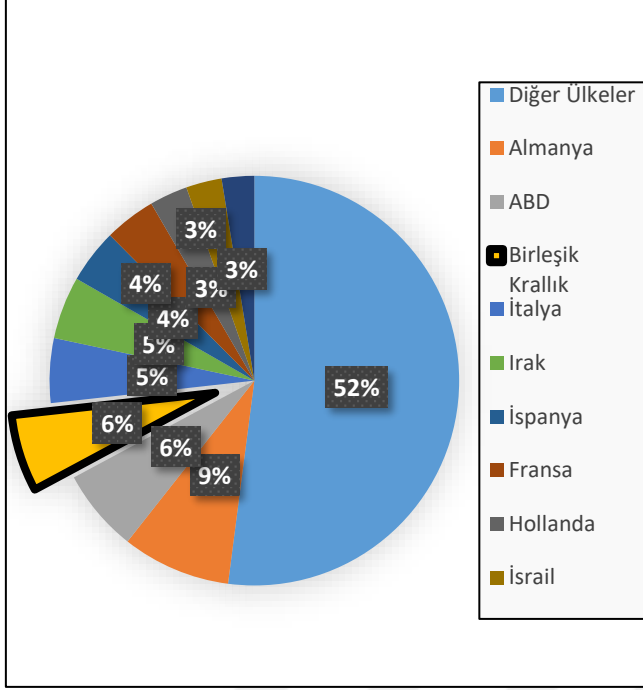
Kaynak: www.trademap.org, 2022

Türkiye'den 2019 yılında Almanya'ya 16 milyar dolarlık, Birleşik Krallık'a 11 milyar dolarlık, Irak'a 10 milyar dolarlık ihracat yapılmıştır. Almanya'nın toplam ihracattaki yüzdelik dilimi düşse de geçen seneye oranla değeri değişmemiştir. Birleşik Krallık için de aynı şey geçerlidir. 2019 ile aynı şekilde 11 milyar dolarlık ihracat yapılsa da toplam ihracattaki payı %6'ya düşmüştür. Irak'a yapılan ihracat geçen 2 yıla göre yüzdesel olarak aynı kalsa da 10 milyara çıkmıştır.

2020 yılına gelindiğinde pandemi etkisi olsa gerek ki önceki yıl Türkiye'nin toplam ihracat kazancı 180 milyar dolarken 2020 yılında 169 milyar dolara gerilemiştir. Almanya'ya ihracat yaparak elde edilen kazanç önceki yıla göre 1 milyar dolara yakın gerileyerek 15 milyar dolara inmiştir. Covid 19 etkileri olsa dahi Birleşik Krallık'a yapılan ihracat 11 milyar dolarlık seviyesini korumuştur. Diğer tüm ülkelerle yapılan ihracata bakıldığında %7'lik katkı sağlamış olup önceki seneye göre %1'lik artış söz konusudur.

Grafik 21: 2021 Yılına göre Türkiye'nin İhracat Verileri

2021 yılında Dünya artık pandeminin etkisinden yavaş yavaş kurtulmaya başlamış olup

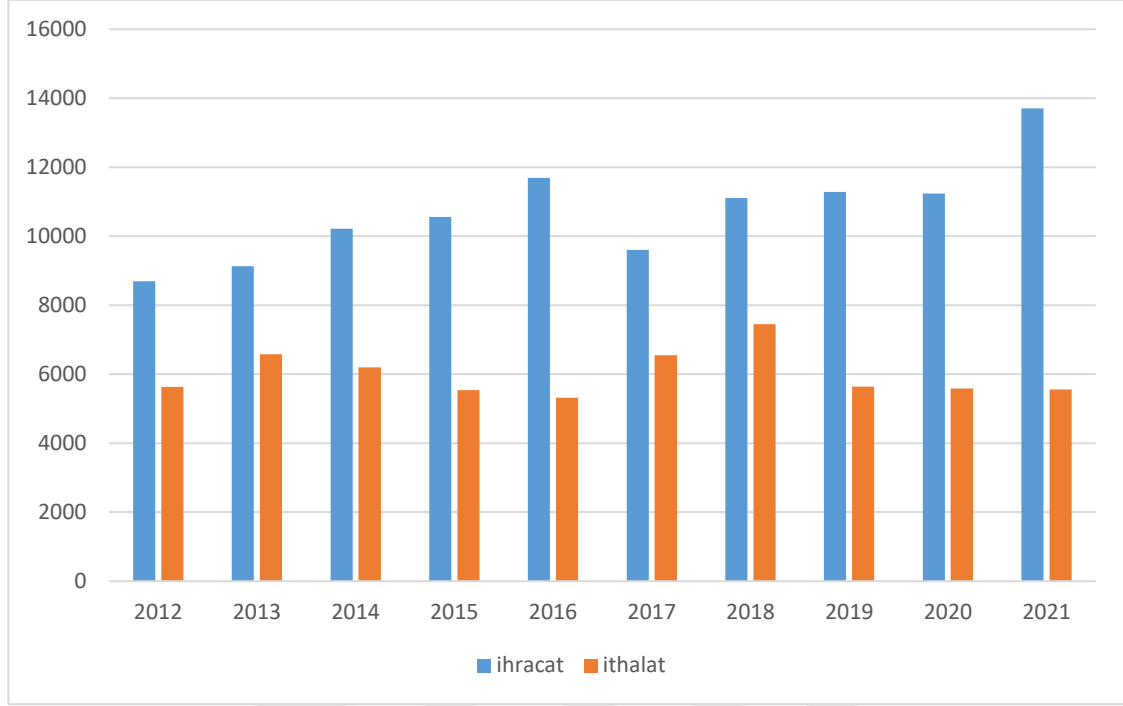

dünya geneli toplam ihracat 2020 yılında 17 trilyon iken 2021 yılında 21 trilyon 900 milyar doları bulmuştur. Öyle ki Türkiye'nin toplam ihracat kazancı da 169 milyar dolardan 225 milyar dolara çıkmıştır. Birçok ülkeden elde edilen ihracat kazancı artmıştır. Türkiye'nin en çok ihracat kazancı elde ettiği Almanya, ABD ve Birleşik Krallık'tan elde ettiği ihracat kazancı da artmıştır. Birleşik Krallık'tan elde edilen ihracat kazancı 13 milyar dolara çıkmıştır.

Kaynak: www.trademap.org, 2022

2020 yılından 2021 yılına gelindiğinde Türkiye'nin toplam ihracat kazancında %33'lük bir artış meydana gelmiştir. Almanya'ya yapılan ihracatın kazancında %20'lik, ABD'ye %44, Birleşik Krallık'a ise %21'lik ihracat artışı gerçekleşmiştir. Görülen odur ki Brexit sonrası yapılan STA'nın da katkısıyla Türkiye'nin Birleşik Krallık'a ihracatında bir azalma görülmemektedir. Fakat aynı zamanda artışın nedeni Covid 19 nedeniyle oluşan bunalımdan da dünyanın yavaş yavaş çıkması ve ticaretin artışı olabilir. Yani denilebilir ki Brexit sonrası yapılan anlaşma Türkiye Birleşik Krallık ticari ilişkilerine zarar vermemiş olsa da katkı sağlayıp sağlamadığı ileriki yıllarda daha net anlaşılacaktır.

Grafik 22: Türkiye'nin Birleşik Krallık'la İhracatı ve Birleşik Krallık'tan İthalatı (2012-2021, Milyon ABD \$)

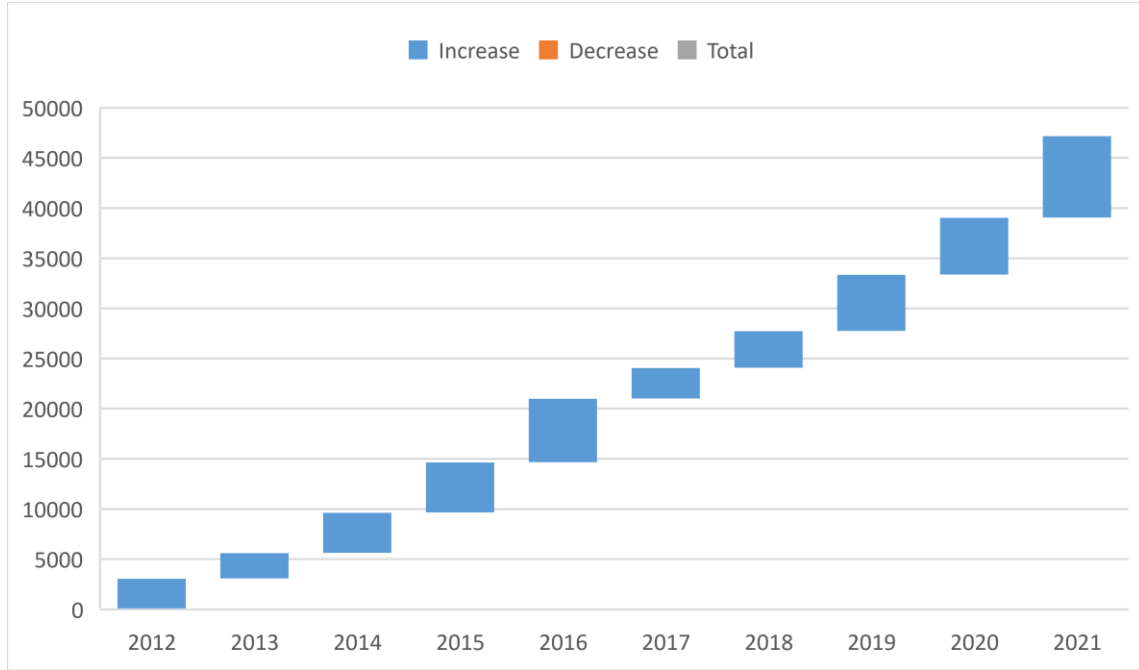
Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 22’de Türkiye ve Birleşik Krallık arasındaki ticarete ait veriler görülmektedir. Veriler 2021 yılını da kapsamaktadır. 2021 yılının başında Türkiye ile Birleşik Krallık arasında STA imzalanmış olup 2021 yılı verileri anlaşmanın önemini belirlemeye yardımcı olacaktır. Fakat bilindiği üzere 2020 yılında tüm dünya Covid 19 pandemisi nedeniyle ticarete kesintilere gitmek zorunda kalmıştır ve bu etki mutlaka Türkiye Birleşik Krallık ticari ilişkilerinde de etkili olmuştur. Pandeminin ne kadar etkisi olduğunu tespit etmek açısından 2019 verileri ile 2020 verilerinin karşılaştırılması da önemlidir. Türkiye’nin Birleşik Krallık’a ihracatı 2019 yılında 11 milyar 281 milyon dolar iken 2020 yılında 11 milyar 236 milyon dolardır. 2019 yılından 2020 yılına gelindiğinde yalnızca %39’luk bir azalma söz konusudur. Bu nedenle Türkiye’den Birleşik Krallık’a İhracatın Covid19’dan fazla etkilenmediği söylenebilir.

2021 yılında Türkiye artık Birleşik Krallık’la yaptığı ticareti Gümrük Birliği kuralları ile değil imzalanan STA ışığında yapmaktadır. Grafikten görülen odur ki Brexit sonrası Türkiye’nin Birleşik Krallık’a ihracatı olumlu yönde etkilenmiştir. Hatta son 20

yılın verilerine bakıldığında en yüksek ihracat 2021 yılında gerçekleşmiştir. 2020 yılında 11 milyar 236 milyon olan Türkiye'nin Birleşik Krallık'a ihracatı 2021 yılında 13 milyar 700 milyona ulaşmıştır. Yine 2020 yılına göre bakıldığında 2021 yılında %21 artmış durumdadır.

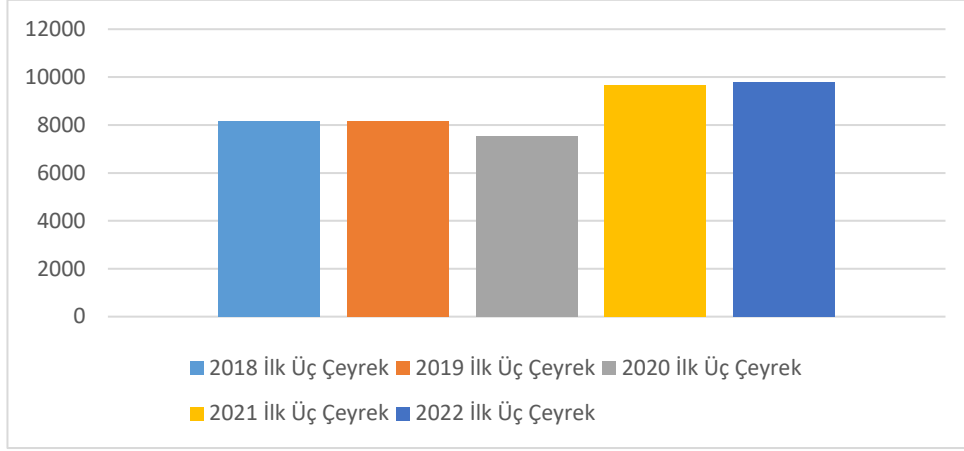
Grafik 23: Türkiye-Birleşik Krallık Dış Ticaret Dengesi (2012-2021, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

Grafik 23'te Türkiye'nin Birleşik Krallık'a dış ticaret fazlası verdiğini gösteren grafik bulunmaktadır. Bu grafikten anlaşılabileceği üzere Türkiye 2012 yılından beri Birleşik Krallık'a dış ticaret fazlası vermiş olup son yıllarda fazla git gide artmaktadır öyle ki grafikte gösterilmese de Türkiye Birleşik Krallık'a 2000 yılından beri dış ticaret fazlası vermektedir. Son veri yılı olan 2021'e bakıldığında da önceki yıllara göre daha da fazla bir artış olduğu söylenebilir. Bu durum düşünüldüğü ve Türkiye-Birleşik Krallık ticari verileri grafiği incelendiğinde Brexit'in Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan ithalatından çok Türkiye'nin Birleşik Krallık'a ihracatı olumlu etkilenmiştir.

Grafik 24: Yıllara Göre Türkiye'nin Birleşik Krallık'a İhracatı (2018-2022 İlk 3 Çeyrek, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022 ve www.data.tuik.gov.tr, 2022

2022 yılı verilerinin de karşılaştırılabilmesi için 2018-2022 yıllarının ilk 3 çeyreğine ait Türkiye'nin Birleşik Krallık'a ihracatının verileri grafik 26'da verilmiştir. 2022 yılının ilk 3 çeyreğinde Türkiye'den Birleşik Krallık'a yapılan ihracatın değeri 2021 yılından daha fazladır ve aradaki fark 131 milyon dolar civarındadır.

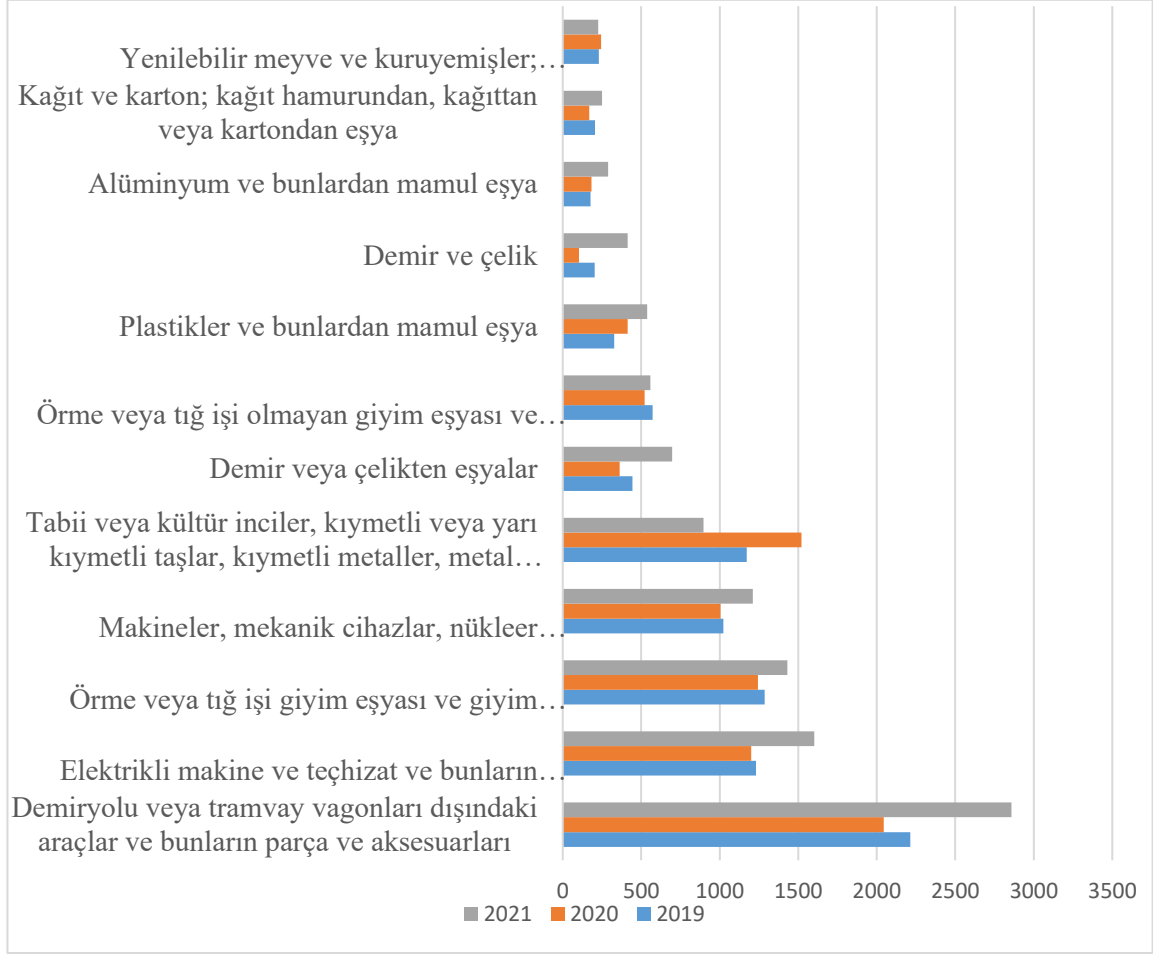
2020 yılında hem Covid19 hem de 1 Şubat 2020 tarihinde Birleşik Krallık'ın AB'den çıkışı söz konusu olduğu için karşılaştırma yapılırken bu süreçlerden Türkiye ve Birleşik Krallık ticari ilişkilerinin de etkilenebileceği düşünülmelidir. Özellikle 2020 yılının başında Kasım 19'da başlayarak 2020 yılının ilk çeyreklerinde çözüm bulunamayan ve kapanmalara yol açan pandeminin etkisi olacaktır. Bu nedenler göz önüne alınarak 2020 ve 2022 yılı verileri karşılaştırıldığında Türkiye'den Birleşik Krallık'a ihracat %23 artış göstermiştir. Brexit öncesi ve sonrası Türkiye-Birleşik Krallık ilişkilerini yeni STA ve iki ülke arasında daha önceden uygulanan Gümrük Birliği kurallarına göre karşılaştırmak açısından 2018-2019 ve 2021-2022 verilerini karşılaştırmak gerekmektedir. Böylelikle Covid19'un henüz gerçekleşmediği yıllar ile Covid19'un etkisinin azaldığı yıllar karşılaştırılmış olunur. 2018-2019 yıllarının ilk 3 çeyreğinde 8'er milyar civarında olan Türkiye'den Birleşik Krallık'a ihracat 2021 ve 2022 yıllarının ilk 3 çeyreğinde 9 milyar 600 milyon ve 9 milyar 800 milyon civarlarına ulaşmıştır. 2019 ile 2022 yılları karşılaştırıldığında 2019'dan 2022 yılına ihracat artışı %16 civarındadır. Öyle ki henüz Brexit gerçekleşmeden ve dünya pandemi buhranına bürünmeden yani 2019 yılının ilk 3 çeyreğinde ayrıca henüz Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticaret Gümrük Birliği kurallarına tabii iken ve 2022 yılının ilk 3 çeyreğinde hem

pandemi koşulları atlatılıp dünya eski ticari faaliyetlerine devam edebilirken hem de Türkiye ve Birleşik Krallık arasında bir STA imzalanıp üstünden bir yıldan fazla zaman geçmiş iken Türkiye'nin Birleşik Krallık'a olan ihracatından kazancı %16 oranında artmıştır. Bu durum hem STA'nın etkili olduğunu hem de iki ülkenin ticaretinin eskisinden daha canlı olduğunu gösterebilir. Hatta imzalanan STA'nın ardından Türkiye'nin Birleşik Krallık pazarında diğer ülkelerden daha avantajlı olduğu verilere bakılarak anlaşılmaktadır (Sarialioğlu Hayali & Sönmez, 2021).

3.5.5. Brexit Sonrası İki Ülkenin En Çok Ticaretini Yaptığı Ürün Grupları

Brexit sonrası süreçte iki ülke arasındaki ticarete hem ihracatın hem ithalatta hangi ürünlerde arttığı grafiklerde görülmektedir. Birçok sektörde Türkiye, Birleşik Krallık'a ihracat yapmaktadır. Türkiye'den Birleşik Krallık'a en çok ihraç edilen ürünler tabloda belirtilmiştir. Genel olarak en çok ihracatı yapılan ürünler sanayi ürünleri kapsamındadır. Yeni STA ile bu ürünler Gümrük Birliğinde olduğu şekliyle gümrük vergisine tabii olmadan ihraç edilebilecek durumdadır. 2020 ve 2021 yılı kıyaslandığında diğer ürün çeşitlerinin ihracatında da artış olsa da en büyük artış 'demiryolu veya tramvay vagonları dışındaki araçlar ve bunların parça ve aksesuarları' kısmındadır. Bu ürün grubu tarife cetvelinde 87. Fasılda yer almaktadır ve traktör, otobüs, minibüs, binek otomobil gibi otomotiv ürünleri ve bunların parçalarını kapsayan bir bölümdür.

Grafik 25: Türkiye'nin Birleşik Krallık'a En çok İhraç Ettiği Ürünler (2012-2021, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

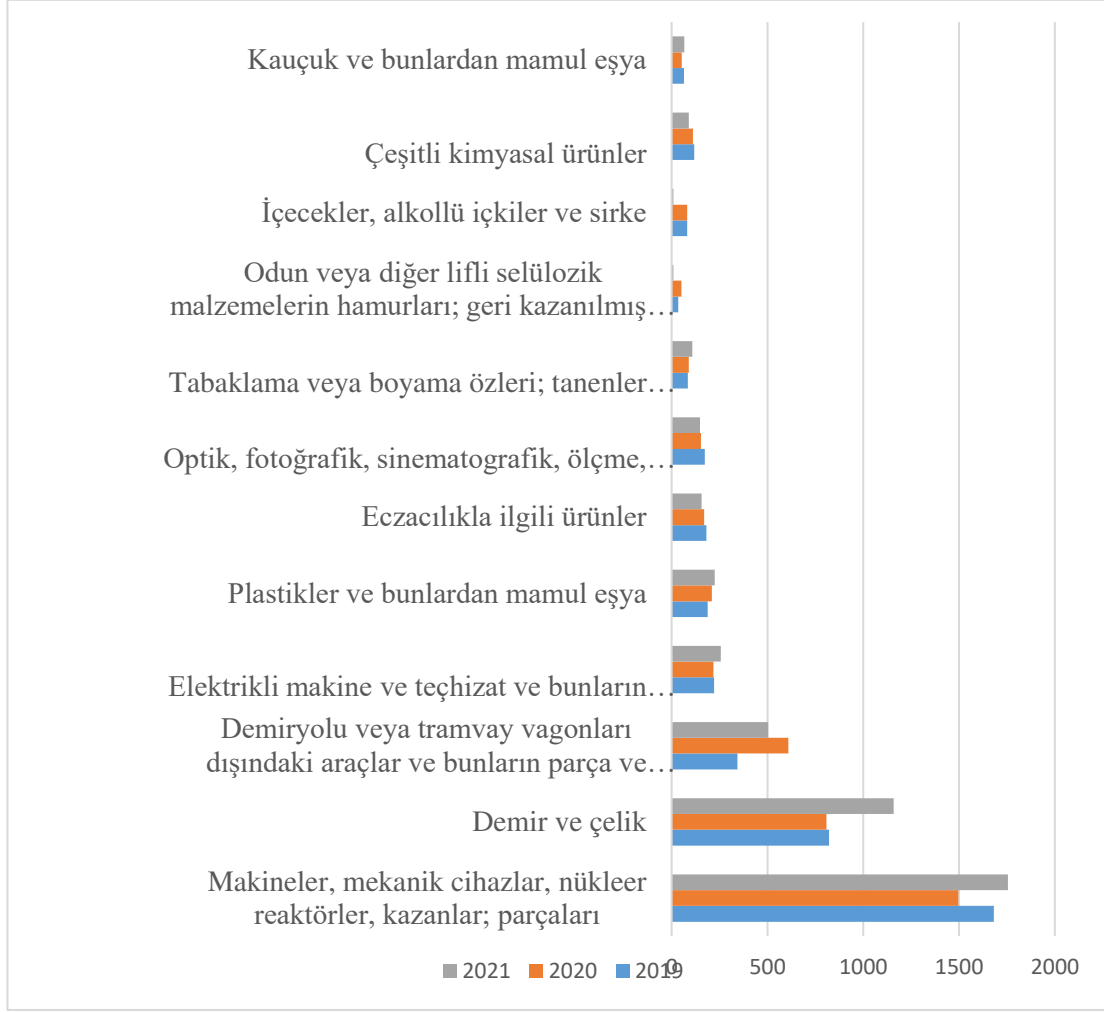
Birleşik Krallık merkezli perakendeciler ve markalar Türkiye'yi çok önemli bir tedarik merkezi olarak görmektedir. Türkiye'nin üretimde uzman olduğu alanlar, lojistik hızı ve Birleşik Krallık'a olan yakınlığı Türkiye'yi çekici bir kaynak haline getirmiştir (Bespoke, 2022).

Birleşik Krallık tekstil ithali açısından Türkiye'ye oldukça önem vermektedir. Eğer bu STAsı imzalanmamış olsaydı Birleşik Krallık'ta tekstil büyük bir darbe alacaktı. Grafikte görüldüğü gibi Türkiye'nin Birleşik Krallık'a en çok ihraç ettiği ürün grupları arasında 'örme veya tığ işi giyim eşyası ve aksesuarları' ve 'örme veya tığ işi olmayan giyim eşyası ve aksesuarları' yer almaktadır. Birleşik Krallık Moda ve Tekstil Derneği'nin uluslararası işletme müdürü Paul Alger "Yakın kaynak sağlayan başka merkezler olsa da Türkiye'nin

avantajlarından biri de eksiksiz bir çözüm sunması. Türk fabrikaları, kumaş ve hammadde tedarikiyle ilgileniyor. Örneğin, Fas veya Tunus'tan bu ürünleri elde etmek daha karmaşık çünkü çok büyük tekstil endüstrileri yok. Türkiye tam bir çözüm. Bu ticaret anlaşması olmasaydı giyim sektöründe fiyatlar artmak durumunda kalacaktı'' şeklinde konuşmuştur (Bespoke, 2022). Görüldüğü üzere Birleşik Krallık için Türkiye önemli bir tedarik kaynaklarından biri durumundadır.

Birleşik Krallık ve Türkiye arasında imzalanan STA tarım ürünlerini kapsamamaktadır fakat STA'nın gelecekte geliştirileceği söylenmekte olup tarım ürünleri için de düzenleme yapılması istendiği daha önce belirtilmişti. Bu kapsamda Egeli & Co isimli yatırım firması tarafından hazırlanan rapora göre, 2015-2016 verilerine göre AB, Birleşik Krallık'ın gıda ihracatının %70'ini kapsamaktadır. Brexit'in gerçekleşmesi ile bu oranın düşeceği ve Birleşik Krallık'ta gıda fiyatlarının artacağı beklenmektedir. İşte bu durumda devreye Türkiye'nin gireceği düşünülmektedir. Birleşik Krallık, genel olarak gıdasını ithal eden bir ülke olmakla birlikte ülkede organik ürüne olan talepte artmış durumdadır. Türkiye, Birleşik Krallık'ın gıda ihtiyacının çok az bir kısmını karşılayabilir bu oranının artış göstereceği düşünülmektedir. Şu aşamada yüksek tarifeler bunu engellese de Türkiye'nin Brexit'i Birleşik Krallık'a gıda ihracatı açısından bir fırsata çevirmesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca rapor Türkiye'nin ambalaj ve etiketlemede iyileşmeye gitmesi ile birlikte Birleşik Krallık pazarında şansının artacağını ileri sürüyor (www.food-exhibitions.com, 2022).

Grafik 26: Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan En Çok İthal Ettiği Ürünler (Fasıllara göre) (2012-2021, Milyon ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

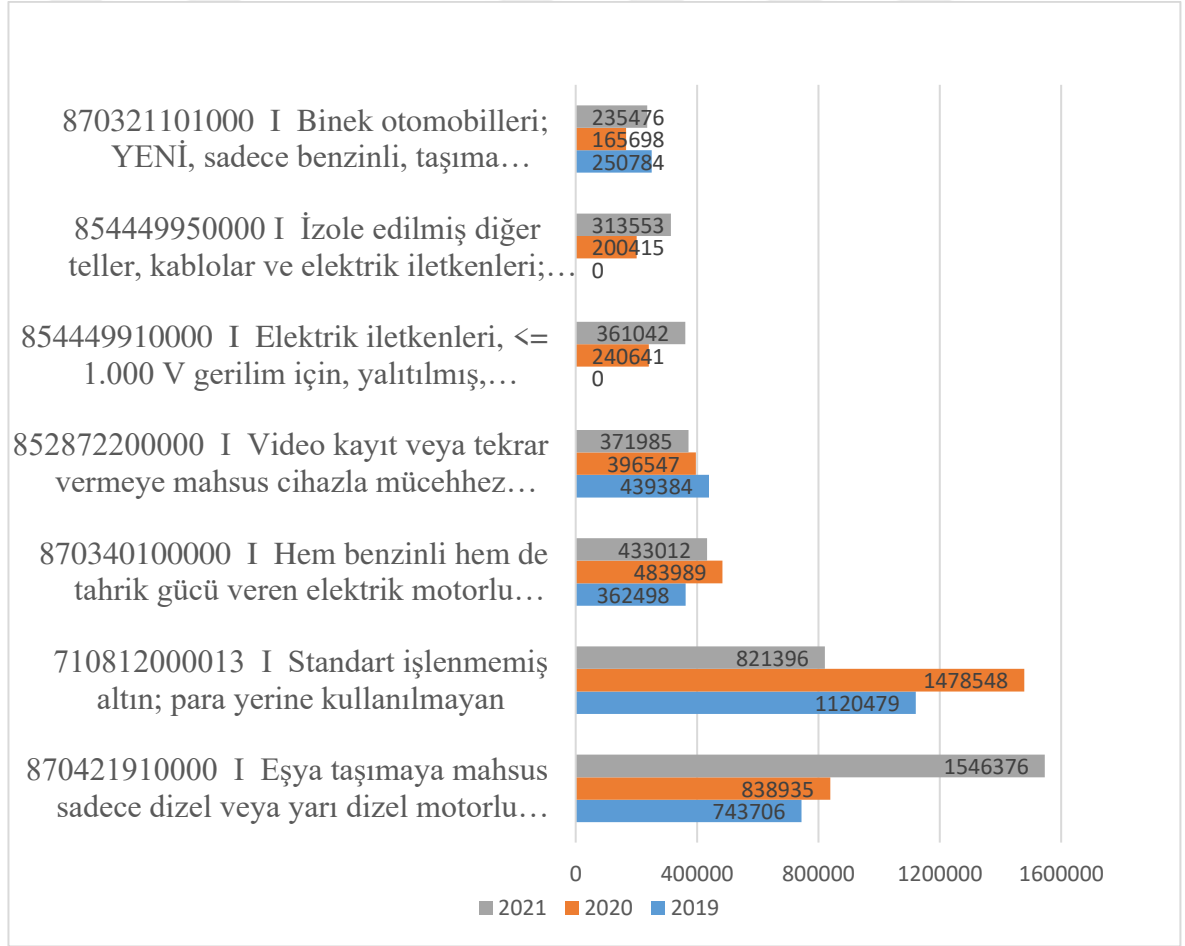
Grafik 26, Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye ithali en çok yapılan ürünler fasıllara göre gruplandırılarak belirtilmiştir. Grafikten anlaşılabacağı üzere en çok ithali yapılan ürünler genelde sanayi ürünüdür. Türkiye tarafından en çok ithal edilen ürün grubu ise 'makinelere, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar; parçaları'dır. Bu ürünler genelde hammaddelerin işlenip üretilmesinde kullanılan ürünlerdir.

Sanayi sektöründe Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye ithal edilen ürünler üst sırada iken tarım sektörü daha alt sıralarda kalmaktadır. Bunun bir nedeni de Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan ithal edeceği ürünler açısından uyguladığı en yüksek tarifenin gıda ve canlı hayvan grubuna olmasıdır. Öyle ki bu gruba %26 oranında gümrük tarifesini uygulamaktadır (Ercan, 2021, s. 135).

3.5.5.1. GTİP Bazında Türkiye'nin Birleşik Krallık'a İhracatı

Türkiye'nin Birleşik Krallık'a 2021 yılında en çok ihraç ettiği ürünler aşağıdaki grafikte verilmiştir buna göre, eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar ilk sıradadır. Ardından işlenmemiş altın gelmektedir. Daha sonra yine, farklı özelliklere sahip elektrik motorlu taşıtlar gelmektedir. Bu ürün grubunu, televizyon alıcıları, elektrik iletkenleri ve binek otomobiller takip etmektedir. Anlaşılabacağı üzere en çok ihracatı yapılan sektörlerin başında otomotiv sektörü gelmektedir.

Grafik 27: GTİP'e Göre Türkiye'nin Birleşik Krallık'a En Çok İhraç Ettiği Diğer Bazı Ürünler (2019-2021) (Değer: Bin ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

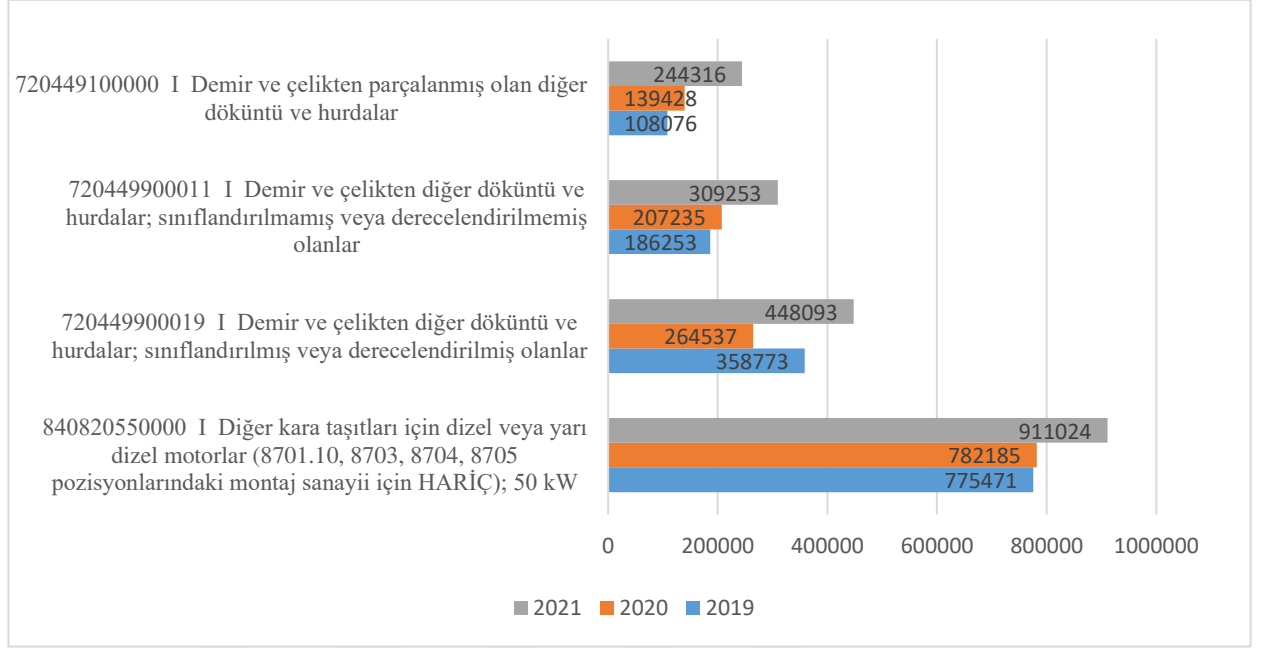
Eşya taşımaya mahsus sadece dizel veya yarı dizel motorlu diğer taşıtların ihracatı 2021 yılında 2019 yılına göre iki kattan fazla artmıştır. 2019 yılında 743 milyon dolarlık

ihracat %108'den fazla artmış olup 2021 yılında 1 milyar 546 milyona ulaşmıştır. Bu ürün grubu 2021 yılında tüm ihraç ürünlerinin %11'i kadardır. Para yerine kullanılmayan, standart işlenmemiş altının ihracatı 2021 yılında 2020 yılına ve 2019 yılına göre azalış göstermiştir. Bu ürünün 2021 yılında Birleşik Krallık'a ihracından kazanç 821 milyon dolar civarındadır. Bu ürün Birleşik Krallık'a ihraç edilen tüm ürünlerin %6 civarındadır. Hem benzinli hem de tahrik gücü veren elektrik motorlu taşıtlardan Türkiye'nin ihracat kazancı 2019 yılında 362 milyon dolarken %19,6 artışla 433 milyon dolara çıkmıştır. Video kayıt veya tekrar vermeye mahsus cihazla mücehhez olan renkli diğer televizyon alıcı cihazları ihracatı da 2021 yılında 2019 yılına ve 2020 yılına göre azalmış durumdadır. Binek otomobillerde 2020 yılında bir azalış olup 2019 ve 2021 yıllarında yapılan ihracat neredeyse aynıdır. İzole edilmiş teller ve elektrik iletkenleri 2019 yılında ihraç edilmezken 2021 yılında izole edilmiş teller, 313 milyon dolardan fazla ihraç edilirken elektrikli iletkenler, 361 milyondan fazla ihraç edilmiştir. İşlenmemiş altın ve televizyon alıcıları gibi çok fazla döviz kazandıran bazı kalemlerin Birleşik Krallık'a ihracatında azalış olsa da diğer bir çok ürünün ihracatı artış göstermiştir. Bu nedenden dolayı genel olarak Birleşik Krallık'a yapılan ihracat 2021 yılında diğer yıllara göre artmıştır.

3.5.5.2. GTİP Bazında Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan İthalatı

Türkiye Birleşik Krallık'tan en çok otomotiv ithalatı yapmaktadır. Ayrıca demir çelik ithalatı da çok yüksek seviyededir. Diğer kara taşıtları için dizel veya yarı dizel motorlar, 2019, 2020 ve 2021 yıllarında en çok ithal edilen ürün grubudur. 2019'dan 2021 yılına gelindiğinde bu üründen kazanç %15 artmıştır.

Grafik 28: GTİP’e Göre Türkiye’nin Birleşik Krallık’tan En Çok İthalini Yaptığı Ürünler (2019-2021) (Değer: Bin ABD \$)

Kaynak: www.trademap.org, 2022

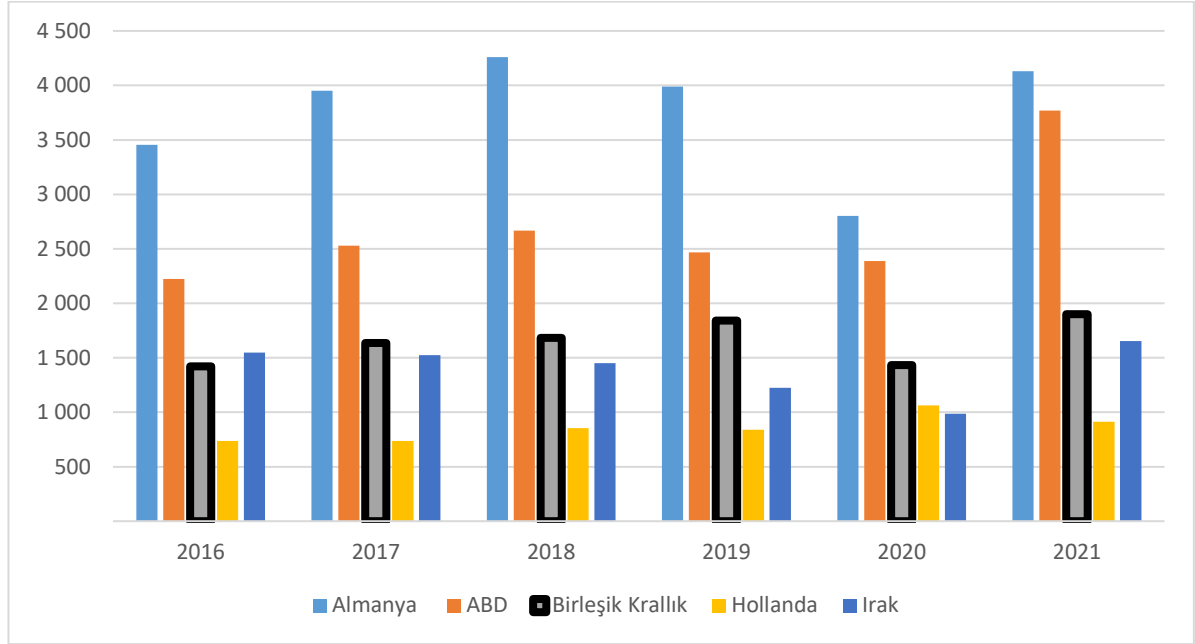
Bu üç GTİP farklı özelliklere sahip demir çelikten oluşan ürünlerdir. Üçünün ithalatı da 2019 yılından 2021 yılına gelindiğinde artmıştır. Üç ürün grubunun ithalatı 2019 yılında 653 milyon dolar değerinde iken 2021 yılında 1 milyar dolara ulaşmıştır. Bu ürünlerin toplam ithalatı %53 artmıştır.

3.5.6. Birleşik Krallık ve Türkiye Arasındaki Hizmet Ticareti

AB ile imzalanan Gümrük Birliği hizmet ticaretini kapsamamaktadır. Hizmet ticareti mevcut kapsamını koruyup Dünya Ticaret Örgütü kuralları çerçevesinde devam edecektir. Mevzuat açısından bakıldığında eskisinden farklı bir durum yoktur. Birleşik Krallık ile yapılan anlaşma da hizmet ticaretini kapsamamaktadır fakat ticaret bakanlığının web sitesinin konuyla ilgili sıkça sorulan sorular kısmında hizmet ticaretini de içerecek yeni düzenlemelerin getirileceği belirtilmiştir (www.ticaret.gov.tr, 2022).

Hizmet ticareti de Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticarete büyük bir yer tutmaktadır. Öyle ki 2021 yılında Türkiye’nin en çok hizmet ihracatı yaptığı ülkeler arasında ilk üç ülke arasında üçüncü sırada Birleşik Krallık yer almaktadır.

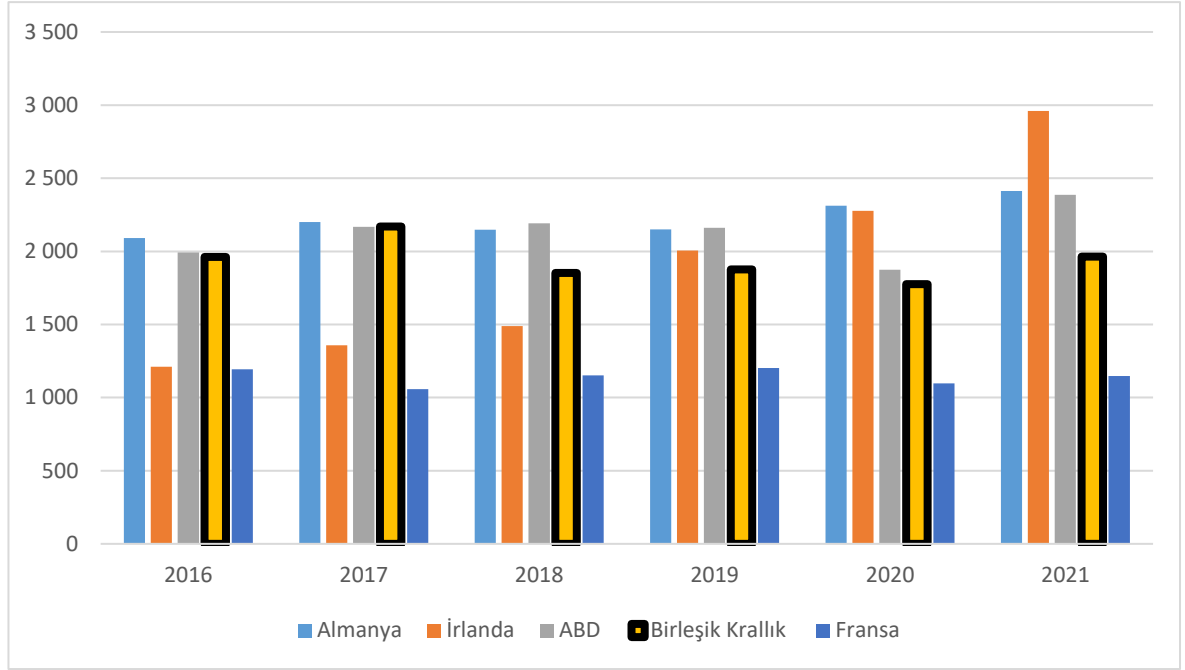
Grafik 29: Yıllara Göre Türkiye’nin En Çok Hizmet İhracatı Yaptığı Beş Ülke
(Milyon ABD \$)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Almanya 2016 yılından beri Türkiye’nin en fazla hizmet ihracatı yaptığı ülke olmuştur. Birleşik Krallık ise bu yıllarda her zaman üçüncü sırada yer almaktadır. Covid 19 ve Brexit’in gerçekleşmediği yıl olan 2019’da Almanya’ya 4 milyar dolar hizmet ihracatı yapılırken ABD’ye 2 milyar 400 milyon civarında hizmet ihracatı Birleşik Krallık’ ise 1 milyar 600 milyon dolar kadar hizmet ihracatı yapılmıştır. Türkiye, 2020 yılında Almanya’ya 2 milyar 800 milyon dolar, ABD’ye 2 milyar 300 milyon dolar, Birleşik Krallık’a ise 1 milyar 400 milyon dolarlık hizmet ihracatı yapmıştır. Türkiye’nin 2021 yılında en çok hizmet ihracatı yaptığı ülkeler arasında birinci ülke 4 milyar 100 milyon dolar ile Almanya, ikinci ülke 3 milyar 700 milyon dolar ile ABD ve üçüncü sırada ise 1 milyar 700 milyon dolar ile Birleşik Krallık gelmektedir. Görüldüğü üzere STA’nın imzalandığı ve Covid 19’un izlerinin geçtiği yıl olan 2021’de, 2019 yılında Birleşik Krallık’a yapılan hizmet ihracatı ile aynı olmuştur.

Grafik 30: Yıllara Göre Türkiye'nin En Çok Hizmet İthalatı Yaptığı Beş Ülke
(Milyon ABD \$)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Grafik 30'da yıllara göre Türkiye'nin en çok hizmet ithal ettiği dört ülke verilmiştir. Almanya çok az farklarla 2021 yılına kadar en fazla hizmet ithalatı yapılan ülke olmuştur. 2021 yılında ise İrlanda'da birinci sırada yer almıştır. Birleşik Krallık da bu yıllarda her zaman ilk beş ülke arasında yer almaktadır.

Tablo 8: Türkiye'nin Birleşik Krallık'la Yaptığı Hizmet Ticaretin Yüzdesi

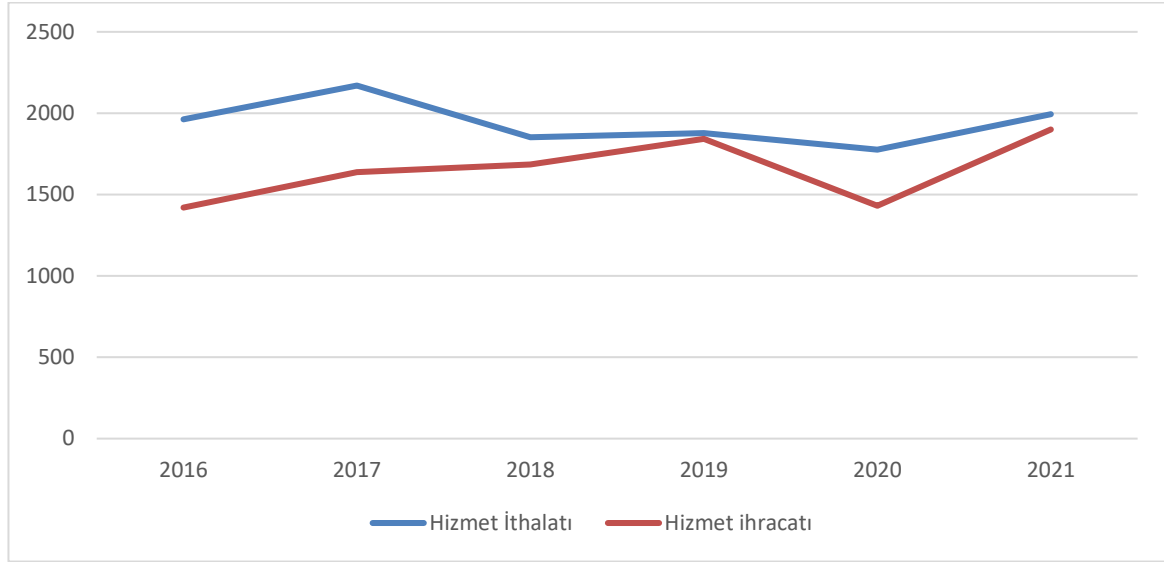
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Birleşik Krallık'a Yapılan İhracat	%5,1	%5,3	%5	%5,6	%5,7	%5,5
Birleşik Krallık'tan Yapılan İthalat	%9,3	%9,7	%7,8	%7,6	%7,8	%7,0

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Tabloda Türkiye'nin genel hizmet ihracatında yıllara göre Birleşik Krallık'ın yüzde kaç payı olduğu verilmiştir. Son yıllarda Türkiye'nin Birleşik Krallık'a yaptığı hizmet ihracatı Türkiye'nin toplam hizmet ihracatının %5'i kadardır. Türkiye'nin tüm hizmet

ithalatında Birleşik Krallık'ın payı verilmiştir. Son yıllarda Türkiye'nin yaptığı hizmet ithalatının yüzde 7 ila 9'unu Birleşik Krallık oluşturmaktadır.

Grafik 31: Türkiye'nin Birleşik Krallık'a Yaptığı Hizmet İhracatı ve Birleşik Krallık'tan Yaptığı Hizmet İthalatının Yıllara (2016-2021) Göre Karşılaştırılması (Milyon ABD \$)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Grafik 31'de 2016 ile 2021 yılları arasında Türkiye'den Birleşik Krallık'a gerçekleştirilen hizmet ihracatı ve Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan yaptığı hizmet ithalatına ilişkin veriler gösterilmiştir. Belirtilen tüm yıllarda Türkiye'nin Birleşik Krallık'tan yaptığı hizmet ithalatı Türkiye'den Birleşik Krallık'a yapılan hizmet ihracatından daha fazladır. 2020 yılında Covid 19 nedeniyle azalan ithalat 2021 yılında tekrar artmaya başlasa da 2017 yılı seviyesine gelememiştir. Aynı zamanda Birleşik Krallık'ın çok büyük bir finans merkezi olması da Türkiye için çok önemlidir çünkü Türkiye, sermaye ihtiyacı yüksek olan bir ülkedir (Uzunoglu, Atakişi, & Aktaş, 2021, s. 53). Anlaşılacağı üzere bu iki ülke arasında yüksek miktarda hizmet ticareti de yapılmaktadır. İki ülke arasındaki hizmet ticaretini daha da arttırmak için STA'ya hizmet ticaretini kolaylaştırıcı maddelerin eklenmesi uygun olacaktır.

3.5.7. İki Ülke Arasındaki Ticaretin Geleceği

Anlaşmanın iki ülke arasındaki ticareti arttırdığı belirgindir öyle ki dönemin Birleşik Krallık Uluslararası Ticaret Sekreteri Liz Truss anlaşma imzalanırken iki ülke arasındaki ticareti koruyacağını ve hatta yakın gelecekte daha iddialı bir anlaşmaya imza atacağını dile getirmiştir (Bespoke, 2022).

2022 yılının temmuz ayında Türkiye’de bulunan dönemin Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Liz Truss, Türkiye ile Birleşik Krallık arasındaki ticareti kutlamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da iki ülke arasındaki ticareti önemseydiğini ve büyümesini beklediğini belirtmiştir. Çavuşoğlu Türkiye’nin Almanya ve ABD’den sonraki en büyük ticaret ortağı olan Birleşik Krallık ile ticareti artırılması konusunda hevesli olduğunu dile getirmiştir. Daha önce Uluslararası Ticaret Sekreteri olan Liz Truss Türkiye-Birleşik Krallık ilişkilerinin ticaret ve güvenlik açısından gelişeceğini tekrar dile getirmiştir. Aynı zamanda Türkiye Birleşik Krallık’ın büyük bir stratejik ortağı, daha büyük bir ticaret anlaşması üzerinde tartışıyoruz şeklinde konuşmuştur. Konuşmada aynı zamanda hizmet ve tarım ürünlerinin ticaretinin artırılacağı vurgulanmıştır (Maddox, 2022).

İki ülke arasında STA 29 Aralık 2020 yılında imzalanmış olup 1 Ocak 2021 tarihinde uygulanmaya başlanıp 20 Nisan 2021 tarihinde tam olarak yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde Başbakan Boris Johnson’dır. Daha sonra Başbakan olan Liz Truss’ın Türkiye’yle gerçekleştirilen ticaretle ilgili olumlu söylemleri olmuştur ve olumlu beklentileri de vardır (Kelly, 2022). 2022 yılının son yarısında tekrar Başbakan değişikliği yaşanmıştır. Son Başbakan Rishi Sunak’ın Türkiye’yle ticari ilişkiler ile ilgili bir söylemi şuan için bulunmamaktadır.

Lordlar Kamarası Uluslararası Anlaşmalar Komitesi’nin Mart 2021’de yaptığı görüşmelerde Türkiye ile Birleşik Krallık arasında şuan yürürlükte olan STA’nın aslında çok kapsamlı ve kalıcı olmadığı kaybedilmiştir. Çünkü daha sonra bu STA içeriğinin yanı sıra hizmet ticareti, tarımsal mallar ve yatırım ticaretini de kapsayan bir anlaşma geliştirilmek istenmektedir. Bu geliştirilmiş STA, şuan ki STA’nın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yılı kapsayan bir incelemenin ardından gerçekleştirilecektir. Komite insan ve işçi hakları konusunda STA’da herhangi bir atıf olmaması hakkında da üzüntüsünü dile

getirmiştir. Geliştirilmiş STA’da Birleşik Krallık hükümeti bu konuların da bulunması taahhüt edilmektedir ve hükümet Türkiye ile yeni bir STA müzakeresine başlamadan önce paydaşların görüşlerini almayı da taahhüt etmiştir (Brader, 2022).

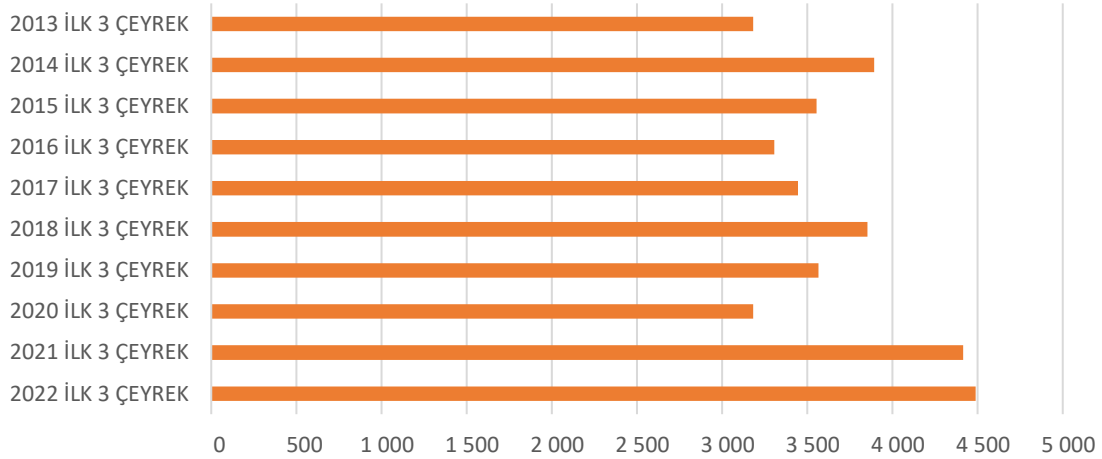
Brexit’in Türkiye ve Birleşik Krallık’ın geleceği için hem avantajları hem de dezavantajları olduğu düşünülmektedir. Bunların en büyük nedenlerinden biri dış politika öncelikleridir. Birleşik Krallık’ın en büyük önceliklerinden biri Commonwealth olarak bilinen ülkelerle ilişkileri yeniden kurmak iken, Türkiye de Orta Doğu’daki varlığını güçlendirmek istemektedir (Stumm, 2022). Burada Commonwealth olarak anılan yapı 56 bağımsız ve eşit ülkenin gönüllü bir iş birliğidir. Kalkınma, demokrasi ve barış gibi ortak hedefler için birleşmişlerdir. Kökleri Britanya İmparatorluğuna uzanmaktadır (thecommonwealth.org, 2022). Birleşik Krallık açısından en büyük avantajlardan biri de Türkiye ile daha yakın bağlar kurarak sadece ticari ilişkiler açısından değil aynı zamanda Birleşik Krallık’ın bölgede yumuşak gücünü öne çıkarabilmesi için de stratejik bir fırsat yaratabilir (Stumm, 2022).

3.5.8. Türkiye’nin Sterlin Kullanarak Yaptığı Ticaret

Türkiye her zaman döviz kuru riski ile karşı karşıya olmuştur. Türkiye’de Dolar ile ithalat, Euro ile ihracat yapılmaktadır. Bu nedenle Euro değer kazandığında Türkiye’nin lehine bir durum oluşurken, Dolar değer kazandığında aleyhine bir durum oluşur. Öte yandan Dolar’ın değerindeki dalgalanmalar birçok ülkeyi etkilediği gibi Türkiye’yi de etkilemektedir. Bu nedenlerle Türkiye’nin döviz riskini azaltmak amacıyla riski dağıtması doğru olacaktır. Bunu sağlamak için özellikle dolarla yapılan ithalatın azaltılması gerekmektedir. Kur riskinin azaltılması ekonomik zararında azalmasını sağlayacaktır (Yerlikaya, 2019, s. 13-25). Kur riskinin dağıtılmasının sağlanmasını da amaçlayarak Türkiye; Rusya, Çin ve İran’la yaptığı ticarete bu ülkelerin para birimi ve Türk Lirası kullanmaya başlamıştır. Dünya genelinde de birçok ülke Dolar ve Euro yerine kendi para birimlerini kullanmaya başlamıştır (Al, 2011, s. 131-132). Bu gidişat değerlendirildiğinde Türkiye’nin Birleşik Krallık’la yaptığı ticarete Sterlin kullanması kur riskinin azalmasını sağlayacaktır. Birleşik Krallık ile ithalat yapıldığında Sterlin kullanımı ve ihracatında da Euro kullanılması durumunda, Sterlinin değer kazanması Türkiye aleyhine olacaktır. Euronun değer kaybetmesi de Türkiye’nin aleyhine olacaktır. Aynı durum Sterlin – Dolar

kullanımı için de geçerlidir. Bu risklerin oluşmaması için hem ithalatta hem ihracatta Sterlin kullanılması Türkiye için olumlu olacaktır.

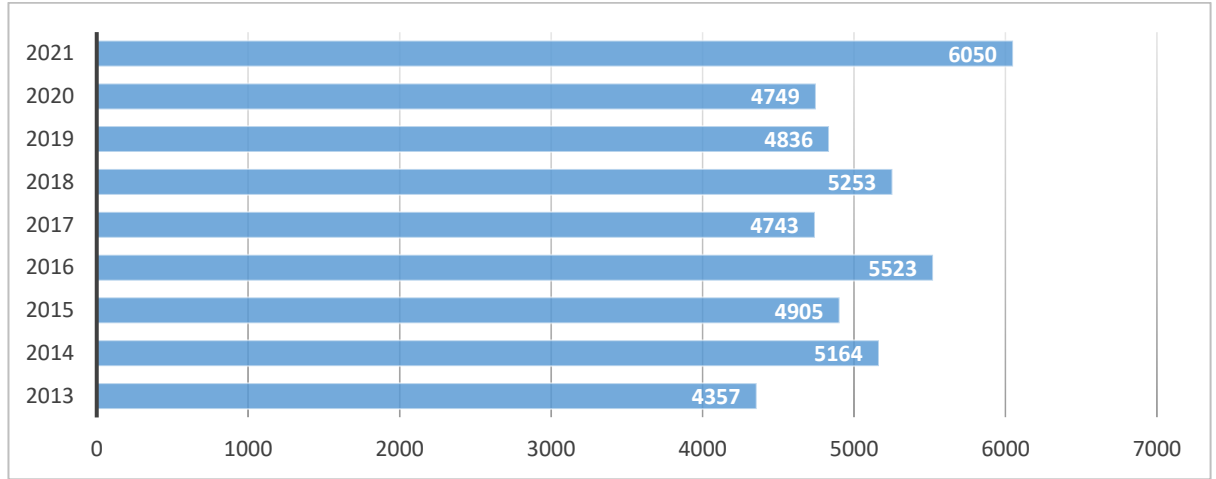
Grafik 32: Yıllara Göre Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı İhracat İlk 3 Çeyrek (Milyon £)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

İngiliz Sterlini Dolardan daha değerli para birimleri arasında gösterildiği için oldukça önemlidir (www.investopedia.com, 2022). Corona virüs ve Brexit süreci nedeniyle değer kaybı yaşasa da güçlü bir para birimidir (www.londonlovesbusiness.com, 2022). Türk Lirası karşısında değeri de çok yüksek seviyelerdedir. Ülkeye sterlin girişi bu yüksek seviyenin aşağı seyretmesi için gereklidir. Bu nedenle Türkiye'nin sterlin karşılığı yaptığı ihracatı incelemek gerekecektir. Yukarıdaki grafikte Türkiye'nin yıllara göre sterlinle yaptığı ihracat verileri görülmektedir. 2022 yılının da incelenebilmesi için 2013 yılından 2022 yılına kadar olan ilk üç çeyrek verileri ele alınmıştır. Grafikte 2020 yılına kadar dalgalanmalar bulunmaktadır. Fakat en büyük düşüş 2020 yılında gerçekleşmiştir. 2020 yılının ilk 3 çeyreğinde 3 milyar 200 milyon sterlin değerinde ihracat yapılmıştır. 2021 yılının ilk 3 çeyreğinde 4 milyar 415 milyon sterlinlik ihracat yapılmıştır. 2022 yılında ise daha fazla artış yaşanmış ve 4 milyar 489 milyon sterlin karşılığı ihracat yapılmıştır.

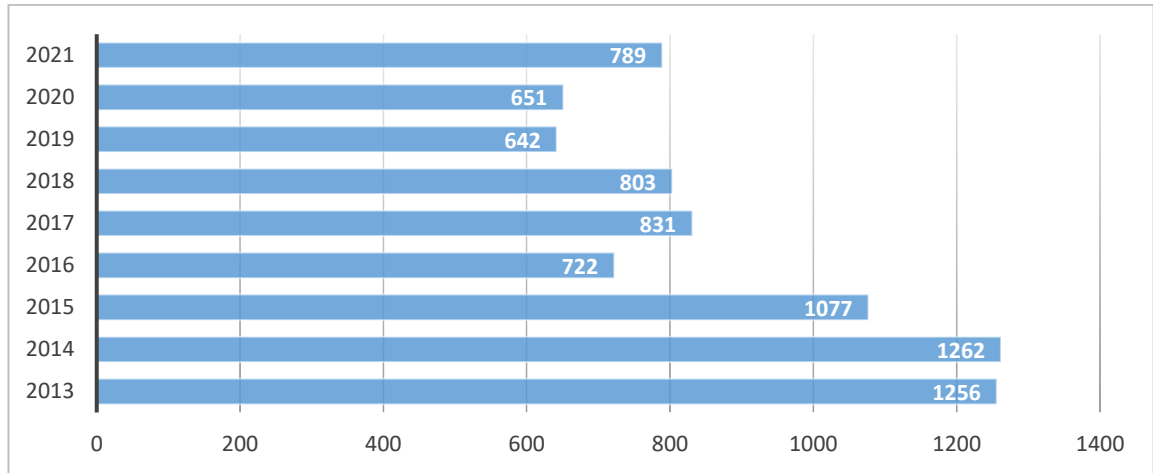
Grafik 33: Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı İhracat 2013-2021 (Milyon £)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Grafik 33’de 2013-2021 yılları arasında sterlin karşılığı yapılan ihracat verileri belirtilmiştir. Bu grafikte görüldüğü üzere en fazla sterlinle ihracat 2021 yılında gerçekleşmiştir. Sterlinle yapılan ihracat 2020 yılından 2021 yılına gelindiğinde önceki yıla göre %27 artış göstermiştir.

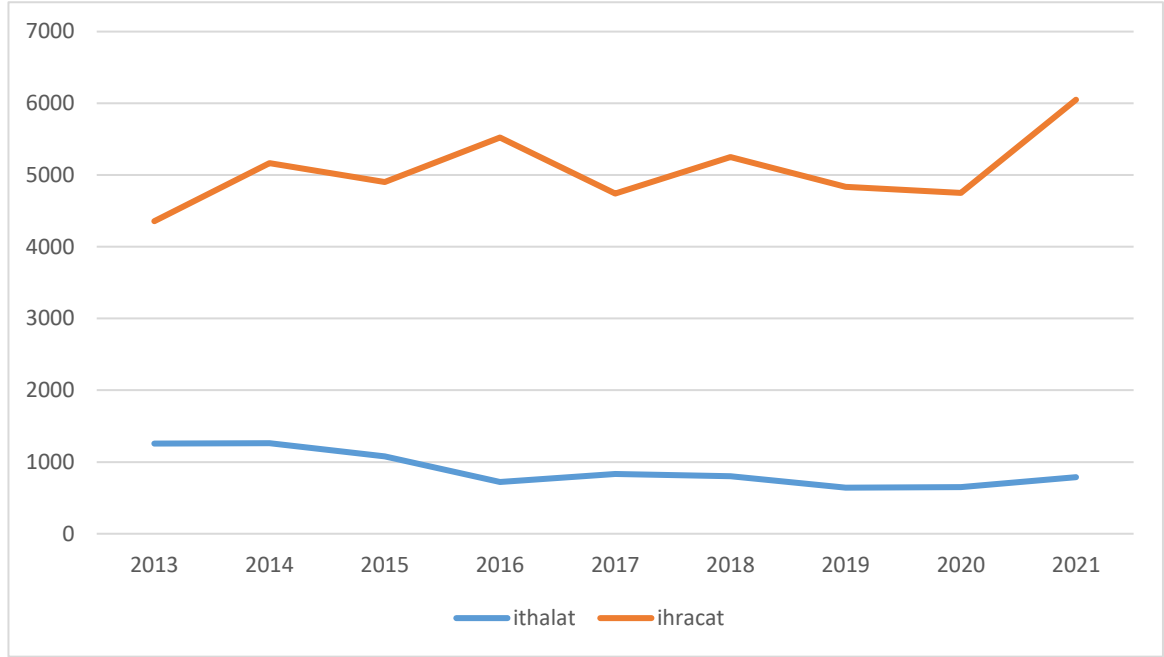
Grafik 34: Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı İthalat 2013-2021 (Milyon £)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Grafik 34’te sterlinle yapılan ithalata ilişkin veriler gösterilmiştir. Veriler 2013-2021 yıllarını kapsamaktadır. 2013-2014 yıllarına göre diğer yıllardaki ithalatta kullanılan sterlin miktarı daha azdır. 2016’da oldukça azalmış olup 2019 ve 2020 yıllarında en düşüğe ulaşmıştır. 2021 yılında ise %21 artış yaşanmıştır.

Grafik 35: Türkiye'nin Sterlinle Yaptığı Ticaret 2013-2021 (Milyon £)

Kaynak: data.tuik.gov.tr, 2022

Birleşik Krallık ile Türkiye arasındaki ticarete bakıldığında sterlinle yapılan ithalat ve ihracat dikkat çekmektedir. Sterlinle yapılan ihracat ve ithalat grafik 21’de yıllara göre sıralanacak şekilde verilmiştir. Dikkat çekici olan sterlinle yapılan ihracatın ithalata göre çok daha fazla olmasıdır ve aradaki fark git gide artmaktadır. 2013 yılında fark 3 milyar 100 milyon sterlinken 2021 yılında 5 milyar 250 milyon civarındadır.

SONUÇ

Türkiye-Birleşik Krallık ticari ilişkileri çok uzun yıllar öncesine dayanır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin en bilinir ve eski örneği Osmanlı döneminde gerçekleşen Balta Limanı Anlaşması'dır. Bu anlaşma ile Osmanlı, Birleşik Krallık'a büyük ticari tavizler vermiş sonrasında ise Cumhuriyet döneminde aradaki ticari ilişkiler daha dengeli bir hal almıştır.

1995 yılında Türkiye AB ile Gümrük Birliği Kanunu imzalamış ve bu kanuna göre işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünlerinin ticaretindeki engeller kalkmıştır. Bu süreçte Birleşik Krallık da AB üyesidir. Türkiye'nin bu kanun sayesinde birçok AB ülkesiyle birlikte Birleşik Krallık'la da ticareti artmıştır. 2000 yılına gelindiğinde ise Türkiye, Birleşik Krallık'a dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır.

Birleşik Krallık, 2020 yılına kadar AB içerisinde yer alırken 2020 yılında uzun müzakereler sonucu AB'den ayrılmıştır. Bu süreçte Brexit süreci adı verilir. Süreç Türkiye için önemli olmuştur. Çünkü Birleşik Krallık ile yapılan ticaret, Türkiye için büyük anlam ifade etmektedir. Bunun nedeni GSYİH'sına göre Avrupa'nın en büyük ikinci ekonomisi konumunda olan bu ülkenin, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı beş ülke arasında olmasıdır. Üstelik Türkiye bu ülkeye dış ticaret fazlası vermektedir.

Brexit sürecinin nasıl sonuçlanacağı Türkiye'den kuşku ile takip edilmiştir. Kuşkuyla takip ediliyor olmasının sebebi Birleşik Krallık'ın AB'den anlaşmasız ayrılması durumunda Türkiye'yle bir STA imzalayamayacak olmasıdır. Bu durum 1/95 Ortaklık Konseyi Kararı hükümlerinin bir gereğidir ve Türkiye AB'nin STA imzalamadığı bir ülke ile STA imzalayamaz. Aslında Karar tam olarak yasak koymamıştır fakat Türkiye'nin bir ticaret anlaşması imzalamasının ancak AB'nin olumlu görüşü ile mümkün olacağını belirtmiştir. Öyle ki Türkiye, AB üyesi olmayan ve Birlik ile STA'sı bulunmayan Makedonya ile STA imzalamak istemiş ve bu süreçte AB'nin onayı gerekmiştir. AB, Makedonya gibi kendisini ekonomik anlamda tehdit edemeyecek bir ülkeyle bile imzalanacak STA için büyük ve uzun süreli müzakereler düzenlemiştir (Karakaş, 2022). Anlaşılacağı üzere AB'nin Birleşik Krallık gibi yüksek ticaret hacmine sahip bir ülke ile anlaşma imzalamaması durumunda, Türkiye'nin bu ülke ile STA imzalamasına izin

vermeyeceği düşünülmektedir. Neyse ki Birleşik Krallık AB'den anlaşmalı ayrılmıştır. Bu sayede de Türkiye, Birleşik Krallık ile bir STA imzalayabilmiştir. Anlaşma 29.12.2020 tarihinde imzalanmış, tercihli muamele 01.01.2021'de uygulanmaya başlanmış ve 20.04.2021 tarihinde yürürlüğe girmiştir (www.ticaret.gov.tr, 2022). Bu STA, iki ülke arasındaki ticaretin devamlılığını sağlamayı amaçlamıştır. Öyle ki 2021 yılı verilerine bakıldığında önceki yıllara göre Türkiye'den Birleşik Krallık'a ihracatta artış gözlenmiştir. 2019'da 11 milyar 281 milyon dolar ve 2020 yılında 11 milyar 236 milyon dolar olan ihracat, 2020 yılına göre %21'lik bir artış göstererek 13 milyar 700 milyon dolara ulaşmıştır. Birleşik Krallık'tan Türkiye'ye ihracatta ise gözle görülür bir artış gerçekleşmemiştir. İhracattaki yüksek artış ve ithalatta çok fazla artış olmaması sayesinde Türkiye, Birleşik Krallık'a 2021 yılında tüm zamanların en büyük dış ticaret fazlasını vermiştir. Burada unutmamak gerekir ki TL'nin değer kaybetmesiyle birlikte genel olarak Türkiye'nin ihracat değeri de 2021 yılında önceki yıla göre yaklaşık %33'lük bir artış göstermiş ve 2019 yılına göre ise %24'lük bir artış göstermiştir. 2020 yılı ile karşılaştırıldığında 2021'de Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler olan Almanya'ya ihracatının %26 ve ABD'ye ihracatının da %40 arttığı sonucu çıkmaktadır(www.data.tuik.gov.tr,2022). Bu nedenlerden dolayı Birleşik Krallık'a yapılan ihracattaki artışın TL'nin değer kaybından da kaynaklandığı, Türkiye'nin genel olarak ihracatının arttığı ve aslında Brexit sonrası dönemde imzalanan STA'nın sadece iki ülke arasındaki ticareti koruduğu, özellikle arttırıcı bir etkisi olmadığı söylenebilir.

2021 yılında Türkiye'den Birleşik Krallık'a birçok ürünün ihracatı artış göstermiştir. 'Eşya taşımaya mahsus sadece dizel veya yarı dizel motorlu diğer taşıtları' Türkiye'nin Birleşik Krallık'a en çok ihracını yaptığı üründür. 2019 yılında 743 milyon dolar ve 2020 yılında 838 milyon dolar ihracat kazancı sağlayan ürün, 2021 yılında 2019 yılına göre %108 daha fazla ihracat kazancı sağlatarak 1 milyar 546 milyon dolara ulaşmıştır.

Çalışmada Brexit gerçekleşip de STA'sının henüz imzalanmadığı dönem ve Covid19 pandemisi nedeniyle dünya ticaretinde durgunluğun yaşandığı dönem olan 2020 yılı verileri yerine daha çok 2019 yılı baz yıl olarak kabul edilmiş ve 2021 yılıyla karşılaştırılmıştır. Çalışmada ayrıca Sterlin ödenerek yapılan ithalat ve Sterlin kazanarak yapılan ihracat da değerlendirilmiştir. Türkiye'de dış ticaret genel olarak Dolar ile ithalat ve

Euro ile ihracat yapılmakta olup bu döviz cinslerindeki dalgalanmaları azaltmak amacıyla hem ihracatı hem ithalatı aynı para birimiyle yapmak faydalı olacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin Birleşik Krallık ile ithalat ve ihracatında Sterlin kullanması değerlendirilmiştir. Türkiye Brexit sonrası süreçte Sterlinle yaptığı ihracatı oldukça arttırmış olup İthalatta da gerçekleşen düşüşler Brexit'ten sonra az da olsa artmaya başlamıştır.

Sonuç olarak Brexit sonrası Türkiye Birleşik Krallık ticari ilişkileri kaldığı yerden devam etmektedir. Hatta Türkiye'nin bu ülkeye ihracatı artmış durumdadır. Bu STA iki sene sonra yenilenecek olup tarım ve hizmet sektörü gibi alanların anlaşmaya eklenmesi Türkiye açısından olumlu olacaktır. Öyleki hizmet ticaretinde yapılacak kolaylaştırmalar, Birleşik Krallık'ın hizmet ihracatında dünyanın en önde gelenlerinden olması Türkiye'nin de sermaye ve yatırımlara ihtiyaç duyması nedeniyle oldukça önemlidir. Ayrıca Birleşik Krallık'ın çok fazla gıda ithali yapması nedeniyle de tarım ürünlerinin yeni STA'ya eklenmesiyle Türkiye'nin bu ülkeye tarım ihracatı arttırılabilir.

KAYNAKLAR

- Adem, K. (2022). İthalata Dayalı İhracatın Riskli Yapısı: Dış Ticarete Sürdürülebilirliğin Türkiye İçin Analizi. s. 275.
- AB Yasal Çerçeve. (2021). www.avrupa.info.tr: https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-yasal-cerceve-109 adresinden alındı
- AB'nin Tarihçesi. (2021). www.ab.gov.tr: https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105 adresinden alındı
- Aras, İ. (2018). Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(2), 92.
- Al, İ. (2011). Uluslararası Parasal Sistemde Alternatif Arayışlar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, s. 131-132.
- Aktaş, G, Kaplan, Z. (2020). Brexit Sonrası Alternatif Ticaret Senaryoları ve Olası İktisadi Etkileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (1), 217-249. <http://www.itobiad.com/tr/issue/53155/645790> adresinden alındı
- Atamer, D. (2004). sf. 99. *Ekonomik Entegrasyon politikalarının Dinamik Etkileri, Türkiye'nin Entegrasyon Perspektifi*.
- Ateş, D. (2014). Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu. *Uluslararası Örgütler* (s. 293). içinde Bursa: Dora.
- Ateş, E. & A.D. Seymen (2019), “Türkiye'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları: İki Yanlı-Sektörel Bir Analiz ve Dış Ticaret Politikası Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyoekonomi*, 27(42), 255-282.
- Avcı, S. (2000). Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler ve Mekansal İlişkiler (1878-1995). *Tarih Dergisi*(36), s. 29-33.
- Aydın, A. (2005). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Dış Ticaret Politikasında STAlarının Yeri* . www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri_nin-dis-ticaret-politikasinda-serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-_.tr.mfa adresinden alındı
- Aydın, A. (2022). *STAlarının Yeri ve Türkiye'nin Dış Ticaretinin Geliştirilmesindeki Önemi*. www.mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-ve-turkiye_nin-dis-ticaretinin-gelistirilmesindeki-onemi.tr.mfa adresinden alındı
- Aytuğ, H. K. (2008). Bütünleşme Kuramlarının AB Genişlemesine Bakışı. s. 150.
- Bakkalcı , A. (2019). Yeni Yeni Ticaret Politikaları Açısından Türkiye’de Uygulanan Dış Ticaret Politikaları Stratejik mi? *Yerelden Genele Stratejik Araştırmalar*, s. 21-23.

- Balcı, A. (2011). *Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010*. <https://works.bepress.com/alibalci/19/>. 39
- Ali Balcı (2011), “Türkiye-İngiltere İlişkileri 2010”, s. 367. . adresinden alındı
- Bespoke, D. (2022). *Talking trade with Turkey post-Brexit*. www.drapersonline.com:https://www.drapersonline.com/insight/the-industry-view/talking-trade-with-turkey-post-brexit adresinden alındı
- Bilgili, E. (1998). Dış Ticaret, Ekonomik Kalkınma ve Sanayi Devrimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(13), s. 48.
- Bircan, Ç. (2022). Türkiye-İngiltere ticari ilişkileri: STAsı. <https://www.youtube.com/watch?v=JAJ-X92X-80>.
- Blanco, G. (2018). The Relationship Between Brexit and Turkey: How Brexit Will Affect Turkey’s International Trade. s. 181.
- Brader, C. (2022). *UK-Turkey Free Trade Agreement*. lordslibrary.parliament.uk:https://lordslibrary.parliament.uk/uk-turkey-free-trade-agreement/ adresinden alındı
- Brexit - new EU-UK partnership: where do we stand?* (2022). www.government.nl:https://www.government.nl/topics/brexit/brexit-where-do-we-stand adresinden alındı
- Brexit Sonrası İngiltere'Ye Düzenlenecek Belgeler Hk.* (2022). www.gaip.org.tr:https://www.gaib.org.tr/tr/duyurular/brexit-sonrasi-ingiltereye-duzenlenecek-belgeler-hk-2780.html adresinden alındı
- BREXIT ve Birleşik Krallık STA.* (2022). www.ticaret.gov.tr:https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/brexit-ve-birlesik-krallik-sta adresinden alındı
- Cengiz, C., & Kurtbağ, Ö. (2015). Türkiye-AB Gümrük Birliğinde Yaşanan Güncel Sorunlar ve Bunlara Olası Çözüm Önerileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), s. 25 -26.
- community.hmrc.gov.uk.* (2022). <https://community.hmrc.gov.uk/customerforums/ie/c82d77b0-e942-ec11-a3ee-00155d3bb90a> adresinden alındı
- Cram, L., & Dinan, D. (1988). *Developments In The European Union*. ABD: ST. MARTIN'S PRESS, INC.,.
- Customs union.* (2022). <https://www.instituteforgovernment.org.uk:https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/customs-union> adresinden alındı
- Customs Union.* (2022). www.bdc.ca:https://www.bdc.ca/en/articles-tools/entrepreneur-toolkit/templates-business-guides/glossary/customs-union adresinden alındı

- Çağlar, A. (2004). AB'nin Türkiye ve Orta Doğu Politikası. Erzurum.
- Çakmak, H. (2003). Türkiye AB İlişkileri. Ankara.
- Çakmak, H. (2007). Türkiye AB İlişkileri. ANKARA: PLATİN.
- Damar, S. (2021). Brexit Süreci ve Birleşik Krallık-AB-Türkiye İlişkilerine Olası Etkileri. *Uluslararası Ticaret Üzerine Hibrit Perspektiflerle Değerlendirmeler*, 9-11.
- data.tuik.gov.tr. (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Hizmet-Ticaretİ-Istatistikleri-2021-45815> adresinden alındı
- data.worldbank.org. (2022). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> adresinden alındı
- data.worldbank.org. (2022). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> adresinden alındı
- data.worldbank.org. (2022). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=TR> adresinden alındı
- data.worldbank.org. (2022). <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=OE> adresinden alındı
- data.worldbank.org. (2022). <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI> adresinden alındı
- data.worldbank.org. (2022). <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=TR> adresinden alındı
- DEİK. (2016). Türkiye-İngiltere Ekonomik İlişkileri İvme Kazanıyor. *DEİK*.
- DEİK. (2021). Türkiye İle Birleşik Krallık Arasında İmzalanan STAsının Değerlendirilmesi. *DEİK*, 3.
- Dhingra, S., Ottaviano, G., Sampson, T. ve Reenen, J. V., (2016), “The consequences of Brexit for UK trade and living standards,” Brexit Analysis no 2, London: London School of Economics and Political Science, Centre for Economic Performance.
- Dura, C., & Atik, H. (2007). *AB Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel.
- economic integration. (2021). [www.britannica.com: https://www.britannica.com/topic/economic-integration#ref307667](https://www.britannica.com/topic/economic-integration#ref307667) adresinden alındı
- EFTA Through Years. (2021). [www.efta.int: https://www.efta.int/About-EFTA/EFTA-through-years-747](https://www.efta.int/About-EFTA/EFTA-through-years-747) adresinden alındı

- Eğilmez, M. (2022). *Kendime Yazılar, Döviz Yoksa Ne Olur*.
<https://www.mahfiegilmez.com/>: <https://www.mahfiegilmez.com/2013/04/doviz-yoksa-ne-olur.html#:~:text=D%C3%B6viz%20giri%C5%9Fi%20artt%C4%B1k%C3%A7a%20TL%20de%C4%9Ferlenir,%2C%20kura%2C%20yat%C4%B1r%C4%B1mlar%C4%B1n%20getirisine%20ba%C4%9Fl%C4%B1d%C4%B1r>. adresinden alındı
- Eğilmez, M. (2022). *Kendime Yazılar, Ekonomi Sözlüğü*. <http://www.mahfiegilmez.com/>:
<http://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html> adresinden alındı
- Ercan, B. (2021). AN EMPIRICAL ANALYSIS ON TRADE BETWEEN TURKEY AND THE UNITED KINGDOM UNDER THE SHADOW OF BREXIT. s. 135.
- Eriş, İ. (1992). Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Devletlerin Egemenliği. *Sayfa: 12, 13*. Gazi Üniversitesi Ankara.
- Ertüzün, T. (2012). İthal İkamesi ve Sınırları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 36(1-4), s. 153-154.
- Esentürk, N. (2018). Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki İlişkide Dönüşümler (2001-2017). *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 11(22), 41-49.
- Farid, D. (2022). *Egypt exports to UK grow by 30% in 2014: Egyptian-British Chamber of Commerce*. [www.dailynewsegypt.com: http://www.dailynewsegypt.com/2014/12/16/egypt-exports-uk-grow-30-2014-egyptian-british-chamber-commerce/](http://www.dailynewsegypt.com/2014/12/16/egypt-exports-uk-grow-30-2014-egyptian-british-chamber-commerce/) adresinden alındı
- Firidin, E., & Aslantürk, O. (2011). Kitap İncelemesi Desmond DINAN, AB Tarihi,. *Karadeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 76.
- Felbermayr, Gabriel; Fuest, Clemens; Gröschl, Jasmin Katrin; Stöhlker, Daniel (2017) : Economic Effects of Brexit on the European Economy, EconPol Policy Report, No. 04, ifo Institute - Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich, Munich
- Flynn, S. (2021). Customs Union. *Salem Press Encyclopedia*.
- Gokmen, M., & Oran, İ. (2021). Covid-19'Un Dünya Ve Türkiye Dış Ticareti Üzerindeki Etkileri. *The Journal of Social Science*, 5(10).
- Green, R., & Payan, T. (2017). Was Nafta Good For The United States? *Mexico Center*, 35.
- Grexit Definition*. (2022). [www.capital.com: https://capital.com/grexit-definition](https://capital.com/grexit-definition) adresinden alındı
- Günaslan, H. (2020). İngiliz Sömürge Dönemi'nde Hindistan'da Yaşanan Kıtlıklar. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 9(2), s. 207.

- Günel, T. (2020). AB’de Mali Ve Parasal Kural Uygulamaları. Adana.
- Hekim Yılmaz, D. (2020). BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI(BTA)’NİN GELİŞİMİ VE DERİN TİCARET ANLAŞMALARI: TÜRKİYE’NİN SERBEST TİCARET ANLAŞMALARI (STA) AÇISINDAN BİR ANALİZ. *TESAM Akademi Dergisi*, 7(1), 49.
- Hobikoğlu, E. (2007). Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri V E Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), s. 66.
- <https://www.mondaq.com>. (2022). Free Trade Agreements: Recent "Fashion Trend" Or Modern Trade Facilitation Mechanism?: <https://www.mondaq.com/international-trade-investment/126558/free-trade-agreements-recent-fashion-trend-or-modern-trade-facilitation-mechanism> adresinden alındı
- <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/ukttotaltradeallcountriesseasonallyadjusted> adresinden alındı
- <https://www.trademap.org>. (2022). <https://www.trademap.org> adresinden alındı
- Import Trade Documents You May Need When Exporting*. (2022). www.customssupport.com: <https://www.customssupport.com/en/news/import-trade-documents-you-may-need-when-exporting> adresinden alındı
- Importing and Exporting Goods*. (2022). www.gov.uk: <https://www.gov.uk/government/publications/summary-the-uks-new-relationship-with-the-eu/summary-the-uks-new-relationship-with-the-eu#importing-and-exporting-goods> adresinden alındı
- İşlek, A. (2017). İngiltere’nin Sanayi Devrimi Ve Sonrası Dış Ticareti Ve Bu ticaretin Büyümesine Etkisi İle İlgili Bir Araştırma. (12), s. 6-8.
- Jozepa, I., Ward, M., & Daniel, H. (2019). Trade in services and Brexit. *Briefing Paper*, s. 70.
- Kamacı, A. (2019). Yeni Kırılgan Beşli Ülkelerinde Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Büyümeye. *Fiscaoeconomia*, 3(3), s. 59.
- Karakaş, O. (2022). *Çerçevesindeki Yükümlülüklerimiz Açısından İncelenmesi*. www.mfa.gov.tr: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-abd-arasinda-olasi-bir-serbest-ticaret-anlasmasin-dunya-ticaret-orgutu-ve-avrupa-birligi-cercevesindeki-yukumluluklerimiz-acisindan-incelenmesi.tr.mfa> adresinden alındı
- Karakoç, M. (2019). Brexit’İN Birleşik Krallık’a Olası Ekonomik Ve Siyasi Etkileri.

- Kelly, R. (2022). *Prime Ministers*. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN04256/SN04256.pdf> adresinden alındı
- Kenton, W. (2022). *European Customs Union*. <https://www.investopedia.com:https://www.investopedia.com/terms/e/european-customs-union.asp> adresinden alındı
- Kenton, W. (2022). *North American Free Trade Agreement (NAFTA)*. www.investopedia.com:https://www.investopedia.com/terms/n/nafta.asp adresinden alındı
- Kılınç, T. (2021). İngiliz Sömürgeciliğinin 7 Esası. s. 1.
- Kimberly, A. (2022). *What Was Brexit, and How Did It Impact the UK, EU, and the US?* www.thebalancemoney.com:https://www.thebalancemoney.com/brexit-consequences-4062999 adresinden alındı
- Kıratlı, F. (2019). Dünya’Da Ve Türkiye’De Hizmet Ticaretinin Gelişimi. *İktisadi İdari Ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(9), 156.
- Koçtürk, O., & Kocaefe, A. (2014). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türk Dış Ticareti Üzerine Etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(2), 66.
- Korkut, Ş. (1988). Uluslararası Ekonomik Entegrasyon. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Lanktree, G. (2022). *www.politico.eu*. British and Turkish unions want to suspend fledgling trade deal over labor concerns: <https://www.politico.eu/article/uk-turkey-unions-trade-deal-labor-concerns/> adresinden alındı
- Large, C. (2020). *Exits before Brexit: Sub-State Separations from the European Union, 1962–2012*. *globalhistory.org.uk*: <https://globalhistory.org.uk/2020/08/exits-before-brexit-sub-state-separations-from-the-european-union-1962-2012> adresinden alındı
- Maddox, D. (2022). *Trade boom! Turkey hails trade boom with Brexit Britain as Truss visits*. www.express.co.uk:https://www.express.co.uk/news/politics/1629879/Brexit-news-Turkey-Liz-Truss-trade-deal adresinden alındı
- Mix, D. E. (2021). The United Kingdom: Background, Brexit, and Relations with the United States. *Congressional Research Service*, 14-18.
- Mızırak, Z. (2004). Türkiye Dış Ticaretinin Gelişim Serüveni (1980-2004). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 7(1-2), s. 90-91.

- Nas, Ç. (2021). Brexit Ve Türkiye-AB ve Türkiye-Birleşik Krallık İlişkilerine Etkileri. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20, s. 346.
- North American Free Trade Agreement (NAFTA). (2022). www.trade.gov: <https://www.trade.gov/north-american-free-trade-agreement-nafta> adresinden alındı
- O'Grady, S. (2022). *Yes, Brexit has damaged The British Economy - but I was still right to vote to leave the EU*. <https://www.independent.co.uk>: <https://www.independent.co.uk/voices/brexit-eu-referendum-damaged-british-economy-right-to-vote-leave-a7144801.html> adresinden alındı
- Orkunoglu Şahin, I. (2022). Türkiye'nin 1980-2021 Dönemi Dış Ticaret Gelişiminin İrdelenmesi. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 9(27), s. 97-98.
- Özdemir, E. (2020). Brexit'in Birleşik Krallık, NATO, AB Güvenlik ve Savunma Politikalarına Etkileri. s. 170
- Özdoğan, S. (2022). *Türkiye - Birleşik Krallık STA'sı (STA)*. www.ktgegitim.com: <https://www.ktgegitim.com/makale/turkiye-birlesik-krallik-serbest-ticaret-anlasmasi-sta-7651> adresinden alındı
- Özel, H., Kılıç, C., & Kılınç Savrul, B. (2013). Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), s. 55-74.
- Özkardeş, L. (2015). Cumhuriyetin İlk Yılları ve 1929 Ekonomik Buhranında Dış Ticaretin Yönetimi. *Gümrük & Ticaret Dergisi*, 6, s. 34.
- Post Brexit Serives. (2022). ukandeu.ac.uk: <https://ukandeu.ac.uk/post-brexit-services/> adresinden alındı
- Ross, J. (2013). The New Realities of China-UK Relations. 1.
- Ruth, M. (2020). Economic Integration. *Salem Press Encyclopedia*.
- Sarialioğlu Hayali, A., & Sönmez, Y. (2021). An Evaluation of the Bilateral Trade between Turkey and Britain in the Post BREXIT Era. *The Journal Of Kesit Academy*, 29, s. 34.
- Schengen Bölgesi. (2021). www.avrupa.info.tr: <https://www.avrupa.info.tr/tr/schengen-bolgesi-602> adresinden alındı
- Sefer, Ö. (2014). Birleşik Krallık-AB İlişkileri Üzerine Bir İnceleme. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6, 48.
- Seyidoğlu, H. (2009). GÜMRÜK TARİFELERİ. *ULUSLARARASI İKTİSAT TEORİ VE UYGULAMA* (s. 154). içinde İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2009). Uluslararası İktisat. İstanbul: Güzem Can.

- Stumm, M. (2022). *perspectives.strategyinternational.co.uk*. Turkey & Brexit Britain: The Past and Future of Bilateral Trade Relations: <https://perspectives.strategyinternational.co.uk/articles/turkey-brexite-britain-the-past-and-future-of-bilateral-trade-relations> adresinden alındı
- Sümer, B. (2019). Türkiye’de Hizmetler İhracatının İstihdam Yaratmaya Etkisi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 20(1), 242.
- T.C. Resmi Gazete. (31 Aralık 2020). *PAN AVRUPA AKDENİZ TERCİHLİ MENŞE KURALLARINA DAİR BÖLGESEL KONVANSİYON KAPSAMI TİCARETTE EŞYANIN TERCİHLİ MENŞEİNİN TESPİTİ HAKKINDA YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK*, Sayı; 31351.
- Taggart, P. (1998). A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems. *European Journal of Political Research*, 3.
- Tatoğlu, E. (2006). Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET). *ABnin Tarihsel Gelişimi (1951-1995)* (s. 17-18). içinde Ankara.
- TEBD KOBİ Çalıştay1. (2019). *Menş Kuralları* (s. 9). ANKARA: TEBD KOBİ Çalıştay1.
- thecommonwealth.org*. (2022). <https://thecommonwealth.org/about-us> adresinden alındı
- ticaret.gov.tr*. (2022). <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/tarife> adresinden alındı
- Topaloğlu, G. (2018). AB’den Ayrılma Hakkı ve Brexit Süreci. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*(34), s. 351-352.
- Torun, A. (2001). Türkiye-AB İlişkileri / Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye'nin Tam Üyeliğine Etkileri Üzerine Bir İnceleme. *Sayfa: 92,93*. Trakya Üniversitesi.
- Trade Agreements Signed But Not In Force*. (2022). www.gov.uk: <https://www.gov.uk/government/collections/the-uks-trade-agreements#trade-agreements-signed-but-not-in-force> adresinden alındı
- Trading Under WTO Rules*. (2022). www.gov.uk: <https://www.gov.uk/guidance/trading-under-wto-rules> adresinden alındı
- Turhan, Nevres (1974) Dış Ticaret (Ders Notları) Ankara Üniversitesi İşletme Fakültesi Araştırma Enstitüsü Yayını S. 405
- Türkiye Brexit Sonrası Anlaşma Peşinde*. (2022). www.dw.com.tr: <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-brexite-sonras%C4%B1-anla%C5%9Fma-pe%C5%9Finde/a-52219727> adresinden alındı

- Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2019). *Anlaşmasız Brexit Ve Türkiye İhracatına Olası Etkisi*. Ankara.
- Türkiye ile Birleşik Krallık Arasında STA Kapsamında Eşyanın Tercihli Menşeinin Tespiti*. (2022). [www.tim.org.tr: https://www.tim.org.tr/duyurular-turkiye-ile-birlesik-krallik-arasinda-sta-kapsaminda-esyanin-terc](https://www.tim.org.tr/duyurular-turkiye-ile-birlesik-krallik-arasinda-sta-kapsaminda-esyanin-terc) adresinden alındı
- Türko, E. S. (2020). AB Tarihinde Bir Geri Adım: Brexit. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 575.
- TÜSİAD. (2022). 2022 Türkiye Ekonomisi. *TÜSİAD*, s. 10.
- Uk Trade Agreements In Effect*. (2022). [www.gov.uk: https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-with-non-eu-countries](https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-with-non-eu-countries) adresinden alındı
- UK Trade Agreements With Non EU Countries*. (2022). [https://www.gov.uk: https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-with-non-eu-countries](https://www.gov.uk/guidance/uk-trade-agreements-with-non-eu-countries) adresinden alındı
- UKCA and CE Marking*. (2022). [www.bytesnap.com: https://www.bytesnap.com/news-blog/ukca-and-ce-marking/#](https://www.bytesnap.com/news-blog/ukca-and-ce-marking/#) adresinden alındı
- Uluslararası Hizmet Ticareti İstatistikleri 2021*. (2022). [www.data.tuik.gov.tr: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Hizmet-Ticareti-İstatistikleri-2021-45815](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Hizmet-Ticareti-İstatistikleri-2021-45815) adresinden alındı
- Understanding HS Codes and the Schedule*. (2022). [www.trade.gov: https://www.trade.gov/harmonized-system-hs-codes](https://www.trade.gov/harmonized-system-hs-codes) adresinden alındı
- Uzun, A., & Doğan, A. (2014). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1), s. 341-342.
- Uzun, F. (2022). *Gümrük Mevzuatında menşe kavramı ve önemi*. [www.dunya.com: https://www.dunya.com/kose-yazisi/gumruk-mevzuatinda-mense-kavrami-ve-onemi/454220#:~:text=Tercihli%20men%C5%9Fe%20ad%C4%B1ndan%20da%20anla%C5%9F%C4%B1laca%C4%9F%C4%B1,s%C4%B1f%C4%B1r%20oran%C4%B1nda%20ithalat%20vergileri%20uygulamalar%C4%B1n%C4%B1](https://www.dunya.com/kose-yazisi/gumruk-mevzuatinda-mense-kavrami-ve-onemi/454220#:~:text=Tercihli%20men%C5%9Fe%20ad%C4%B1ndan%20da%20anla%C5%9F%C4%B1laca%C4%9F%C4%B1,s%C4%B1f%C4%B1r%20oran%C4%B1nda%20ithalat%20vergileri%20uygulamalar%C4%B1n%C4%B1) adresinden alındı
- Uzunoglu, S., Atakişi, A., & Aktaş, O. (2021). The Trade Relations between Turkey and United Kingdom after Brexit and in the Covid-19 Epidemic. *Bulgarian Journal of International Economics and Politics*, s. 53.
- Vinner, J. (2014). The Criteria of a “Customs Union”. *The Customs Union Issue* (s. 4). içinde Newyork: Oxford.

Vurdu, A. (2021). Birleşik Krallık-Türkiye STAsı.
<https://www.youtube.com/watch?v=w9ICFBscHZE>.

Watts, J. (2022). *Theresa May agrees £100m fighter jet deal with Turkey's Erdogan despite human rights abuse.* www.independent.co.uk:
<https://www.independent.co.uk/news/world/asia/theresa-may-agrees-ps100m-fighter-jet-deal-with-turkey-s-erdogan-despite-human-rights-concerns-a7551006.html> adresinden alındı

What Atr Document. (2022). www.customssupport.com:
<https://www.customssupport.com/en/news/what-atr-document> adresinden alındı

www.ab.gov.tr. (2021). https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html adresinden alındı

www.ankaratb.org.tr. (2021).
https://www.ankaratb.org.tr/lib_upload/124_T%C3%BCrkiye%20G%C3%BCmr%C3%BCk%20Birli%C4%9Fi_16_04_2012.pdf adresinden alındı

www.cefta.int. (2022). <https://cefta.int/> adresinden alındı

www.data.tuik.gov.tr. (2022). www.data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1 adresinden alındı

www.data.tuik.gov.tr. (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Hizmet-Ticareti-Istatistikleri-2021-45815> adresinden alındı

www.dw.com.tr. (2022). <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-ile-i%C4%B1ngiltere-serbest-ticaret-anla%C5%9Fmas%C4%B1-imzalad%C4%B1/a-56084724> adresinden alındı

www.seekingalpha.com: (2022). <https://seekingalpha.com/article/4406068-struggling-with-the-pandemic-and-brexite-in-the-uk> adresinden alındı

www.ab.gov.tr: (2022). <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105> adresinden alındı

www.blog.thomascook.in: (2022). <https://blog.thomascook.in/why-do-you-need-foreign-exchange/> adresinden alındı

www.google.com: (2022).
<https://www.google.com/finance/quote/GBPTRY?sa=X&ved=2ahUKEwiSm9j2jYj7AhVBOXoKHUX0DVAQmY0JegQIBhAc> adresinden alındı

www.investopedia.com: (2022). <https://www.investopedia.com/articles/forex/030216/6-strongest-currencies-vs-us-dollar-2016.asp> adresinden alındı

www.londonlovesbusiness.com (2022).: <https://londonlovesbusiness.com/why-the-british-pound-is-stronger-than-the-us-dollar/> adresinden alındı

www.tcmb.com.tr(2022)

https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_18/5122/Data/Group/turkish/bie_odeayrsunum6/

www.investopedia.com (2022) <https://www.investopedia.com/terms/b/brexit.asp> adresinden alındı

www.food-exhibitions.com. (2022). Turkish food industry: Can it benefit from Brexit?: <http://food-exhibitions.com/Market-Insights/Turkey-and-Eurasia/Archive/Turkish-food-industry-Can-it-benefit-from-Brexit> adresinden alındı

www.globaleledge.msu.edu. (2022). <https://globaleledge.msu.edu/trade-blocs/cefta> adresinden alındı

www.gov.uk. (2022). <https://www.gov.uk/guidance/tariffs-on-goods-imported-into-the-uk> adresinden alındı

www.gov.uk. (2022). <https://www.gov.uk/government/statistics/uk-trade-in-numbers/uk-trade-in-numbers-web-version> adresinden alındı

www.imf.org. (2022). <https://www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/GBR> adresinden alındı

www.imf.org. (2022). <https://www.imf.org/en/Countries/GBR> adresinden alındı

www.instituteforgovernment.org.uk. (2022). <https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/customs-union>. adresinden alındı

www.ons.gov.uk. (2022). <https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/datasets/uktotaltradeallcountriessseasonallyadjusted> adresinden alındı

www.tcmb.gov.tr. (2022). <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Enflasyon+Verileri/Tuketici+Fiyatlari> adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2022). <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/yururlukte-bulunan-stalar> adresinden alındı

www.ticaret.gov.tr. (2022). <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/brexit-ve-birlesik-krallik-sta> adresinden alındı

- www.ticaret.gov.tr. (2022). [https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar](https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/serbest-ticaret-anlasmalari/muzakere-sureci-devam-eden-stalar-adresinden-alindi) adresinden alındı
- www.tim.org.tr. (2022). [https://tim.org.tr/tr/duyurular-ihracat-destekleri-hakkinda-karar-resmi-gazetede-yayimlandi](https://tim.org.tr/tr/duyurular-ihracat-destekleri-hakkinda-karar-resmi-gazetede-yayimlandi-adresinden-alindi) adresinden alındı
- www.trademap.org. (2022). https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1%7c826%7c%7c%7c%7cTOTAL%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c1%7c1%7c1%7c1 adresinden alındı
- www.youtube.com. (2022). <https://www.youtube.com/watch?v=w9ICFBschZE> adresinden alındı
- Yazgıç, S. (2005). İki Öncü: Schuman ve Monnet. *AB* (s. 13). içinde İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yerlikaya, A. (2019). Türk Lirasının Dış Ticarete Kullanılması. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 2(1), s. 13-25.
- Yılmaz, M. (2016). İhracat Terimler Sözlüğü.
- Yongmin, K. (2013). History and Influence of Eurospecticism on British Politics. 15-22.
- Yümlü, & Adnan. (2022). İngiltere Bankacılık Sektörü. *Dünya Bankacılığı Ülke Uygulamaları*, 176.
- Zheng, Y. (2012). China's Foreign Policy: Coping with Shifting Geopolitics and Maintaining Stable External Relations. *East Asian Policy*, 29-42.